

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σταυροδρόμι Εμβάθυνση της δημοκρατίας για σταθερότητα, αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη

Υπόμνημα 2012

Περίληψη Εισαγωγή

- 1 Η επιδείνωση της κρίσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης**
 - 1.1 Η ευρωζώνη αντιμέτωπη με μια «καινούργια και επικίνδυνη φάση»
 - 1.2 Η 'λιτότητα' ως κατεύθυνση πολιτικής
 - 1.3 Οι αντιφάσεις των πολιτικών διεύρυνσης και γειτονίας της Ε.Ε.
 - 1.4 Η εντατικοποίηση του νεομερκαντισμού στην αναπτυξιακή και εμπορική πολιτική
 - 1.5 Μια πολυσύνθετη κρίση που βαθιάει: τα παραδείγματα της ενέργειας και της γεωργίας

- 2 Οι λανθασμένες πολιτικές οδηγούν σε λανθασμένα αποτελέσματα – Κριτική στην ασκούμενη πολιτική της Ε.Ε.**
 - 2.1 Μακροοικονομική πολιτική: Μπροστά στο καθεστώς επιτήρησης
 - 2.2 Η μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα εμποδίζεται από τα λόμπι
 - 2.3 Λιτότητα: Λάθος πολιτική για τα δεινά της Ε.Ε.
 - 2.4 Ελλειψη πολιτικού οράματος στις πολιτικές διεύρυνσης και γειτνίασης
Ενθετο 1: Η μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. και οικονομική κρίση
 - 2.5 Εμπορική και αναπτυξιακή πολιτική: Προτίμηση για το μαστίγιο, έναντι του καρότου
 - 2.6 Ανεπαρκής και αναποτελεσματική δράση: το παράδειγμα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής

- 3 Ενδυναμώνοντας τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη στην Ευρώπη**
 - 3.1 Εναλλακτικές προτάσεις χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής πολιτικής
 - 3.2 Αμεση ανάγκη για εναλλακτική προς την λιτότητα πολιτική
 - 3.3 Υποστήριξη της αυτόνομης εγχώριας ανάπτυξης στις χώρες – εμπορικούς εταίρους της Ε.Ε.
 - 3.4 Υπεύθυνη εμπορική και αναπτυξιακή πολιτική
Ενθετο 2: Φορολογικά ζητήματα - Η Ε.Ε. ως πρότυπο για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες;
 - 3.5 Βιώσιμη ανάπτυξη και Κοινή Αγροτική Πολιτική

Το παρόν Υπόμνημα στηρίζεται στα συμπεράσματα του 17^{ου} Συνεδρίου της ομάδας των Ευρωπαίων Οικονομολόγων για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη, που διεξήχθη στη Βιέννη, στις 16-18 Σεπτεμβρίου 2011. Το κείμενο είναι συλλογική εργασία των Joachim Becker, Hermann Bömer, Tanja Cesen, Rolf Czeskleba-Dupont, Judith Dellheim, Trevor Evans, Μαρίκα Φραγκάκη, John Grahl, Peter Herrmann, Roland Kulke, Jeremy Leaman, Mahmood Messkoub, Dominique Plihon, Werner Raza, Diana Wehlau και Frieder Otto Wolf. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε την ιστοσελίδα www.euromemo.eu

Περίληψη

Η επιδείνωση της κρίσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η κρίση της ευρωζώνης απειλεί το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι ευρωπαϊκές αρχές όμως, αντί να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης ισχύος των χρηματοπιστωτικών οργανισμών, που υποδαυλίζουν την κρίση, επιβάλλουν προγράμματα λιτότητας στην Ελλάδα και σε άλλες περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης και ταυτόχρονα προωθούν ιδιαίτερα αυστηρά μέτρα δημοσιονομικής πειθαρχίας κάτω από την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για όλα τα κράτη μέλη, υποσκάπτοντας έτσι και τη δημοκρατική νομιμοποίηση της Ε.Ε.

Η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική έχει συμπιέσει τη ζήτηση στην Ευρώπη, ενώ οι προβλέψεις για το 2012 αναφέρονται σε ουσιαστική στασιμότητα της παραγωγής, πράγμα το οποίο θα καταστήσει δυσχερέστερη την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, ιδιαίτερα για τις χώρες με υψηλό έλλειμμα. Η σύνοδος κορυφής της ευρωζώνης στις 26 Οκτωβρίου 2011 αποφάσισε την περικοπή του χρέους της Ελλάδας από κρατικά ομόλογα κατά 50%. Ωστόσο, η πανικόβλητη πώληση ομολόγων εντατικοποιήθηκε, επηρεάζοντας μεγαλύτερες χώρες, όπως η Ιταλία και η Ισπανία.

Προγράμματα λιτότητας στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Λετονία, Ρουμανία και Ουγγαρία), καθώς και σε χώρες της ευρωζώνης (Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιρλανδία), έχουν οδηγήσει σε βαθιά ύφεση, ενώ οι δημοσιονομικές περικοπές συνοδεύονται επίσης από την απαίτηση για εκποίηση της δημόσιας περιουσίας και την απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

Οι χώρες της Νοτίου και Ανατολικής Μεσογείου, καθώς και η Τουρκία, πολλές από τις οποίες εξαρτώνται από τις εισροές κεφαλαίου, επλήγησαν σκληρά από την κρίση. Οι χώρες αυτές, όπως και της Βορείου Αφρικής, άνοιξαν τις οικονομίες τους, κατά παράτυψη της Ε.Ε. στο παρελθόν, με τις αρνητικές συνέπειες που υφίστανται σήμερα.

Ορισμένες χώρες της Ε.Ε., και ιδιαίτερα η Γερμανία, ωφελήθηκαν από την ανάκαμψη του παγκόσμιου εμπορίου το 2010. Ωστόσο, το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα πλεονάσματα της Κίνας και της Ιαπωνίας συμβάλλει στην επικίνδυνη διεύρυνση της παγκόσμιας ανισορροπίας μεταξύ των διαφόρων χωρών. Επί πλέον, τα χαμηλά επιτόκια στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ έχουν ενισχύσει την αστάθεια των ροών κεφαλαίου προς τις χώρες μεσαίου εισοδήματος, οδηγώντας στην ανατίμηση των νομισμάτων τους.

Η καταστροφή της Φουκουσίμα οδήγησε την Γερμανία στην αναθεώρηση του προγράμματός της για την εξάλειψη της πυρηνικής ενέργειας, όχι όμως και σε μια ευρύτερη ευρωπαϊκή αναθεώρηση. Στη συνέχεια της αποτυχίας του συνεδρίου της Κοπεγχάγης, η Ε.Ε. δεν έχει διαμορφώσει μια επαρκή απάντηση στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Η αγροτική παραγωγή στην Ευρώπη, η οποία βασίζεται στο αποτυχημένο υπόδειγμα της εκβιομηχάνισης, επιδρά αρνητικά στην κοινωνία και στο περιβάλλον και υποσκάπτει τη δυνατότητα των αναπτυσσόμενων χωρών για διατροφική αυτάρκεια.

Οι λανθασμένες πολιτικές οδηγούν σε λανθασμένα αποτελέσματα – Κριτική στην ασκούμενη πολιτική της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. δεν διαμόρφωσε μια επαρκή απάντηση στην κρίση της ευρωζώνης. Οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις του Συμφώνου Ανάπτυξης και Σταθερότητας στηρίζονται στην λανθασμένη αντίληψη ότι, εφόσον περιοριστεί το δημοσιονομικό έλλειμμα, οι δυνάμεις της αγοράς εξασφαλίζουν την ισόρροπη ανάπτυξη. Πριν από την κρίση, η Γερμανία δημιούργησε μεγάλα πλεονάσματα στις συναλλαγές με τους εταίρους της, ενώ οι ελλειμματικές χώρες της Νοτίου Ευρώπης χρηματοδότησαν το έλλειμμά τους με την εισροή κεφαλαίων. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την απότομη μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθιστώντας αναγκαία τη σημαντική αύξηση των δημοσίων δαπανών. Οι νέες ρυθμίσεις της Ε.Ε. αναφέρονται στο συντονισμό των μέτρων πολιτικής. Στην πραγματικότητα όμως επικεντρώνονται σε θέματα εποπτείας, απειλώντας τα οικονομικά ασθενέστερα κράτη σε πλήρη υποδούλωση της δημοσιονομικής τους πολιτικής.

Η κρίση της ευρωζώνης απειλεί ευθέως τις ευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες υφίστανται ζημιές από τα κρατικά ομόλογα, που έχουν στην κατοχή τους. Εντούτοις, οι τράπεζες αυτές επιδίδονται σε εκστρατεία επηρεασμού των κέντρων διαμόρφωσης πολιτικής, προκειμένου να παρεμποδίσουν τη λήψη μέτρων για τον έλεγχο των χρηματοπιστωτικών αγορών. Έτσι, πέτυχαν την αποδυνάμωση ήδη περιορισμένης εμβέλειας προτάσεων για τα χρηματοπιστωτικά παράγωγα και την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών. Η Επιτροπή έχει επίσης προτείνει την καθιέρωση φόρου επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, στις οποίες όμως δεν συμπεριλαμβάνονται οι συναλλαγές στην αγορά συναλλάγματος, ενώ σημαντικά για την εφαρμογή του νόμου κράτη αντιτίθενται.

Η κρίση έχει εκθέσει την αποκλίνουσα παραγωγική διάρθρωση της Ε.Ε. Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. επικεντρώνει σε θέματα υποδομών και εκπαίδευσης, όχι όμως και βιομηχανίας, την οποία ο πυρήνας των νεομερκαντιλιστικών χωρών, με επίκεντρο τη Γερμανία, δεν ενδιαφέρθηκε να προωθήσει. Έτσι, η ευρωπαϊκή πολιτική έχει παγιώσει την υφιστάμενη κατανομή εργασίας στο πλαίσιο της Ε.Ε., την οποία θα επιδεινώσει η πολιτική λιτότητας, που επιβλήθηκε στις χώρες της περιφέρειας.

Η Μεσογειακή πολιτική της Ε.Ε. βρίσκεται αντιμέτωπη με τις λαϊκές εξεγέρσεις στην Τυνησία και στην Αίγυπτο. Παρά το γεγονός ότι ο εκδημοκρατισμός κρίνεται θετικά, το οικονομικό υπόδειγμα που οδήγησε σε εκτεταμένη φτώχεια και ανεργία δεν έχει ανατραπεί και η Ε.Ε. εξακολουθεί να προωθεί την απελευθέρωση του εμπορίου. Η πολιτική γειτονίας και διεύρυνσης της Ε.Ε. βρίσκονται σε αδιέξοδο. Οι διαπραγματεύσεις με την Τουρκία και τις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας δεν σημειώνουν πρόοδο και παρατηρείται μεγάλη διστακτικότητα σε πολλά κράτη μέλη για την παραπέρα διεύρυνση της Ε.Ε.

Η εμπορική πολιτική της Ε.Ε., παρά το γεγονός ότι θεωρητικά εξακολουθεί να στηρίζει το Γύρο της Ντόχα, έχει μετακινηθεί αποφασιστικά στην κατεύθυνση της σύναψης διμερών συμφωνιών απελευθέρωσης του εμπορίου. Ειδικότερα, η Ε.Ε. πιέζει τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού προκειμένου να υπογράψουν Συμφωνίες Οικονομικής Συνεργασίας, για το άνοιγμα των αγορών τους στα ευρωπαϊκά προϊόντα και επενδύσεις.

Η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει λανθασμένα τη στρατιωτική έννοια του όρου 'ασφάλεια', σχετικά με την απεξάρτηση από την παγκόσμια αγορά ενέργειας και πρώτων υλών. Η νέα έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αγροτική πολιτική σηματοδοτεί ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της βιωσιμότητας, αλλά, αν και αναγνωρίζει την κοινωνική σημασία της αγροτικής εργασίας, παρέχεται στήριξη και σε μη ενεργούς αγρότες.

Ενδυναμώνοντας τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη στην Ευρώπη

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα οφείλει να ενεργήσει άμεσα ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τις χώρες της ευρωζώνης, προκειμένου να ανακόψει το φαύλο κύκλο της πτώσης των τιμών των κρατικών ομολόγων και των πωλήσεων πανικού. Επίσης, η μεγάλη αύξηση του μεγέθους και της ισχύος του χρηματοπιστωτικού τομέα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες πρέπει επείγοντως να αναστραφεί. Η λιανική τραπεζική πρέπει να διαχωριστεί από την επενδυτική, ενώ οι δραστηριότητες των επενδυτικών τραπεζών, των κεφαλαίων υψηλού κινδύνου και των ιδιωτικών κεφαλαίων πρέπει να περιοριστούν δραστικά. Επίσης, πρέπει να προωθηθούν μορφές τραπεζών, όπως οι συνεταιριστικές, οι δημόσιες και άλλες μη κερδοσκοπικού ενδιαφέροντος, για την χρηματοδότηση θεμιτών επενδύσεων για κοινωνικούς και οικολογικούς σκοπούς. Τα περισσότερα παράγωγα προϊόντα πρέπει να απαγορευτούν και όλοι οι τίτλοι να διαπραγματεύονται σε δημόσια προσβάσιμες αγορές. Όλες οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές πρέπει να φορολογηθούν, ενώ είναι ώριμο το αίτημα για τη δημιουργία δημόσιου οργανισμού αξιολόγησης των τίτλων.

Το δημόσιο χρέος, ιδιαίτερα της Ελλάδος, δεν είναι βιώσιμο. Ο έλεγχος του χρέους, όπως έγινε στο Εκουαδόρ, πρέπει να αναδείξει το μέρος εκείνο που είναι νόμιμο, καθώς και ποιοι οργανισμοί οφείλουν να αναλάβουν το κόστος της διαγραφής εκείνου που δεν κρίνεται νόμιμο. Στις υπερχρεωμένες χώρες, η μείωση πρέπει να επιδιωχθεί επίσης μέσω της φορολόγησης της περιουσίας των πολύ εύπορων ατόμων. Παράλληλα, για την αποφυγή της κερδοσκοπίας εναντίον των πιο αδύναμων χωρών της ευρωζώνης, τα εν λόγω κράτη πρέπει να ανταλλάξουν τα κρατικά τους ομόλογα με ευρωομόλογα με την εγγύηση ολόκληρης της ευρωζώνης.

Η ενιαία νομισματική πολιτική πρέπει να συνοδεύεται από κοινή δημοσιονομική πολιτική, στόχος της οποίας οφείλει να είναι η πλήρης απασχόληση με καλές θέσεις εργασίας. Τα προγράμματα λιτότητας δυσχεραίνουν περισσότερο την αποπληρωμή του χρέους, ενώ τα κράτη με πρωτογενή ελλείμματα πρέπει να ενισχυθούν προκειμένου να ακολουθήσουν επεκτατική πολιτική. Αναγκαίο είναι ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, ιδιαίτερα στις περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης, το οποίο μπορεί να χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ήδη σε θέση να εκδώσει ομόλογα. Αντί της μονόπλευρης έμφασης στην περικοπή των δημοσίων δαπανών, η μακροχρόνια τάση μείωσης της φορολόγησης των υψηλών εισοδημάτων πρέπει να αναστραφεί. Οι συνταγματικές απαγορεύσεις κατά των δημοσιονομικών ελλειμμάτων είναι επικίνδυνες και δεν πρέπει να εφαρμοστούν.

Ο συντονισμός της ευρωπαϊκής πολιτικής μισθών οφείλει να εξασφαλίσει την αναστροφή της γενικευμένης τάσης μείωσης του μεριδίου των μισθών στο εθνικό εισόδημα, καθώς και τη σύγκληση των μισθών στα κράτη χαμηλού εισοδήματος με εκείνους στα κράτη υψηλού

εισοδήματος. Η μείωση των ωρών εργασίας σε 30 ώρες εβδομαδιαία είναι απαραίτητη, τόσο για την καταπολέμηση της ανεργίας, όσο και για την επίτευξη μιας κοινωνίας, που δεν κυριαρχείται από τη μισθωτή εργασία.

Αντί των προγραμμάτων λιτότητας, χρειάζονται προγράμματα για την αντιμετώπιση των βασικών διαρθρωτικών προβλημάτων του καπιταλισμού σήμερα. Οι ιδιωτικοποιήσεις αποδυνάμωσαν τις δημόσιες υπηρεσίες, οδηγώντας, για παράδειγμα, σε συστήματα υγείας δύο ή περισσότερων ταχυτήτων. Ο ρόλος των δημοσίων υπηρεσιών πρέπει να επαναθεμελιωθεί. Η στρατηγική των χαμηλών μισθών, στο όνομα της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των αναπτυσσόμενων περιοχών απέτυχαν. Η ανάπτυξη πρέπει αντίθετα να στηριχτεί στην εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας, ενώ τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. πρέπει να προωθήσουν την ανάπτυξη παραγωγικών τομέων. Για την μείωση της ανισοροπίας μεταξύ των εμπορικών ισοζυγίων, τα κράτη μέλη πρέπει να μειώσουν τις εισαγωγές τους, επεκτείνοντας τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι συνεταιρισμοί μπορούν να αναλάβουν σημαντικό ρόλο για την ενοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών σκοπών, για την προώθηση της τοπικής παραγωγής και κατανάλωσης. Η εφαρμογή της έννοιας της «ευελιξίας με ασφάλεια» έχει στην πραγματικότητα οδηγήσει στην αύξηση της ανασφάλειας στην εργασία, για την αντιμετώπιση της οποίας είναι απαραίτητη η επανακαθιέρωση και εφαρμογή των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων. Χρειάζονται μέτρα για την αποφυγή της μείωσης των μισθών και της χειροτέρευσης των συνθηκών εργασίας από τις επιχειρήσεις, στο όνομα της «πίεσης του ανταγωνισμού» από άλλες χώρες της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. πρέπει να αντιμετωπίσει τις ασυμμετρίες σε σχέση με τις γείτονες προς αυτήν χώρες με την εφαρμογή μέτρων πολιτικής, που να ευνοούν τις εν λόγω χώρες, πράγμα το οποίο πρέπει να περιλαμβάνεται στην νέα προσέγγιση των Συμφωνιών Σύνδεσης για τις σχέσεις αυτές. Η θέση υπέρ του ελεύθερου εμπορίου πρέπει να εγκαταλειφθεί και στη θέση του να συμφωνηθούν ρυθμίσεις εξειδικευμένες κατά τομέα, με πολύ μεγάλο μεταβατικό διάστημα. Οι γείτονες χώρες πρέπει να διατηρήσουν τη δυνατότητα ενίσχυσης των παραγωγικών τους δομών και η βοήθεια της Ε.Ε. να προσανατολίζεται στη στήριξη της βιομηχανικής τους ανάπτυξης.

Αντί της μερκαντιλιστικής στρατηγικής προώθησης των εξαγωγών, η Ε.Ε. πρέπει να ενισχύσει την εγχώρια ζήτηση, προκειμένου να απορροφήσει περισσότερα εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες. Το κυρίαρχο υπόδειγμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και των διμερών συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου πρέπει να εγκαταλειφθεί, προκειμένου οι ασυμμετρίες μεταξύ των διαφόρων χωρών να ληφθούν υπόψη. Οι αγροτικές επιδοτήσεις, που διαστρεβλώνουν τις εμπορικές ανταλλαγές πρέπει να εξαλειφθούν, καθώς και το αίτημα για την απελευθέρωση των δημοσίων υπηρεσιών των εμπορικών εταιρών. Η αναπτυξιακή πολιτική πρέπει να στηρίζει την οικοδόμηση της τοπικής οικονομίας και την ενίσχυση των δυνατοτήτων του κράτους.

Η Ε.Ε. μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με τον συντονισμό της πολιτικής των κρατών μελών της ενόψει του ΡΙΟ II το 2012. Η πολιτική αυτή μπορεί να περιλαμβάνει διεθνικά προγράμματα «πράσινης απασχόλησης», τη σύνδεση οικολογικών και κοινωνικών ζητημάτων με την εξοικονόμηση ενέργειας, κλπ. Η Κοινή

Αγροτική Πολιτική μπορεί επίσης να μετασηματιστεί για την επίτευξη του συμβιβασμού μεταξύ διαφορετικών στόχων. Ήτοι, το πολιτικό αίτημα της διατροφής του ευρωπαϊκού πληθυσμού με τρόφιμα υψηλής ποιότητας σε χαμηλή τιμή, τη διατήρηση του ενεργού αγροτικού πληθυσμού, που εξασφαλίζει την οικολογική ισορροπία στην ύπαιθρο χώρα και την προώθηση δίκαιων ανταλλαγών αγροτικών προϊόντων με τον υπόλοιπο κόσμο.

Εισαγωγή

Η εμφάνιση της κρίσης στην ευρωζώνη απειλεί το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σε κάθε στάδιο της κρίσης οι ευρωπαϊκές αρχές έκαναν το λιγότερο δυνατό για να διαχειριστούν βραχυπρόθεσμα την κατάσταση και απέτυχαν παντελώς να αντιμετωπίσουν τα θεμελιώδη προβλήματα. Αντί να αμφισβητήσουν την εξουσία των χρηματοπιστωτικών οργανισμών, που ευθύνονται για την κρίση, οι ευρωπαϊκές αρχές εφαρμόζουν προγράμματα λιτότητας, που επιδεινώνουν τη θέση εκατοντάδων χιλιάδων πολιτών σε ολόκληρη την ΕΕ. Οι πολιτικές αυτές δεν αποτυγχάνουν απλά να ασχοληθούν με την ουσία των αιτιών της κρίσης. Ο αυταρχικός και ακραία αντιδημοκρατικός τρόπος με τον οποίο προωθούνται απειλεί να υπονομεύσει τη νομιμοποίηση του συνολικού σχεδίου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η κρίση δεν προκλήθηκε λόγω των δημοσίων ελλειμμάτων. Έχει τις ρίζες της στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ και στις πολιτικές που προσπάθησαν να απαντήσουν σε δεκαετίες στασιμότητας μισθών, επιτρέποντας στα νοικοκυριά της εργατικής και της μεσαίας τάξης να χρηματοδοτήσουν τις αυξημένες ανάγκες κατανάλωσης με δανεισμό έναντι των διογκούμενων τιμών των κατοικιών, τις οποίες ενεχυρίασαν ευρέως. Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αμέσως μετά την υιοθέτηση του ευρώ το 1999 είχαν στόχο να ενθαρρύνουν ένα πιο ενοποιημένο αλλά λιγότερο ρυθμισμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ευρώπη, εν πολλοίς σχεδιασμένο κατά το πρότυπο των ΗΠΑ, καθώς οι μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες επεδίωκαν ολοένα και μεγαλύτερες αποδόσεις στην Αμερική. Το σκάσιμο της φούσκας των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ προκλήθηκε λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007 και όταν η κρίση βάθυνε το Σεπτέμβριο του 2008, οι μεγάλες τράπεζες της Ευρώπης και της Αμερικής κινδύνευσαν να καταρρεύσουν και διασώθηκαν λόγω της εκτεταμένης κρατικής παρέμβασης. Ακολούθως, η τραπεζική κρίση οδήγησε στην κατάρρευση της πίστης και σε μεγάλη πτώση της παραγωγής κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2008 και το πρώτο τρίμηνο του 2009. Το παραγόμενο προϊόν στην Ευρώπη μειώθηκε κατά περίπου 5% και μια ακόμα μεγαλύτερη ύφεση αποφεύχθηκε λόγω της αύξησης των δημοσίων δαπανών και της μείωσης της φορολογίας.

Η απότομη αύξηση του δημόσιου χρέους δεν αποτελεί, λοιπόν, αίτιο της κρίσης αλλά αποτέλεσμα των μέτρων που πάρθηκαν για τη διάσωση των τραπεζών, της επεκτατικής πολιτικής που εφαρμόστηκε ως αντίβαρο στην ύφεση και της μείωσης των φορολογικών εσόδων, λόγω της ύφεσης. Ωστόσο, με την αύξηση του δημόσιου χρέους, τα ίδια τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, που επωφελήθηκαν από τα προγράμματα διάσωσης, όξυναν τις ανισορροπίες στο εσωτερικό της ευρωζώνης, κερδοσκοπώντας σε βάρος των πιο αδύναμων κρατών μελών της. Από τα τέλη του 2009, άρχισε να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, όπου οι χρηματοοικονομικοί επενδυτές από τη μία και οι αξιολογήσεις των

ιδιωτικών οίκων αξιολόγησης από την άλλη, συνέβαλαν στην άνοδο των επιτοκίων των ομολόγων στις χώρες της περιφέρειας της ευρωζώνης, κάνοντας απαγορευτικό τον περαιτέρω δανεισμό τους. Η διαδικασία αυτή ξεκίνησε από την Ελλάδα, όπου το δημόσιο έλλειμμα πριν την κρίση ήταν 5% (κυρίως λόγω χαμηλών φορολογικών εσόδων), και εκτοξεύθηκε στο 15% το 2009. Παρότι το μέγεθος της στήριξης που χρειαζόταν η Ελλάδα και άλλες μικρότερες περιφερειακές οικονομίες είναι σχετικά μικρό, η κερδοσκοπία κινήθηκε ενάντια σε μεγαλύτερες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ισπανίας (η οποία είχε πλεόνασμα πριν από την κρίση), της Ιταλίας, ακόμα και της Γαλλίας. Στην πραγματικότητα τα δημόσια ελλείμματα στην ευρωζώνη είναι μικρότερα από αυτά των ΗΠΑ ή της Βρετανίας, αλλά οι δύο αυτές χώρες μπορούν να τα χρηματοδοτήσουν μέσω των Κεντρικών τους Τραπεζών, μια πολιτική που με επιμονή της Γερμανίας απορρίφθηκε από τις ευρωπαϊκές αρχές. Καθώς οι ευρωπαϊκές τράπεζες εξακολουθούν να πληρώνουν παχυλά μπόνους στα στελέχη τους, χρησιμοποιώντας τους φορολογούμενους ως ασφάλεια, οι ευρωπαίοι πολίτες αναγκάζονται να πληρώσουν το τίμημα για την κρίση των δημόσιων οικονομικών, η οποία έτσι μετατράπηκε σε μια βαθιά κοινωνική και πολιτική κρίση.

Η κοινωνική κρίση είναι πιο βαθιά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν αυστηρά προγράμματα λιτότητας ως όρο για την οικονομική τους στήριξη το 2008 και 2009, καθώς και στις χώρες της περιφέρειας της ευρωζώνης, οι οποίες αναγκάστηκαν να μειώσουν τους μισθούς και τις δημόσιες δαπάνες για τον ίδιο λόγο το 2010 και 2011. Οι πολιτικές λιτότητας οδήγησαν σε διεύρυνση των διαιρετικών τομών στην κοινωνία, τόσο στο εσωτερικό των χωρών, όσο και ανάμεσά τους. Ενώ οι κυβερνήσεις μοχθούν για να εξασφαλίσουν την προστασία των χρηματαγορών μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες, οι πολίτες στρέφονται ο ένας εναντίον του άλλου. Αυτό δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τον αντι-ευρωπαϊκό λαϊκισμό, ο οποίος παρουσιάζει ανησυχητικά δείγματα σε πολλά κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων και πρώην φανατικών θιασωτών της Ευρώπης, όπως η Φινλανδία και η Ολλανδία.

Η πολιτική κρίση προκαλείται από τις έντονα αντιδημοκρατικές προτάσεις, που προωθούν οι ευρωπαϊκές αρχές απέναντι στην κρίση, με επικίνδυνη τάση προς αυταρχικές λύσεις. Ενώ οι δημοσιονομικές προτάσεις, που υιοθετήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Μάρτιο 2011 παρουσιάζονται ως ζητήματα πολιτικού συντονισμού, αφορούν εν πολλοίς μια διαδικασία μέσω της οποίας εξασφαλίζεται ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει στα 'απειθαρχά' κράτη μέλη μέτρα πολιτικής. Τόσο ο Ζαν-Κλοντ Τρισέ, την περίοδο εκείνη πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, όσο και ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, ο γερμανός υπουργός οικονομικών, κάνουν εκκλήσεις για μια κοινή ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική, αλλά και αυτό καταλήγει στην επιβολή μεγαλύτερης δημοσιονομικής πειθαρχίας, υποτάσσοντας τις εθνικές πολιτικές σε μια βαθιά συντηρητική κοινή ευρωπαϊκή πολιτική, αντί για την προώθηση μιας προσέγγισης στην κατεύθυνση της διεύρυνσης του δημοκρατικού ελέγχου. Στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία, χώρες οι οποίες έγιναν δέκτες χρηματοδότησης από την ΕΕ, ο δημοκρατικός έλεγχος πάνω στην οικονομική πολιτική έχει ουσιαστικά μετατεθεί στο απώτερο μέλλον. Καθώς η κρίση στην ευρωζώνη εντάθηκε τον Οκτώβριο 2011, ο έλεγχος των κατευθύνσεων πολιτικής κυριαρχήθηκε ουσιαστικά από δύο κράτη μέλη- τη Γερμανία και τη Γαλλία- με τους γερμανούς να ηγούνται στα βασικά σημεία. Μάλιστα, η πρόταση της Ελλάδας να υπάρξει δημοκρατική

νομιμοποίηση για τις κυβερνητικές πολιτικές μέσω δημοψηφίσματος αντιμετωπίστηκε με χλευασμό.

Αντί για τις αντικοινωνικές και αντιδημοκρατικές αυτές πολιτικές, οι οποίες απειλούν να υπονομεύσουν τη βάση της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, υπάρχει ανάγκη για μια ριζικά διαφορετική προσέγγιση. Η προοπτική της παρατεταμένης λιτότητας και μια απλουστευτική εμμονή στη δημοσιονομική πειθαρχία υπονομεύει τη βάση για την οικονομική ανάκαμψη, όχι μόνο για τις χώρες που πλήττονται από την κρίση χρέους, αλλά και για όλες τις υπόλοιπες χώρες, η ευημερία των οποίων επαφίεται στην ευρωπαϊκή αγορά- συμπεριλαμβανομένης και της Γερμανίας. Οι χώρες που πλήττονται πιο άμεσα από την κρίση χρέους θα μπορέσουν να λύσουν τα προβλήματά τους μόνο μέσα από πολιτικές που προωθούν την οικονομική μεγέθυνση και όχι μέσω της λιτότητας. Αυτό όμως δημιουργεί μια ακόμα μεγαλύτερη πρόκληση. Ενώ μια διέξοδος από την κρίση χρέους χρειάζεται πολιτικές ενίσχυσης της μεγέθυνσης, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα απαιτεί την άμεση υιοθέτηση πολιτικών, που εξασφαλίζουν τη μείωση της κατανάλωσης των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την παραγωγή αερίων των θερμοκηπίου, καθώς και άλλων μολυσματικών εκπομπών.

Οι πολιτικοί ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα κράτη μέλη της απέτυχαν να αντιμετωπίσουν αυτές τις προκλήσεις. Υπάρχουν όμως και φωνές που ζητούν εναλλακτικές λύσεις. Ενώ τα συνδικάτα προσπάθησαν να παλέψουν ενάντια στις συνέπειες της επίσημης πολιτικής, νέες μορφές λαϊκής διαμαρτυρίας όπως οι *αγανακτισμένοι*, οι οποίοι εμφανίστηκαν αρχικά στην Ισπανία, βρήκαν έκφραση σε πολλές χώρες της Ευρώπης. Όπως και το Κίνημα Occupy Wall Street στις ΗΠΑ, ανέδειξαν κομβικά ερωτήματα σχετικά με τη διανομή του πλούτου και της εξουσίας στις κοινωνίες μας.

Όπως και τα προηγούμενα χρόνια, το Υπόμνημα αυτό προσπαθεί να κάνει μια κριτική ανάλυση των πρόσφατων οικονομικών εξελίξεων στην Ευρώπη και να αποτελέσει τη βάση για εναλλακτικές προτάσεις πολιτικής. Φιλοδοξεί να αποτελέσει μια συνεισφορά στον κριτικό διάλογο μέσα στο κοινωνικό και πνευματικό κίνημα στην Ευρώπη και σε αλληλεγγύη με όλους εκείνους που αγωνίζονται ενάντια στον αντίκτυπο των οπισθοδρομικών και αντικοινωνικών πολιτικών που ακολουθούν οι ευρωπαϊκές αρχές.

1. Η επιδείνωση της κρίσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.1 Η ευρωζώνη αντιμέτωπη με μια «καινούργια και επικίνδυνη φάση»

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) σημειώνει, για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά, μια μέτρια οικονομική ανάπτυξη, αλλά η συνολική παραγωγή όλων των χωρών της ΕΕ παραμένει κάτω από το προ-κρειακό επίπεδο και τα κράτη θα εξακολουθήσουν να εμφανίζουν μια ισχυρή απόκλιση μεταξύ τους, όπως φαίνεται στον πίνακα 1. Στη Γερμανία και στις περισσότερες χώρες του πυρήνα του ευρώ, η παραγωγή αναμένεται να αυξηθεί ελαφρώς πάνω από τα προ-κρειακά επίπεδα του 2011. Αντίθετα, στις χώρες της περιφέρειας του ευρώ, η παραγωγή εξακολουθεί να είναι χαμηλότερη από το προ-κρειακό επίπεδο, ενώ η ύφεση έχει ουσιαστικά βαθύνει σε Ελλάδα και Πορτογαλία, γεγονός ιδιαίτερα ανησυχητικό. Στην

ανατολική Ευρώπη, με εξαίρεση την υψηλή ανάπτυξη της Πολωνίας, η παραγωγή στην πλειοψηφία των άλλων χωρών είναι ακόμα σε προ-κρειακό επίπεδο, ιδιαίτερα στη Ρουμανία και την περιοχή της Βαλτικής, η οποία παραμένει η επαχθέστερα πληγείσα περιοχή σε ολόκληρη την ΕΕ.

Οι αποκλίνοντες ρυθμοί ανάπτυξης αντανακλώνται στις στατιστικές του 2011 για την ανεργία και το εισόδημα. Η ανεργία παραμένει υψηλή καθ' όλη την ΕΕ, και παρόλο που τα ποσοστά παρουσίασαν ελάχιστη πτώση για το ήμισυ περίπου των κρατών μελών, παρουσίασαν αύξηση για το υπόλοιπο ήμισυ, με σημαντικότερη αυτή της Ισπανίας, της Ελλάδας και της Κύπρου. Ο πραγματικός μισθός είχε μια μικρή μείωση σε πολλές χώρες, ενώ σε Ελλάδα, Ουγγαρία, Ρουμανία, Λιθουανία και Λετονία, έπεσε περισσότερες από δέκα ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με τα προ-κρειακά επίπεδα.

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 2011 η οικονομική ανάκαμψη επιβραδύνθηκε, και αυτό προβλέπεται ότι θα συνεχιστεί και το 2012¹. Στην Ευρώπη η ζήτηση έχει συμπιεστεί από την ευρεία υιοθέτηση των προγραμμάτων λιτότητας. Αυτά σημειώνονται κυρίως στην Ιρλανδία, στην Πορτογαλία και περισσότερο απ' όλες, στην Ελλάδα, η οποία εξαναγκάστηκε να περικόψει δημόσια έξοδα και μισθούς, ως προϋπόθεση της οικονομικής ενίσχυσης, την οποία έλαβε. Αλλά οι μισθοί και η ζήτηση έχουν περικοπεί και στην Ισπανία, και οι κυβερνήσεις καθ' όλη την ευρωζώνη υιοθετούν προγράμματα λιτότητας, σχεδιασμένα να πετύχουν τους στόχους της ΕΕ για δημόσια ελλείμματα κάτω του 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2013. Οι διεθνείς προοπτικές έχουν επίσης επιδεινωθεί. Στις ΗΠΑ, η ανάπτυξη μειώθηκε σημαντικά το 2011, ως αποτέλεσμα της εξασθένησης των επεκτατικών δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών, ενώ το πολιτικό αδιέξοδο μεταξύ Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικανών στο Κογκρέσο σχετικά με το όριο του δημοσίου χρέους έκανε την εφαρμογή περαιτέρω επεκτατικών μέτρων –όπως το σχέδιο απασχόλησης, το οποίο ανακοινώθηκε από τον πρόεδρο Ομπάμα το Σεπτέμβριο- ιδιαίτερα δυσχερή². Περαιτέρω, η ταχεία ανάπτυξη σε μεγαλύτερες αναπτυσσόμενες χώρες, η οποία έχει επωφεληθεί από τις εξαγωγές, κυρίως της Γερμανίας, φαίνεται ότι πρόκειται να επιβραδυνθεί, με την ανησυχία ανόδου του πληθωρισμού να αυξάνεται σε Κίνα και Βραζιλία, και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) να προειδοποιεί για την πιθανότητα μιας ταχείας αντιστροφής της ροής κεφαλαίου σε Ασία και Λατινική Αμερική.³

Ωστόσο, η πιο ισχυρή πρόκληση, αφορά στην κρίση του χρέους στην ευρωζώνη, η οποία είχε προσωρινά σταθεροποιηθεί το 2010, αλλά αναζωπυρόθηκε την άνοιξη του 2011 και η οποία εισήγαγε αυτό που το ΔΝΤ, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, περιέγραψε ως «καινούργια και επικίνδυνη φάση». Στη συνάντηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το Μάρτιο 2011, οι αρχηγοί των κρατών μελών της ΕΕ ενέκριναν το λεγόμενο Σύμφωνο του Ευρώ (Euro-Plus Pact), το οποίο περιλαμβάνει μια σειρά από σοβαρά αντιδημοκρατικά

¹ Τον Οκτώβριο του 2011, ο ΟΟΣΑ μετέτρεψε την πρόβλεψη του για την ανάπτυξη της ευρωζώνης από 2% σε μόνο 0.3%.

² Ενώπιον της βραδύνουσας ανάπτυξης, φημολογείται ότι η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ επεξεργάζεται ένα τρίτο γύρο τόνωσης της οικονομίας με ένεση χρήματος, μέσω της αγοράς ομολόγων σε μεγάλη κλίμακα («ποσοτική χαλάρωση» όπως αποκαλείται).

³ ΔΝΤ, Έκθεση Παγκόσμιας Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, Σεπτέμβριος 2011, σ. 36-37.

μέτρα, τα οποία προσδίδουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τη δυνατότητα άσκησης μεγαλύτερου ελέγχου επί της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών, περιλαμβανομένων και νέων κανόνων προς επίτευξη αυστηρότερης δημοσιονομικής πειθαρχίας. Συμφώνησαν ακόμα, ότι τα 440 δις ευρώ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), το οποίο δημιουργήθηκε το Μάιο 2010 και πρόκειται να λήξει το 2013, θα αντικατασταθούν το 2013 από το ποσό των 700 δις ευρώ, το οποίο θα αποτελέσει τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας. Το νέο αυτό κεφάλαιο θα δίνει δάνεια έναντι αυστηρών όρων και –παρά μια αρχική αντίδραση- θα έχει την ‘κατ’ εξαίρεση’ δυνατότητα αγοράς κρατικών ομολόγων. Ωστόσο, με την επιμονή μιας σειράς χωρών, καθοδηγούμενων από τη Γερμανία, θεσπίστηκε ότι, ιδιώτες επενδυτές θα κληθούν να αναλάβουν μέρος του κόστους, στην περίπτωση που οι υπερχρεωμένες χώρες βρεθούν σε αδυναμία αποπληρωμής του χρέους τους⁴. Αυτό το μέτρο, στο οποίο αντιτάχθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), ήταν ένας από τους παράγοντες που συνέβαλαν στην αναζωπύρωση της κρίσης της ευρωζώνης. Όταν κατέστη σαφές ότι οι ιδιώτες επενδυτές θα επωμίζονταν μέρος του κόστους των μελλοντικών ζημιών, το επιτόκιο για τα περιφερειακά ομόλογα της ευρωζώνης άρχισε να αυξάνεται κατακόρυφα. Για τις χώρες που θεωρούνταν σε κίνδυνο πτώχευσης, η εξεύρεση χρηματοδότησης από ιδιώτες επενδυτές έγινε απαγορευτικά ακριβή, και το Μάιο η Πορτογαλία αναγκάστηκε να στραφεί στο ΕΤΧΣ για ένα δάνειο 78 δις ευρώ.

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας, ο οποίος συνέβαλε στην επιδείνωση της κρίσης ήταν η πρώιμη αναγνώριση από ιδιώτες επενδυτές ότι οι πολιτικές λιτότητας, οι οποίες επιβλήθηκαν στην Ελλάδα και άλλες χώρες, οδηγούσαν σε εντεινόμενες υφέσεις, δυσχεραίνοντας τα κράτη στην προσπάθεια αποπληρωμής των χρεών τους. Η ελληνική κυβέρνηση είχε αναγγείλει υψηλές περικοπές εξόδων, οι οποίες μείωσαν σημαντικά το έλλειμμα της, αλλά ως αποτέλεσμα μειώθηκε η απασχόληση, οδηγώντας την κοινωνία όχι μόνο σε ευρείας κλίμακας στερήσεις, αλλά και σε πτώση των φορολογικών εσόδων, κάνοντας αδύνατη την επίτευξη των συμφωνημένων στόχων.

Οι κυβερνήσεις της ευρωζώνης ανταποκρίθηκαν στην επιδεινούμενη κατάσταση, στη συνάντηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, τον Ιούλιο του 2011. Συμφώνησαν σ’ ένα νέο δάνειο 109 δις ευρώ για την Ελλάδα, αν και απ’ αυτά μόνο τα 34 δις περίπου ήταν πραγματικά για την Ελλάδα. Η Ελλάδα επίσης υποβάλλεται σε περαιτέρω περικοπές κρατικών δαπανών, παράλληλα με την εφαρμογή ενός προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, επιβλεπόμενου από τις αρχές της ΕΕ. Παράλληλα, το επιτόκιο στα δάνεια μέσω της Ε.Ε. μειώθηκε από 3% σε 1% πλέον του κόστους χρηματοδότησης, και αυτό εφαρμόστηκε και σε δάνεια, που είχαν προηγουμένως δοθεί σε Ιρλανδία και Πορτογαλία. Οι αρχές της ευρωζώνης πρότειναν, ακόμα, μια σειρά αναθεωρήσεων των όρων του ΕΤΧΣ, οι οποίες περιλάμβαναν την αύξηση του κεφαλαίου του, ώστε να μπορεί να δανείσει το ποσό των 440 δις, και την θέσπιση της δυνατότητας χρησιμοποίησής του για την αγορά κρατικών

⁴ Από το 2013, όλα τα κρατικά ομόλογα της ευρωζώνης θα απαιτείται να περιλαμβάνουν «ρήτρες συλλογικών δράσεων» οι οποίες θα διευκολύνουν μια υψηλή πλειοψηφία ομολογιούχων δανειστών να συμφωνήσουν σε μια μερική καταγραφή των αξιών, όταν είναι εμφανές ότι τα κράτη βρίσκονται σε αδυναμία πλήρους αποπληρωμής.

ομολόγων και την ανακεφαλαιοποίηση ιδιωτικών τραπεζών- μέτρα τα οποία έπρεπε να εγκριθούν από τα εθνικά κοινοβούλια⁵.

Η νέα πρωτοβουλία απέτυχε να εκτονώσει τις πιέσεις των ιδιωτών επενδυτών και τον Αύγουστο αυξήθηκαν τα επιτόκια των ομολόγων του Βελγίου, της Ιταλίας, της Ισπανίας, και για πρώτη φορά -αν και σε μικρότερο επίπεδο- της Γαλλίας. Ανταποκρινόμενη στη νέα άνοδο, η ΕΚΤ, η οποία είχε διακόψει την αγορά ομολόγων τον Ιανουάριο 2011, παρενέβη εκ νέου, σε μια προσπάθεια σταθεροποίησης της αγοράς, μέσω της αγοράς ισπανικών και ιταλικών ομολόγων (οι ρυθμιστικές αλλαγές, οι οποίες θα επέτρεπαν στο ΕΤΧΣ να αγοράσει κρατικά ομόλογα δεν είχαν ακόμη εγκριθεί από τα κράτη μέλη). Ταυτόχρονα, λόγω της τεράστιας ποσότητας χρήματος που πλέον κυκλοφορούσε απρόσκοπτα, υπήρξε μεγάλη ζήτηση για ομόλογα εκδιδόμενα από τη Γερμανία και το επιτόκιο των δεκαετών ομολόγων της έπεσε κάτω από το 2%, το χαμηλότερο ποσοστό που έχει καταγραφεί από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (το ίδιο συνέβη και με τα κρατικά ομόλογα των ΗΠΑ, οδηγώντας στα χαμηλότερα ποσοστά των τελευταίων 60 ετών).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ, μέχρι τον Αύγουστο του 2011, περίπου το ήμισυ από τα 6.500 δις ευρώ δημοσίου χρέους των χωρών της ευρωζώνης παρουσίαζε ενδείξεις υψηλού κινδύνου στις αγορές κρατικών ομολόγων⁶. Αυτό επέφερε σημαντικές επιπλοκές στις ευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες έχουν εκτεταμένη κατοχή κρατικών ομολόγων. Καθώς οι τράπεζες αντιμετώπιζαν αυξανόμενες εντάσεις, οι αξιολογήσεις των μετοχών των ευρωπαϊκών τραπεζών άρχισαν να έχουν πτωτική τάση, φτάνοντας στο 55% μεταξύ Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου⁷. Ποικίλουν οι εκτιμήσεις αναφορικά με το κεφάλαιο, το οποίο θα χρειαστούν οι ευρωπαϊκές τράπεζες προς κάλυψη των ζημιών. Τον Ιούλιο, η νεοσυσταθείσα Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (ΕΤΑ) δημοσίευσε τα αποτελέσματα των τεστ αντοχής (stress tests) που έγιναν σε 91 μεγάλες τράπεζες, από τις οποίες απέτυχαν μόνο οι εννέα. Περιέργως, όμως, τα τεστ δεν λάμβαναν υπόψη το ενδεχόμενο απώλειας της αξίας των ελληνικών ή άλλων κρατικών ομολόγων! Κάποιες πρώτες εκθέσεις βασισμένες σε αναθεωρημένα τεστ της ΕΤΑ, οι οποίες δημοσιεύθηκαν τον Οκτώβριο, υποδείκνυαν ότι οι ευρωπαϊκές τράπεζες θα χρειάζονταν περίπου 90 δις ευρώ. Εκτιμήσεις του ΔΝΤ, που δόθηκαν στη δημοσιότητα από την Κριστίν Λαγκάρντ -λίγο μετά την ανάδειξη της σε Διευθύνοντα Σύμβουλο - δείχνουν ότι η ζημία είναι περίπου 200 δις.

Η μεγαλύτερη ανησυχία της ΕΕ είναι η πιθανότητα να προκληθεί, λόγω της μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεων της από την Ελλάδα, μια αλυσίδα χρηματοπιστωτικών επεισοδίων, παρόμοιων με αυτά που ακολούθησαν την πτώχευση της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο

⁵ Η έγκριση ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο αφότου το σλοβακικό κοινοβούλιο, το οποίο αρχικά καταψήφισε τις αναθεωρήσεις, παρέσχε την έγκριση του.

⁶ ΔΝΤ, Έκθεση Παγκόσμιας Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, Σεπτέμβριος 2011, σ. 16. Αυτό βασίζεται σε επιτόκια παραγώγων ασφάλισης κινδύνου μεγαλύτερα των 200 μονάδων βάσης για το δημόσιο χρέος της Ελλάδας (5% του συνολικού), της Πορτογαλίας (2%), της Ισπανίας (9%), της Ιταλίας (25%) και του Βελγίου (5%).

⁷ Financial Times, 13 Σεπτεμβρίου 2011. Η γαλλο-βελγική τράπεζα Dexia, η οποία είχε κατείχε ένα μεγάλο όγκο κρατικών ομολόγων, πτώχευσε το Σεπτέμβριο του 2011, αφήνοντας την κατοχή ομολόγων αξίας 100 δις σε μια νεοδημιουργηθείσα «κακή τράπεζα».

2008. Την ανησυχία αυτή συμμερίζονται η κυβέρνηση των ΗΠΑ, οι G20, το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, οι οποίοι έχουν προβεί σε επείγουσες εκκλήσεις προς την ευρωζώνη για τη λήψη δραστικών μέτρων. Ωστόσο, η λήψη τέτοιου είδους μέτρων παρεμποδίζεται από τον πολιτικό κατακερματισμό εντός της ΕΕ, καθώς και από τις σημαντικές διαφορές μεταξύ των κρατών, και ιδιαίτερα μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας, οι οποίες, προς απογοήτευση των μικρότερων χωρών, κυριαρχούν στη διαδικασία χάραξης πολιτικής.

Πίνακας 1. Δείκτες παραγωγής, ανεργίας και αύξησης μισθών στην ΕΕ

	Πυρήνας ευρωζώνης										Περιφέρεια ευρωζώνης				
	ΕΕ 27	ΕΕ 17	Βέλγιο	Γερμανία	Γαλλία	Λουξεμβ	Ολλανδία	Αυστρία	Φινλανδία	Γερμανία	Ελλάδα	Ισπανία	Ιταλία	Πορτογαλία	
Ανάπτυξη ΑΕΠ 2010-11, %*	1.7	1.4	2.3	2.5	1.7	3.3	1.9	2.3	3.6	0.7	-3.2	0.7	1.9	-2.2	
Ανάπτυξη ΑΕΠ κορυφή-2011, %*	-0.8	-1.0	1.7	0.8	0.5	0.5	0.0	0.7	-1.4	-9.6	-10.0	-3.1	-3.4	-3.4	
Επίπεδο ανεργίας, 2011, %*	9.5	10.0	7.0	6.1	9.8	4.6	4.1	3.9	7.8	14.4	16.7	21.0	8.0	12.5	
Πραγματική αύξηση μισθού 2010-11, %**	-0.3	-0.3	-0.2	0.5	-0.1	-1.0	0.9	-0.3	-0.5	-1.3	-3.5	-1.7	-1.0	-3.6	
Πραγματική αύξηση μισθού κορυφή -2011, %**	-0.4	-0.4	-1.5	0.2	-0.1	-1.2	0.3	-0.3	-0.5	-1.3	-11.1	-3.7	-1.0	-3.7	

	Άλλες περιοχές ευρωζώνης			Βόρεια ΕΕ			Ανατολική ΕΕ								
	Κύπρος	Σλοβενία	Σλοβακία	Δανία	Σουηδία	Ην. Βασίλειο	Βουλγαρία	Τσεχία	Εσθονία	Λετονία	Λιθουανία	Ουγγαρία	Πολωνία	Ρουμανία	
Ανάπτυξη ΑΕΠ 2010-11, %*	1.5	1.8	3.5	1.6	4.2	1.6	2.7	2.0	4.2	2.7	4.4	2.6	4.3	1.3	
Ανάπτυξη ΑΕΠ κορυφή-2011, %*	0.7	-4.9	2.5	-3.0	4.4	-2.2	-2.7	-0.2	-11.4	-18.1	-9.3	-3.1	9.8	-7.0	
Επίπεδο ανεργίας, 2011, %*	7.0	7.9	13.3	7.3	7.4	8.0	11.5	6.8	12.8	16.2	15.6	10.9	9.5	7.3	
Πραγματική αύξηση μισθού 2010-11, %**	0.5	-0.2	0.3	-0.8	1.6	-0.1	3.2	0.3	0.8	-1.7	0.2	-1.3	2.0	-4.2	
Πραγματική αύξηση μισθού κορυφή -2011, %**	0.5	-0.2	7.1	-0.8	0.8	-1.6	9.5	1.9	-3.8	-22.9	-17.0	-11.8	4.6	-16.9	

Πηγή: * Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Οκτώβριος 2011), ** Ameco (Μάιος 2011). Η κορυφή είναι η υψηλότερη των προηγούμενων χρόνων από το 2007.

Σε μια πολυαναμενόμενη συνάντηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στα τέλη Οκτωβρίου 2011, λόγω της κατακόρυφης χειροτέρευσης των οικονομικών της Ελλάδας, οι κυβερνήσεις της ευρωζώνης συμφώνησαν την αύξηση του δανείου, που εγκριθεί τον Ιούλιο, σε 130 δις, και υποστήριξαν τη γερμανική έκκληση για περικοπή του 50% του εξαιρετικά υψηλού

ελληνικού δημοσίου χρέους⁸. Με στόχο την αντιμετώπιση του κινδύνου επέκτασης της κρίσης του δημοσίου χρέους, στη συνάντηση συμφωνήθηκε, ακόμα, η ενίσχυση του κεφαλαίου του ΕΤΧΣ, το οποίο αυξήθηκε σε 1.000 δις ευρώ⁹. Λόγω μιας γενικής απροθυμίας αύξησης των συνεισφορών στο ΕΤΧΣ, η αύξηση κεφαλαίου θα επιτευχθεί μέσω της «μόχλευσης» των ήδη εισφερθέντων 440 δις, με την παροχή εγγυήσεων για τις πρώτες ζημίες από ομόλογα (υπολογίζονται σε 20% με 30%), αντί της δανειοδότησης. Σε προηγούμενες διαπραγματεύσεις, η Γαλλία είχε προτείνει τη θέσπιση της δυνατότητας δανεισμού του ΕΤΧΣ από την ΕΚΤ, πρόταση την οποία αντέκρουσε η Γερμανία. Οι αρχηγοί των κυβερνήσεων, συμφώνησαν επίσης, στη στήριξη της πρότασης της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Αρχής για αύξηση του ορίου κεφαλαιακής επάρκειας των ευρωπαϊκών τραπεζών σε 9% του ενεργητικού τους. Και σ' αυτή την περίπτωση υπήρξε διαφωνία πριν τη συνάντηση, με τη Γαλλία να επιθυμεί να αντληθεί από το ΕΤΧΣ η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και τη Γερμανία να αντιτάσσει ότι η στροφή στο ΕΤΧΣ θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως έσχατη λύση, μετά την αξιοποίηση των αγορών και των εθνικών κυβερνήσεων. Ωστόσο, δεν είχαν επιλυθεί πολλά από τα τεχνικά ζητήματα, σχετικά με την εφαρμογή αυτών των προτάσεων, με αποτέλεσμα, η πώληση κρατικών ομολόγων να εντατικοποιηθεί στις αγορές της ευρωζώνης.

1.2 Η 'λιτότητα' ως κατεύθυνση πολιτικής

Στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Μάρτιο 2011, προσδιορίσθηκαν οι βασικές αρχές της πολιτικής λιτότητας ως εξής: «Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο όρισε ως βασικές προτεραιότητες την δημοσιονομική σταθεροποίηση και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Υπογράμμισε την ανάγκη εφαρμογής μέτρων περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής και μείωσης της ανεργίας μέσω της μεταρρύθμισης της αγοράς εργασίας και της αύξησης της παραγωγής.»¹⁰

Κάθε μια από τις πιο πάνω κατευθύνσεις εξειδικεύεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεσή της για την 'απάντηση της Ε.Ε. στην κρίση' (COM[2011]11 final), ως εξής:

- Για την εξυγίανση των δημοσίων προϋπολογισμών απαιτείται η ετήσια προσαρμογή του κατά περισσότερο από το 0,5% του ΑΕΠ, συνήθη όρο του Συμφώνου Σταθερότητας. Για το σκοπό αυτό, η αύξηση των δημοσίων δαπανών πρέπει να είναι μικρότερη από τη μεσοπρόθεσμη τάση αύξησης του ΑΕΠ, ενώ πρέπει να αυξηθεί η φορολογία, ιδιαίτερα η έμμεση, η οποία θεωρείται περισσότερο φιλική προς την αύξηση της παραγωγής σε σύγκριση με την άμεση. Επίσης, πρέπει να

⁸ Οι γερμανικές τράπεζες είχαν μειώσει σημαντικά την κατοχή τους σε ελληνικά ομόλογα, ήδη από το 2010. Στην περικοπή αντιτάχθηκε αρχικά η Γαλλία, της οποίας οι τράπεζες κατείχαν σημαντικό μέρος του ελληνικού χρέους, και η ΕΚΤ, η οποία τόνιζε ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να πυροδοτήσει μια σειρά αποτυχιών κάλυψης χρεών. Με στόχο να αποφύγουν την καταγραφή της περικοπής, προκαλώντας τους οργανισμούς αξιολόγησης να διακηρύξουν την πτώχευση της Ελλάδας, οι τράπεζες οφείλουν να ανταλλάξουν «εθελοντικά» τα υπάρχοντα ομόλογα με νέα.

⁹ Το ακριβές ποσό δεν είναι σαφές, λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με το ποιο μέρος της χρηματοδότησης θα είναι διαθέσιμο, και το βαθμό της μόχλευσης. Η Ιταλία, η οποία θεωρείται ως η μεγαλύτερη πηγή πιθανού κινδύνου, έχει ένα εξαιρετικά υψηλό χρέος 1.900 δις ευρώ.

¹⁰ Ευρωπ. Συμβούλιο, 24/25 Μαρτίου 2011, Συμπεράσματα, παρ. 2, σελ. 2

συνοδευτεί από τη μεταρρύθμιση του συστήματος συνταξιοδότησης, με την αύξηση του ορίου ηλικίας και την παροχή κινήτρων για συμπληρωματική, ιδιωτική σύνταξη.

- Για την μείωση της ανεργίας, συνιστάται οι κυβερνήσεις 'να παρέχουν κίνητρα για εργασία, να αποφεύγουν την εξάρτηση των ανέργων από επιδόματα και να στηρίξουν την προσαρμογή τους στον κύκλο οικονομικής δραστηριότητας' (οπ. παραπάνω, σελ. 6). Επίσης, για την ισορροπία της ασφάλειας με την ευελιξία, συνιστάται οι κυβερνήσεις 'να μειώσουν την υπερπροστασία των εργαζομένων με μόνιμες θέσεις εργασίας' (σελ. 7).
- Σε ό,τι αφορά στην αύξηση της παραγωγής, συνιστάται η λήψη μέτρων με άμεσο αποτέλεσμα. Τέτοια μέτρα περιλαμβάνουν την κατάργηση των υφιστάμενων 'φραγμών στις εμπορικές συναλλαγές και στην επιχειρηματικότητα', την πλήρη εφαρμογή της Οδηγίας για τις Υπηρεσίες και την φορολογική εναρμόνιση, αν και το τελευταίο είναι 'λεπτό' ζήτημα (σελ. 8).

Συνολικά, οι κύριες κατευθύνσεις της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της Ε.Ε. συνθέτουν ένα τρίπτυχο, αποτελούμενο από τις έννοιες της 'δημοσιονομικής προσαρμογής – την μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας και την απελευθέρωση της αγοράς', όπου η απελευθέρωση περιλαμβάνει την ιδιωτικοποίηση της κρατικής περιουσίας, καθώς και των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Το τρίπτυχο αυτό σηματοδοτείται από την έννοια της 'λιτότητας', ως προσδιοριστικό στοιχείο της τωρινής νεοφιλελεύθερης πολιτικής και ως κεντρική κατεύθυνση όχι μόνο της Ε.Ε., αλλά και του Δ.Ν.Τ., όπως προκύπτει από τα προγράμματα προσαρμογής που επιβάλλονται σε χώρες, που λαμβάνουν στήριξη από την ΕΕ και το ΔΝΤ. Τα προγράμματα αυτά εντάσσονται σε δύο κατηγορίες, της διευκόλυνσης του Ισοζυγίου Πληρωμών και του νεοσύστατου, αν και προσωρινού, Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), όπως αναλύεται στην ενότητα 1.1 πιο πάνω, από κοινού με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας. Και οι δύο Μηχανισμοί σχεδιάστηκαν στη βάση του προγράμματος, που διαμορφώθηκε για την περίπτωση της Ελλάδας.

ΕΕ/ΔΝΤ Προγράμματα Ι: Διευκόλυνση Ισοζυγίου Πληρωμών

Σε συνέχεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τέθηκαν σε εφαρμογή ορισμένα προγράμματα της ΕΕ από κοινού με το ΔΝΤ στην Ουγγαρία, στη Λάτβια και στη Ρουμανία. Σύμφωνα με το άρθρο 143 της Συνθήκης της Ένωσης και τον Καν/σμό Ε.Ε. 332/2002, τα προγράμματα αυτά απευθύνονται σε κράτη-μέλη, τα οποία αντιμετωπίζουν προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών, και αποσκοπούν στη διατήρηση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ή/και στην εφαρμογή της ενιαίας εμπορικής πολιτικής. Προβλέπεται έτσι η μεσοπρόθεσμη διευκόλυνση των κρατών αυτών στη βάση αιρεσιμότητας. Η διευκόλυνση αυτή διατίθεται μόνο στα κράτη μέλη, που δεν ανήκουν στην ευρωζώνη. Ανώτατο όριο είναι το ποσό των €50 δις.

Ειδικότερα, η ΕΕ λειτουργεί ως δανειστής, με την έκδοση χρεωγράφων στις κεφαλαιαγορές και τον δανεισμό των κεφαλαίων αυτών στις χώρες αυτές. Σύμφωνα με την Πρωτοβουλία της Βιέννης, που σχηματίστηκε το 2009, και άλλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Περιφερειακής Ανάπτυξης, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και η Παγκόσμια Τράπεζα συμμετέχουν στα προγράμματα ΕΕ/ΔΝΤ.

Λάτβια – Το Δεκέμβριο 2008, η Λάτβια εντάχθηκε σε Πρόγραμμα Ισοζυγίου Πληρωμών, που λήγει τον Ιανουάριο 2012, ύψους €20 δις, από τα οποία €6,5 δις προέρχονται από την ΕΕ. Οι όροι του Προγράμματος περιλαμβάνουν τα εξής: δημοσιονομική σταθεροποίηση, μεταρρύθμιση της δημοσιονομικής διακυβέρνησης και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, απορρόφηση των κονδυλίων για έργα που συγχρηματοδοτεί η ΕΕ¹¹. Το 2007 η Λάτβια είχε έλλειμμα ίσο με το 22,3% του ΑΕΠ, που μειώθηκε στο 0,3% το 2011. Ωστόσο, μεταξύ 2007 και 2010, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 20%, ενώ η ανεργία αυξήθηκε από το 6% στο 17% του εργατικού δυναμικού. Παρά τους χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2011 και 2012, η παραγωγή αναμένεται να παραμείνει κάτω από το επίπεδο του 2007 σε ποσοστό 10% και η ανεργία μεγαλύτερη σε ποσοστό 13%. Τέλος, το 2007 το δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν μόλις το 0,3% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος το 9%, αυξανόμενα στο 4,5% και 48,2% αντίστοιχα το 2011. Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι το πρόβλημα της Λάτβιας δεν ήταν δημοσιονομικού χαρακτήρα, ώστε να δικαιολογούν την έμφαση στη λιτότητα.

Ρουμανία – Η Ρουμανία εντάχθηκε σε δύο Προγράμματα Ισοζυγίου Πληρωμών: €20 δις τον Μάιο 2009 τετράμηνης διάρκειας, από τα οποία €5 δις από την ΕΕ, και €5 δις τον Μάρτιο 2011, επίσης τετράμηνης διάρκειας, από τα οποία €1,4 από την ΕΕ. Οι όροι των Προγραμμάτων είναι ταυτόσημοι με εκείνους του Προγράμματος της Λάτβιας, με την προσθήκη όρου για την ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων, την μεταρρύθμιση του δημοσίου μισθολογικού συστήματος, καθώς και του συνταξιοδοτικού.¹² Όπως και η Λάτβια, η Ρουμανία είχε έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ίσο με το 13,6% του ΑΕΠ το 2007, που μειώθηκε στο 4,4% το 2011. Από την άλλη πλευρά, τα δημοσιονομικά της μεγέθη ήταν εντός των ορίων του Συμφώνου Σταθερότητας, ενώ παρουσίαζε υψηλό ρυθμό ανάπτυξης (6,3% το 2007). Συγκεκριμένα, το 2007, το δημόσιο έλλειμμα ήταν ίσο με το 2,6% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος με το 12,6%. Το 2011, και τα δύο μεγέθη αυξήθηκαν στο 4,7% και 33,7% του ΑΕΠ αντίστοιχα, παραμένοντας εντός των ορίων του Συμφώνου Σταθερότητας, η παραγωγή όμως μειώθηκε κατά 8,3% μεταξύ 2008-2010. Επί πλέον, η ανεργία αυξήθηκε στο 8,2%.

Ουγγαρία – Το Πρόγραμμα Ισοζυγίου Πληρωμών της Ουγγαρίας ήταν το πρώτο που δόθηκε τον Οκτώβριο 2008 και έληξε τον Νοέμβριο 2010. Ήταν ύψους €20 δις, από τα οποία €6,5 από την Ε.Ε. Οι όροι του Προγράμματος ήταν οι ίδιοι με εκείνους της Λάτβιας και της Ρουμανίας. Όπως και οι χώρες αυτές, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της Ουγγαρίας από το 7% του ΑΕΠ το 2007 μεταβλήθηκε σε πλεόνασμα ίσο με το 1,6% το 2011. Επίσης, το δημόσιο έλλειμμα (5% του ΑΕΠ το 2007) μετατράπηκε σε πλεόνασμα (1,6% το 2011), ενώ το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από το 66% στο 75% του ΑΕΠ. Την ίδια περίοδο, όμως η παραγωγή μειώθηκε και παραμένει κάτω από το επίπεδο του 2007. Επί πλέον, η ανεργία αυξήθηκε από το 7,4% του εργατικού δυναμικού στο 11% το 2011. Οι μεγάλες εισροές κεφαλαίου πριν από την κρίση έχουν καταστεί πηγή οικονομικής αστάθειας, καθώς οι πολυεθνικές εταιρίες επαναπατρίζουν τα κέρδη τους στις μητρικές τους εταιρίες.

Και στις τρεις παραπάνω χώρες, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών περιορίστηκε βίαια μέσω της επιβολής μιας έντονης ύφεσης. Η λιτότητα που απαιτήσαν το

¹¹ http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/balance_of_payments/index_en.htm

¹² http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/balance_of_payments/index_en.htm

ΔΝΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις ανάγκες των χωρών χαμηλού εισοδήματος και υψηλής ανεργίας, οι οποίες μάλιστα δεν αντιμετώπιζαν δημοσιονομικά προβλήματα.

ΕΕ/ΔΝΤ Προγράμματα II: Ο δανεισμός της Ελλάδας, το Ευρωπαϊκό Ταμείο και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

Τα Προγράμματα αυτά διαμορφώθηκαν ως απάντηση στην κρίση δημοσίου χρέους και, στην περίπτωση της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας, ως απάντηση στην τραπεζική κρίση. Οι όροι είναι ίδιοι με εκείνους που εφαρμόστηκαν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, αν και ο τρόπος χρηματοδότησης είναι διαφορετικός.

Ο **δανεισμός της Ελλάδας** είναι ένα τριετές πρόγραμμα (2010-2013), ύψους €80 δις, το οποίο χρηματοδοτείται μέσω διμερών συμβάσεων μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της ευρωζώνης, καθώς και από δανεισμό ύψους €30 δις από το ΔΝΤ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν λειτουργεί ως δανειστής, αλλά ως διαχειριστής των δανείων. Η εκταμίευση των δανείων προϋποθέτει την εκπλήρωση όρων εκ μέρους της Ελλάδας, οι οποίοι αποσκοπούν στην επίτευξη δημοσιονομικής σταθερότητας, στην απορύθμιση της αγοράς εργασίας, καθώς και ορισμένων κλειστών επαγγελματιών και τομέων και στην ιδιωτικοποίηση μεγάλων τμημάτων της οικονομίας, που παραμένουν στην ιδιοκτησία του δημοσίου. Οι εξής στόχοι τέθηκαν με ορίζοντα το 2014: μείωση του δημοσίου ελλείμματος από το 15,4% του ΑΕΠ το 2009 στο 2,6%, ενώ προβλέπεται αύξηση του δημοσίου χρέους από το 127% του ΑΕΠ το 2009 στο 157%. Σύμφωνα με την έκθεση της Τρόικας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ και ΔΝΤ), η επίτευξη των στόχων αυτών κρίνεται αδύνατη, καθώς υποτιμήθηκε το βάθος της ύφεσης. Αντίθετα, εκτιμάται ότι το δημόσιο έλλειμμα δεν θα μειωθεί πέραν του 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2020, ενώ το δημόσιο χρέος θα φθάσει στο 186% του ΑΕΠ το 2013 και στο 152% το 2020. Οι αποκλίσεις αυτές αποδίδονται στην «μεγαλύτερη και εντονότερη ύφεση» σε σχέση με τις προβλέψεις (το ΑΕΠ μειώθηκε κατά περισσότερο από 10% από την έναρξη του προγράμματος και θα συνεχίσει να μειώνεται το 2012), καθώς και στις «διολισθήσεις κατά την εφαρμογή του προγράμματος».¹³ Εν τούτοις, η συνιστώμενη πολιτική δεν μεταβάλλεται, ενώ η Γερμανία και η Γαλλία συζητούν τους διάφορους τρόπους αναδιάρθρωσης του δημοσίου χρέους της Ελλάδας. Το ίδιο διάστημα, η ανεργία αυξήθηκε από το 8,3% του εργατικού δυναμικού το 2007 στο 17% το 2011.

Στην **Ιρλανδία**, η οποία έθεσε για πρώτη φορά σε εφαρμογή μέτρα λιτότητας το 2009, ένα τριετές επίσης πρόγραμμα δανειοδότησης με αυστηρούς όρους από ΕΕ και ΔΝΤ τέθηκε σε εφαρμογή το 2010. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν η Βρετανία, η Σουηδία και η Δανία, το ΔΝΤ, το ΕΤΧΣ και ο ΕΜΧΣ, καθώς και η ίδια η Ιρλανδία, με τα αποθεματικά του εθνικού συνταξιοδοτικού οργανισμού και του υπουργείου οικονομικών. Συνολικά, το πρόγραμμα ανέρχεται σε €85 δις, από τα οποία €35 (41%) αφορά στην αναδιάρθρωση των τραπεζών. Οι στόχοι του προγράμματος αφορούν στην μείωση του ελλείμματος από το 14,3% του ΑΕΠ το 2009 σε λιγότερο από το 3% το 2015, καθώς και στην μεταρρύθμιση της αγοράς

¹³ Κοινή Δήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ, Έκθεση Πέμπτης Επιθεώρησης, Memo/11/684, 11 Oct 2011.

εργασίας. Σύμφωνα με την έκθεση της Τρόϊκα, αναμένεται ότι η Ιρλανδία θα επιστρέψει σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2012, σε συνέχεια μείωσης μεγαλύτερης από 10% μετά το 2009.¹⁴ Η ανεργία έχει αυξηθεί από το 4,6% του εργατικού δυναμικού το 2007 στο 14,6% το 2011. Η μεγάλη καθαρή εκροή κερδών από τις πολυεθνικές εταιρίες που λειτουργούν στην Ιρλανδία δεν μειώθηκε (αν και τμήμα της εκροής αυτής αφορά σε εσωτερικές τιμολογήσεις των πολυεθνικών), με αποτέλεσμα την μείωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος κατά 12,1% έναντι μείωσης κατά 10,2% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.

Η Πορτογαλία υπήχθη επίσης σε τριετές πρόγραμμα (2011-2014), δανειζόμενη ποσό ύψους €78 δις από το ΕΜΧΣ, το ΕΤΧΣ και το ΔΝΤ. Οι στόχοι του προγράμματος περιλαμβάνουν την μείωση του δημοσίου ελλείμματος σε ποσοστό μικρότερο από το 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2013, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την αναδιάρθρωση των τραπεζών. Το πραγματικό ΑΕΠ της Πορτογαλίας μειώθηκε μετά το 2008, ενώ προβλέπεται ότι η μείωση θα συνεχιστεί και το 2012, οδηγώντας σε συνολική πτώση κατά 6%. Η ανεργία αυξήθηκε από το 8% το 2009 στο 12,3% το 2011. Παρά τις εξελίξεις αυτές, η Τρόϊκα δηλώνει αισιόδοξη ότι η οικονομική ανάκαμψη θα ξεκινήσει το 2013, έστω και αν «οι περισσότερες δυσκολίες βρίσκονται μπροστά».¹⁵

Συνολικά, τα προγράμματα ΕΕ/ΔΝΤ στηρίζονται στο τρίπτυχο «δημοσιονομική προσαρμογή-απορύθμιση των αγορών εργασίας, προϊόντων και υπηρεσιών», που εντοπίζεται επίσης ως γενική κατεύθυνση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ, αλλά και του ΔΝΤ. Εκείνο το οποίο χαρακτηρίζει τα προγράμματα αυτά είναι ότι όλα ανεξαιρέτως είχαν ως αποτέλεσμα την κάθετη πτώση της παραγωγής. Σύμφωνα με τα ετήσια στοιχεία της βάσης AMECO, η πτώση της παραγωγής μεταξύ της προ της κρίσης κορύφωσης και του εν συνεχεία χαμηλότερου σημείου έφθασε στο 20.6% στη Λάτβια, 8.3% στη Ρουμανία, 5.6% στην Ουγγαρία, 14.4% στην Ελλάδα, 10.1% στην Ιρλανδία, and 6.0% στην Πορτογαλία.

1.3 Οι αντιφάσεις των πολιτικών διεύρυνσης και γειτονίας της ΕΕ

Τα πρότυπα ανάπτυξης στις επίσημα και δυνητικά υποψήφια προς ένταξη στην ΕΕ χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και στην Τουρκία επηρεάστηκαν σοβαρά από την κρίση. Τα τελευταία χρόνια, η ανάπτυξη σ' αυτές τις χώρες βασίστηκε κυρίως στις εισροές κεφαλαίων, τα οποία προσελκύονταν από τις σκληρές συναλλαγματικές ισοτιμίες και από τα σχετικά υψηλά επιτόκια. Ένα σημαντικό τμήμα του αυξανόμενου ιδιωτικού χρέους ήταν σε ξένο νόμισμα, με αποτέλεσμα τα χρεωμένα μεσαία στρώματα να είναι αλυσοδεμένα στην υπερτιμημένη συναλλαγματική ισοτιμία. Η ισοτιμία αυτή παρουσίαζε σοβαρά μειονεκτήματα, με κυριότερο την ανάσχεση της βιομηχανικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα στα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στη Σερβία, η βιομηχανική παραγωγή έφτασε το 2008 μόλις στο 51% της αντίστοιχης του 2001, ενώ η

¹⁴ Κοινή Δήλωση της Ευρ.ωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ , Memo/11/720/20 Oct 2011.

¹⁵ Memo/11/555/12, Αύγουστος 2011.

ανεργία είναι δομικά σε πολύ υψηλά επίπεδα, γύρω στο 30% στη Μακεδονία και στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και κοντά στο 20% στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο¹⁶.

Στην Τουρκία οι επιδόσεις του βιομηχανικού τομέα ήταν καλύτερες σε σύγκριση με τις πρώην Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες, ωστόσο ήταν κυρίως ο κλάδος των εργοστασίων συναρμολόγησης που γνώρισε άνθιση. Η συναλλαγματική πολιτική ευνόησε τις εισαγωγές σε σχέση με την εθνική παραγωγή και τις εξαγωγές. Τα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν εξαιρετικά υψηλά στις υποψήφιες προς ένταξη χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, φτάνοντας συχνά σε ποσοστά άνω του 10% του ΑΕΠ πριν από την κρίση. Το έλλειμμα του ισοζυγίου εμπορικών συναλλαγών ήταν μεν χαμηλότερο στην Τουρκία, σημείωσε ωστόσο αξιοσημείωτη αύξηση την περίοδο 2002-2007. Παρά τον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης, τα ποσοστά της απασχόλησης στην Τουρκία παρέμειναν στάσιμα, ενώ οι πραγματικοί μισθοί παρουσίασαν υστέρηση συγκρινόμενοι με την αύξηση της παραγωγικότητας κατά τη διάρκεια των κυβερνήσεων του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP).

Οι οικονομίες των κρατών της νοτιοανατολικής Ευρώπης που δεν είναι μέλη της ΕΕ, καθώς και αυτή της Τουρκίας επλήγησαν σοβαρά από την κρίση. Η Κροατία και το Μαυροβούνιο έχουν μπει σε μια βαθειά ύφεση διαρκείας. Και στις δύο χώρες το ΑΕΠ σημείωσε πτώση τόσο το 2009 όσο και το 2010, ιδιαίτερα δε το 2009 το ποσοστό της πτώσης ήταν σημαντικό, φτάνοντας το 6,0% και το 5,7% αντίστοιχα. Οι πολιτικές επιλογές των δύο χωρών είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Στην Κροατία, το επίπεδο του χρέους σε ξένο νόμισμα είναι ιδιαίτερα υψηλό. Ακολουθώντας τις επιταγές των συμφερόντων του τραπεζικού τομέα και των χρεωμένων σε ξένο νόμισμα, η κροατική κυβέρνηση έχει επιλέξει την εφαρμογή αντιπληθωριστικής πολιτικής, προσπαθώντας να αποφύγει την υποτίμηση του κούνα με οποιοδήποτε τίμημα. Σε αντίθεση με τη στρατηγική αυτή, διαφωνούντες Κροάτες οικονομολόγοι προτείνουν μια πιο αναπτυξιακή προσέγγιση και μια μετατροπή σε εθνικό νόμισμα των υφιστάμενων χρεών που είναι εκφρασμένα σε ξένο, προκειμένου να υπάρξει χώρος για την άσκηση πολιτικής. Το Μαυροβούνιο έχει μια οικονομία πλήρως εκτεθειμένη στο ευρώ και καταγράφει το υψηλότερο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στην περιοχή (26,6% του ΑΕΠ το 2010). Η Σερβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Μακεδονία γνώρισαν την ύφεση το 2009, σταθεροποίησαν εντούτοις το ΑΕΠ τους το 2010. Η εφαρμογή μέτρων πολιτικών, που εντείνουν τα φαινόμενα της κρίσης, επιλέχθηκε και σε αυτές τις χώρες, συχνά στο πλαίσιο προγραμμάτων του ΔΝΤ. Η τουρκική οικονομία βίωσε μια σοβαρή ύφεση το 2009 (πτώση της τάξεως του 4,8% του ΑΕΠ), επανερχόμενη δυναμικά το 2010 (+8,9%). Η ανάπτυξη ωστόσο στην Τουρκία είναι στενά εξαρτώμενη από τις εισροές κεφαλαίων - το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών έφτασε το 9% του ΑΕΠ το 2010 - με αποτέλεσμα η ανάκαμψη να είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε μια πιθανή αντιστροφή της ροής κεφαλαίων.

Οι γειτονικές ανατολικές χώρες έχουν επίσης αποδειχθεί πολύ ευάλωτες, παρότι διαθέτουν ισχυρότερη βιομηχανική υποδομή από τις οικονομίες των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Η ανάπτυξη στην Ουκρανία πριν την κρίση ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις

¹⁶ M. Uvalic, *Serbia's Transition - The Thorny Road to a Better Future*, Palgrave, Macmillan, 2008, p. 210

εισορές κεφαλαίων και το ραγδαία αυξανόμενο χρέος. Το Ουκρανικό ΑΕΠ μειώθηκε το 2009 κατά 14,8%, με μια περιορισμένη ανάκαμψη τον επόμενο χρόνο. Η κρίση ήταν ηπιότερη στην Λευκορωσία, όπου η παρουσία του κράτους είναι μεγαλύτερη. Η οικονομία της όμως περιορίζεται από τη σοβαρή έλλειψη ξένου συναλλάγματος.

Τα χρόνια της κρίσης αποκάλυψαν πως οι στρατηγικές καπιταλιστικού μετασχηματισμού που προωθήθηκαν από διεθνή και εγχώρια επιχειρηματικά συμφέροντα, εθνικές κυβερνήσεις, την ΕΕ και διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα οδήγησαν στη δημιουργία μη βιώσιμων δομών στην απομακρυσμένη ανατολική περιφέρεια της ΕΕ. Στις βόρειες αφρικανικές χώρες, η κρίση φανέρωσε τις δομικές αδυναμίες της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ, μιας πολιτικής κατά κύριο λόγο προσανατολισμένης προς φιλελεύθερες κατευθύνσεις. Αντίθετα με την ανατολική ευρωπαϊκή περιφέρεια, η οικονομική κρίση μετουσιώθηκε σε επαναστατικές πολιτικές διαδικασίες στις χώρες του βορειοαφρικανικού τόξου.

Με παρόμοιο τρόπο, οι ακολουθούμενες νεοφιλελεύθερες πολιτικές έχουν παράξει ευάλωτες οικονομίες και πολωμένες κοινωνίες στα γειτονικά βορειοαφρικανικά κράτη. Στον οικονομικό τύπο η Τυνησία και η Αίγυπτος παρουσιάστηκαν σαν υποδείγματα άσκησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Οι δύο αυτές χώρες αποτέλεσαν τους πυλώνες της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ στη βόρεια Αφρική. Η μεσογειακή πολιτική της ΕΕ έχει δύο κύριους στόχους: πρόσβαση στις ενεργειακές πηγές της περιοχής και πολιτική σταθερότητα, η οποία κατά την ΕΕ έχει προτεραιότητα έναντι του εκδημοκρατισμού.

1.4 Η εντατικοποίηση του νέο-μερκαντισμού στην αναπτυξιακή και εμπορική πολιτική

Η επιδείνωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008/2009, η οποία οδήγησε σε μεγάλη μείωση του παγκόσμιου εμπορίου, έπληξε κυρίως κράτη-μέλη της ΕΕ με εξαγωγικό προσανατολισμό όπως η Γερμανία και η Αυστρία, αλλά η ανάκαμψη του παγκόσμιου εμπορίου το 2010 και 2011 τροφοδότησε μια σχετικά ισχυρή ανάπτυξη της Γερμανίας και άλλων βασικών κρατών-μελών της ΕΕ. Είναι ξεκάθαρο ότι η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας προήλθε από την ισχυρή ανάπτυξη αναδυόμενων οικονομιών, με πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα την Κίνα. Ταυτόχρονα, αν και οι παγκόσμιες ανισοροπίες αμβλύθηκαν ως αποτέλεσμα των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης, παραμένουν σε ανησυχητικά επίπεδα. Ενώ οι περισσότερες χώρες με ελλειμματικό ισοζύγιο, και κυρίως οι ΗΠΑ, είχαν τη δυνατότητα να μειώσουν τις εισαγωγές τους, ως συνέπεια της χαμηλής εγχώριας ζήτησης, δεν έχει υπάρξει κάποια ουσιαστική ανατροπή των προσανατολισμένων στις εξαγωγές μοντέλων ανάπτυξης σε μεγάλα εξαγωγικά έθνη όπως είναι η Γερμανία και η Ιαπωνία. Το ίδιο ισχύει και για την Κίνα, όπου οι εξαγωγές παραμένουν κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη, παρόλο που η κυβέρνηση της Κίνας φαίνεται να έχει κάνει τα πρώτα βήματα για να αυξήσει τη συμβολή της εγχώριας ζήτησης σε μακροπρόθεσμο και σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο. Φαίνεται ότι στην Κίνα, η σημαντική στροφή προς ένα αναπτυξιακό μοντέλο καθοδηγούμενο από τη ζήτηση, θα συμβεί μόνο μακροπρόθεσμα.

Μια δεύτερη τάση με δυνητικά αποσταθεροποιητικές συνέπειες ήταν η ανατίμηση των νομισμάτων ορισμένων αναδυόμενων οικονομιών. Αυτό προέκυψε από την εισροή

κεφαλαίων κυρίως από τις ΗΠΑ και από τις χώρες του πυρήνα της ευρωζώνης. Αναπτυσσόμενες οικονομίες όπως αυτή της Βραζιλίας, εφάρμοσαν χωρίς επιτυχία μέτρα με στόχο να ανακόψουν αυτές τις εισροές, καθώς το “Ρέαλ” ανατιμήθηκε κατά περισσότερο από 30% μεταξύ 2009 και 2011. Οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών, ερμήνευσαν τις νομισματικές ανατιμήσεις ως πολιτική μετατόπισης του προβλήματος (“beggar thy neighbour”), ως αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης της ρευστότητας στις ΗΠΑ (η λεγόμενη νομισματική χαλάρωση) και αναποτελεσματικής διαχείρισης της κρίσης στην Ευρωζώνη. Έτσι, η πίεση από τις αναπτυσσόμενες χώρες, που προειδοποιούν για έναν επικείμενο «νομισματικό πόλεμο», εντάθηκε. Ενώ οι χώρες του παγκόσμιου Νότου απέφυγαν τις χειρότερες συνέπειες της παγκόσμιας κρίσης του 2008/09, η αναταραχή στην Ευρωζώνη καθώς και η βαθιά οικονομική και θεσμική κρίση στις Η.Π.Α. θεωρούνται ευρέως ότι συνέβαλαν στην επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας το 2011, με κίνδυνο επιστροφής σε συνθήκες ύφεσης το 2012.

1.5 Μια πολυσύνθετη κρίση που βαθαίνει: τα παραδείγματα της ενέργειας και της γεωργίας

Η σύνθετη κρίση της ανθρώπινης ανάπτυξης, η οποία έχει γίνει εμφανής τα τελευταία χρόνια, δεν αντιμετωπίζεται από τις υπάρχουσες πολιτικές. Ακόμη, η καταστροφή στη Φουκουσίμα, η οποία επιβεβαίωσε το αδιέξοδο της χρήσης πυρηνικής ενέργειας, δεν έδωσε το έναυσμα για μια σταδιακή ευρωπαϊκή κατάργηση, η οποία περιορίστηκε στη Γερμανική απόφαση της αποκατάστασης ενός μακροχρόνιου σχεδίου αποκλεισμού της πυρηνικής ενέργειας (η οποία θα ακολουθηθεί από το Βέλγιο). Πλήθος από *ad hoc* μέτρα λαμβάνονται, κυρίως για να «εξαγοραστεί χρόνος», με την ελπίδα για «αυθόρμητες» λύσεις, χωρίς καμία συστηματική θεώρηση. Η ΕΕ δεν κράτησε τις υποσχέσεις της διαμορφώνοντας μια πολιτική καταπολέμησης της απώλειας της βιοποικιλότητας, που συνεχίζεται επικίνδυνα, κατά το γράμμα των προηγούμενων δεκαετιών.

Μετά την αποτυχία της συνόδου της Κοπεγχάγης για συμφωνία ως προς τη μετά-Κιότο διαδικασία, η ΕΕ απεδείχθη ανίκανη να αδράξει την ευκαιρία να σχηματίσει μια «συμμαχία των προθύμων» προχωρώντας με φιλόδοξα σχέδια και προγράμματα για τον έλεγχο και τη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου. Αντίθετα διατήρησε την προσήλωσή της σε τεχνολογικές λύσεις και στα εργαλεία της αγοράς. Συνεπώς, οποιαδήποτε σημαντική πρόοδος θα επιτευχθεί μόνο με την πίεση των κοινωνικών και πολιτικών φορέων και κινημάτων.

Το πρόβλημα των περιορισμένων διαθέσιμων πόρων έχει διευρυνθεί, ακόμα και στην πιο γενική συνείδηση του κόσμου από το «ζενίθ του πετρελαίου» στο «ζενίθ των πάντων»¹⁷. Ωστόσο, η ΕΕ δεν ξεκίνησε καν να διαμορφώνει μια βιώσιμη στρατηγική για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της σπανιότητας των πόρων, η οποία πρέπει να βασιζέται πάνω στην προσαρμογή της ζήτησης στην προσφορά με κοινωνικά δίκαιο τρόπο. Αντίθετα, συνεχίζει να ακολουθεί στρατηγικά μοντέλα βασιζόμενα στην αμφίσημη έννοια της «προστατευμένης προνομιακής πρόσβασης» για τους Ευρωπαίους καταναλωτές. Πρόκειται

¹⁷ L. Brangsch et al., 2011, Den Krisen entkommen. Sozialökologische Transformation, Berlin, σελ. 30ff.

για βραχυχρόνια, στην καλύτερη περίπτωση, προσέγγιση, η οποία είναι πιθανό να αυξήσει το βάρος του στρατιωτικού της σκέλους.

Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο σε ό,τι αφορά στην ενεργειακή πολιτική: Η ΕΕ είναι προσκολλημένη σε προβληματικές ενεργειακές πηγές (πυρηνική, πετρέλαιο και γαιάνθρακες), οι οποίες είναι όλες σοβαρά περιορισμένες, εάν δεν έχουν φτάσει ήδη στη μέγιστη χρήση. Καμία στρατηγική και συντονισμένη Ευρωπαϊκή προσπάθεια δεν καταβάλλεται για να αξιοποιήσει την σχεδόν ανεξάντλητη προοπτική της εξοικονόμησης ενέργειας καθώς και ανάπτυξης βιώσιμων πηγών ανανεώσιμης ενέργειας. Στην πραγματικότητα, η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ επιδεινώνει τα προβλήματα στη γεωργία, αποσκοπώντας στην παραγωγή μέχρι 20% των καυσίμων για τις μεταφορές από αγροτικές πρώτες ύλες, πράγμα το οποίο θα έχει σημαντική επίδραση στη γεωργία σε παγκόσμιο επίπεδο. Ένα αυξανόμενο ποσοστό των παγκόσμια διαθέσιμων εδαφών θα χρησιμοποιείται για βιοκαύσιμα, το οποίο με τη σειρά του θα αυξήσει τις τιμές της γης. Αυτό θα ενδυναμώσει τη τάση της αρπαγής γης από πολυεθνικές επιχειρήσεις και θα αποστερήσει για πάντα τους μικρούς αγρότες από τα μέσα διαβίωσης τους.

Υπάρχουν τομείς η επιστημονική κατανόηση των οποίων αμφισβητείται, ή δεν είναι εντελώς σαφής. Πρέπει όμως να ασκηθεί κριτική στις κυβερνήσεις όταν αγνοούν την υπάρχουσα γνώση, η οποία μάλιστα είναι άμεσα προσβάσιμη, όπως στη Διεθνή Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή¹⁸. Η προκατάληψη ακόμη ενισχύεται από μια άκριτη πίστη σε συγκεκριμένα παραδείγματα της οικονομικής και κοινωνικής επιστήμης σχετιζόμενα με την νέο-φιλελεύθερη ηγεμονία στην οικονομική πολιτική. Δημοκρατικά νομιμοποιημένες κυβερνήσεις δεν πρέπει να αγνοούν τις ανησυχίες εκείνων που θίγονται από την υφιστάμενη πολιτική, ούτε να παραγνωρίζουν την ιστορική εμπειρία των δημοσίων οργανισμών και κινηματικών οργανώσεων στους τομείς υπό συζήτηση, αλλά και τις επιστημονικά συμπεράσματα.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της ΕΕ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Οι εμπειρογνώμονες της ΕΕ φαίνεται να έχουν ξεχάσει τις ιστορικές εμπειρίες από την επισιτιστική κρίση, την κρίση του γάλακτος και της κινητικότητας στη γεωργία, αγνοώντας τελείως τα προβλήματα υγείας που σχετίζονται με τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα, τη γενικευμένη χρήση φαρμάκων στη μεγάλης κλίμακας ζωική παραγωγή και τις αντιστάσεις αποτέλεσμα της μαζικής χρήσης αντιβιοτικών. Αντίθετα, υποστηριζόμενοι από ισχυρά λόμπι του αγροτοβιομηχανικού συγκροτήματος – συνεχίζουν να υπερασπίζονται μοντέλα για δράση και θεσμική ρύθμιση, τα οποία έχουν ιστορικά αποδειχθεί ότι είναι ακατάλληλα. Σε πρόσφατη έκθεσή της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί αυτονόητο ότι η αυξανόμενη παραγωγή από μόνη της μπορεί να αντιμετωπίσει την υπάρχουσα μάζιγα της παγκόσμιας ασιτίας¹⁹. Αυτό όμως είναι ανεπαρκές: Το διακύβευμα της ασιτίας δεν είναι μόνο το πόσο προϊόν παράγεται σαν συνολικό αποτέλεσμα, είναι επίσης το ερώτημα του ποιος παράγει

¹⁸ International Energy Agency, *World Energy Outlook 2011*, chapter 6, 'Climate change and the 450 scenario', pp. 205-241.

¹⁹ Cf. Legal proposals for the CAP after 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/index_en.htm, 12 October 2011.

για ποιον και σε ποιες τιμές. Και επίσης, πώς τελικά τα κέρδη διανέμονται μέσα στην αλυσίδα της προσφοράς, από τους παραγωγούς μέχρι τους καταναλωτές.

Ένα απαιτούμενο πρώτο βήμα για να ξεπεραστεί αυτή η κατάσταση θα ήταν απλά να αναγνωριστεί η θλιβερή κατάσταση της Ευρωπαϊκής γεωργίας γενικότερα:

Ένα αποτυχημένο μοντέλο εκβιομηχανισμού στη γεωργία – συχνά ακολουθούμενο από τεχνολογίες γενετικά τροποποιημένων χωρίς μια βιώσιμη προοπτική εφαρμογής, εκτός ίσως από μια πρώτη σειρά βραχυπρόθεσμων επιτυχιών, έχει οδηγήσει σε εξάντληση του εδάφους, διάλυση της βιοποικιλότητας, υποβάθμιση της υπαίθρου, μη ασφαλή και ανεπαρκή σε παγκόσμια κλίμακα τρόφιμα και μειωμένη απασχόληση στην ύπαιθρο. Δεν πραγματοποιούνται κέρδη στο κλάδο χωρίς τις κρατικές ενισχύσεις πλέον, ενώ η ευρωπαϊκή γεωργία έχει γίνει παράδειγμα για την επιθετική σχέση μεταξύ «μαζικής κατανάλωσης», «μαζικής διανομής» και «μαζικής συμμόρφωσης». Αυτό έχει σοβαρά μειώσει το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός νέου προτύπου ενεργού και ενήμερου καταναλωτή. Οι ταξικές διαστάσεις της αγροτικής κατανάλωσης και παραγωγής φαίνεται να έχουν εντελώς χαθεί από το πλάνο: δεν είναι μόνο μια ερώτηση πλουσίων απέναντι στους φτωχούς, που οι οικολογικές ανησυχίες είναι άνισα κατανεμημένες και οι φτωχοί είναι πιο ευάλωτοι στις οικονομικές πιέσεις. Παγκόσμια η έλλειψη δεσμευτικών κανονισμών και η προτίμηση για «αγοραίες λύσεις» βασιζόμενες στην ιδιωτική ακίνητη περιουσία έχουν ενθαρρύνει διαδικασίες υφαρπαγής της γης εκτός ΕΕ, όπως αναφέρεται πιο πάνω.

Η αγροτική πολιτική της ΕΕ έχει δημιουργήσει μια πολύ κρίσιμη κατάσταση εξωτερικά και εσωτερικά. Από τη δεκαετία του 80' μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 2000, η ΕΕ ήταν βασικός παράγοντας στη διαδικασία του κατακλυσμού της παγκόσμιας αγοράς με υψηλά επιδοτούμενα αγροτικά προϊόντα από βιομηχανικές χώρες, προκαλώντας μια δραματική μείωση των παγκόσμιων τιμών για αυτές τις κατηγορίες προϊόντων. Οι αναπτυσσόμενες χώρες αδυνατούν να ανταγωνιστούν και είναι ακόμα εξαρτημένες από τις εισαγωγές φτηνών τροφίμων για να θρέψουν τους αυξανόμενους πληθυσμούς τους. Ακόμη, για να πετύχουν βιώσιμη ανάπτυξη οι χώρες πρέπει να επεκτείνουν την δικιά τους αγροτική παραγωγή και να μειώσουν την εξάρτηση από τις ρευστές παγκόσμιες αγορές. Έτσι χρειάζονται επιπρόσθετη αγροτική επένδυση, η οποία θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργήσει απασχόληση για τους πληθυσμούς της υπαίθρου και να ενισχύσει τις οικονομικές δυνατότητες των μικρών και μεσαίων αγροτών. Ακόμα και αν οι χώρες έχουν την πολιτική βούληση να προωθήσουν επενδύσεις αυτού του τύπου, υπονομεύονται από το είδος της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου, που η ΕΕ στηρίζει σε παγκόσμια κλίμακα. Η τάση να προωθείται η ανταγωνιστικότητα με τίμημα την βιώσιμη ανάπτυξη επίσης ενισχύεται από τις νέες τεχνολογικές δομές εξάρτησης, όπως στην περίπτωση της καθιέρωσης γενετικά μεταλλαγμένων σπόρων, οι οποίοι δεν μπορούν πια να αναπαραχθούν από τους αγρότες που τους χρησιμοποίησαν στην δική τους παραγωγική διαδικασία.

Ομοίως, η αυξανόμενη παραγωγή βιοκαυσίμων – επιδοτούμενη κυρίως από την ΕΕ – αποτελούν τροχοπέδη για όλες τις προσπάθειες ενίσχυσης της αγροτικής παραγωγής στην αντιμετώπιση της φτώχειας και της αστίας.

Το δομικό πρόβλημα που θεμελιώνει αυτήν την κατάσταση αποδεικνύεται από τη στάση της ΕΕ αναφορικά με την παγκόσμια και Ευρωπαϊκή δασοκομία, η οποία έχει καταστροφικές συνέπειες στους δασικούς πόρους (και στην ανθρώπινη διαβίωση) έξω από την ΕΕ. Οι χρηματικές αμοιβές, που προβλέπει το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπής Αερίων Θερμοκηπίου (*European Union Emissions Trading Scheme- EU ETS*) ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις με μεγάλη δύναμη, όπως τη γερμανική RWE, αλλά και τη Vattenfall ή τη DONG, να εισάγουν τεράστιους όγκους ξύλινης βιομάζας με τη μορφή ξύλινων παλετών για την παραγωγή ηλεκτρισμού στις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις (Βερολίνο, Λονδίνο, Κοπεγχάγη). Αυτό συμβαίνει, επειδή εντός της ΕΕ η μείωση της ξυλείας ανταμείβεται με πιστώσεις σε εκπομπές CO₂, ώστε να δημιουργείται η ψευδαίσθηση της αποφυγής εκπομπών CO₂ από ορυκτές ενεργειακές πηγές, ενώ στην πραγματικότητα επιφέρεται αύξηση των εκπομπών CO₂ σε παγκόσμιο επίπεδο²⁰.

Εσωτερικά η υπαγωγή της αγροτικής παραγωγής και της ανάπτυξης της υπαίθρου στις διαθέσεις του αγροτοβιομηχανικού συμπλέγματος έχει οδηγήσει στην καταστροφή της προοπτικής των μικρομεσαίων αγροτών να διατηρήσουν βιώσιμα μοντέλα αγροτικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Η άφεση της αγροτικής παραγωγής στις διαθέσεις των συντεχνιών των αγροτικών επιχειρήσεων τείνει να καταστρέφει την αυτονόητη πολύ-λειτουργικότητα του αγροτικού τομέα. Ειδικά, η συζήτηση για την βιοποικιλότητα και η συνεισφορά της στη προστασία του περιβάλλοντος όχι μόνο παραγνωρίζονται στο δημόσιο διάλογο, αλλά και δεν λειτουργούν σαν προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο της ανανεωμένης Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, την οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή φαίνεται να υποστηρίζει. Αυτό επίσης μπορεί να επιβεβαιωθεί όσον αφορά στην πολιτική για τα δάση: μια στρατηγική μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου από την αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή είναι σημαντικότερη και αποτελεσματικότερη από τη συνέχιση της ψευδαίσθησης των κλιματικών ωφελειών από μια στρατηγική απλής υποκατάστασης ορυκτών καυσίμων από δασοκομικά προϊόντα. Η επιλογή της ενέργειας από ξυλεία μπορεί να οδηγήσει σε μετασχηματισμό των δασών σε φυτείες, το οποίο θα είναι μια ξεκάθαρα μη βιώσιμη ανάπτυξη.

Μια παρόμοια προβληματική έχει αναπτυχθεί και στον τομέα των βιοκαυσίμων. Η οδηγία της ΕΕ που αναγκάζει τα κράτη μέλη να αυξήσουν το ποσοστό των βιοκαυσίμων στην συνολική χρήση της ενέργειας κατά 10% μέχρι το 2020 μπορεί μόνο να εφαρμοστεί εισάγοντας το 50% της βιοαιθανόλης και το 41% του βιοντίζελ στην ΕΕ. Ως επί το πλείστον σε βάρος της δυνατότητας παραγωγής τροφίμων σε αναπτυσσόμενες χώρες, αυξάνοντας τις τάσεις για αρπαγή γης και καταστροφή βασικών δασών και των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων²¹.

²⁰ European Environment Agency Scientific Committee, 15 September 2011: Opinion of the EEA Scientific Committee on Greenhouse Gas Accounting in Relation to Bioenergy

²¹ Cf. Bettina Kretschmer, Sophie Bennett, 'Analysing Bioenergy Implementation in EU member states: Results from the Biomass Futures Expert Survey', Institute for European Environmental Policy, London, 27 July 2011, www.ieep.eu/assets/827/IEEP_Biomass_Futures_Expert_Survey.pdf

2. Οι λανθασμένες πολιτικές οδηγούν σε λανθασμένα αποτελέσματα- Κριτική στην ασκούμενη πολιτική της Ε.Ε.

2.1 Μακροοικονομική πολιτική: Μπροστά στο καθεστώς επιτήρησης

Από το φθινόπωρο του 2011, η ολοκληρωτική αποτυχία των ηγετών της ΕΕ να προσδιορίσουν μια συνεκτική απάντηση απέναντι στην κρίση της Ελλάδας δεν οδήγησε μόνο την ευρωζώνη στο όριο του χάους, αλλά απείλησε ακόμα και την παγκόσμια οικονομία με μια καταστροφική κατάρρευση. Την ίδια στιγμή, οι μακροπρόθεσμες «μεταρρυθμίσεις» στην ευρωζώνη, όπως έχουν διατυπωθεί από την Κομισιόν, δεν είναι μόνο άσχετες με την τρέχουσα έκτακτη κατάσταση, αλλά απειλούν να μετατρέψουν την ΕΕ σε ένα ηγεμονικό οικοδόμημα, στο οποίο τα οικονομικά ασθενέστερα κράτη θα χάσουν την πολιτική τους αυτονομία και θα υπόκεινται σε μόνιμη κηδεμονία από τα ισχυρότερα κράτη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ που είναι κάτω από τον έλεγχό τους. Μια πλευρά των προτεινόμενων αλλαγών αποτελεί ευθεία επίθεση κατά των κοινωνικών μοντέλων και εργασιακών προτύπων στις αποκαλούμενες χώρες της «περιφέρειας».

Οι αποτυχημένες παρεμβάσεις των ΕΕ/ΔΝΤ στην Ελλάδα και η συνεπαγόμενη απειλή προς άλλες χώρες και προς το χρηματοπιστωτικό σύστημα αναφέρονται σε άλλο σημείο σε αυτό το Υπόμνημα. Στο πλαίσιο της μακροοικονομικής πολιτικής επισημαίνεται ότι ελάχιστα ή τίποτα δεν έχει γίνει για να διορθωθούν οι βασικές πηγές ανισορροπιών, που βρίσκονται πίσω από την κρίση— η εξαγωγική πίεση από τις ισχυρότερες οικονομίες και κυρίως από τη Γερμανία. Η ίδια η Επιτροπή προβλέπει ότι το τεράστιο πλεόνασμα των τρεχουσών συναλλαγών της Γερμανίας το 2011 (4.7% του ΑΕΠ ή 123 δις ευρώ) θα παραμείνει αμετάβλητο το 2012 (4.6% του ΑΕΠ ή 124 δις ευρώ) ενώ οι πραγματικοί μισθοί στη Γερμανία παρ' όλη την προβλεπόμενη αύξηση του 1% το 2012, θα παραμείνουν κάτω από επίπεδο που βρίσκονταν το 2000. Σε αυτές τις συνθήκες, η ισορροπημένη ανάκαμψη των ασθενέστερων οικονομιών είναι αδύνατη.

Αναθεωρήσεις του Συμφώνου Σταθερότητας

Οι κανόνες του «Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης», που υποτίθεται ότι δημιουργήθηκαν για να ελέγχουν τις δημοσιονομικές πολιτικές όλων των μελών της ΕΕ και να είναι υποχρεωτικοί για όλα τα μέλη της ευρωζώνης, βασίζονταν στην εσφαλμένη αντίληψη ότι, εφόσον τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα ήταν περιορισμένα, οι δυνάμεις της αγοράς θα εξασφάλιζαν μια ισορροπημένη ανάπτυξη της οικονομίας. Στην πραγματικότητα, η περιορισμένη ανάπτυξη που επιτεύχθηκε την τελευταία δεκαετία (τα χρόνια της Στρατηγικής της Λισαβόνας) βασίστηκε στην εξάπλωση των ανισορροπιών: το 2007, λίγο πριν το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Γερμανία παρουσίασε πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών ίσο με το 7.6% του ΑΕΠ. Το ισοδύναμο αυτού του πλεονάσματος, που προκλήθηκε από ανεύθυνη μακροοικονομική πολιτική στη Γερμανία μαζί με μια πραγματική επίθεση στους χαμηλόμισθους γερμανούς εργάτες, ήταν τα τεράστια ελλείμματα, πάνω από 10% σε χώρες όπως η Κύπρος, η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ισπανία. Πέρα από το ότι δεν οδηγούν σε ισορροπημένη ανάπτυξη, οι δυνάμεις της αγοράς είχαν επιτρέψει μια ανεξέλεγκτη απώλεια ανταγωνιστικότητας στην περιφέρεια (το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών της Ιρλανδίας, αν και μόνο 5.6% του ΑΕΠ, δεν είναι

βιώσιμο – τα μεγέθη στην Ιρλανδία παραποιούνται από τις τεράστιες καταγεγραμμένες εκροές κερδών, εν μέρει πραγματικές, εν μέρει ως ανάκλαση της μεταφοράς αποτίμησης αξίας από τις πολυεθνικές εταιρίες).

Μέχρι το 2008, αυτές οι αυξανόμενες ανισορροπίες χρηματοδοτούνταν από εισροές κεφαλαίου στις ελλειμματικές χώρες. Στην Ισπανία και την Ιρλανδία, επρόκειτο για ροές προς τον ιδιωτικό τομέα, κυρίως προς τις εμπορικές τράπεζες, στην Πορτογαλία, και κυρίως στην Ελλάδα, όπου υπήρχαν σοβαρά προβλήματα στην αύξηση των φορολογικών εσόδων, οι εισροές απορροφήθηκαν κυρίως από το δημόσιο τομέα. Το χρηματοοικονομικό κλίμα, ωθούμενο από την απορρυθμιστική στάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την ΕΚΤ και τις περισσότερες εθνικές κυβερνήσεις, με υπερβολική σιγουριά οδηγούσε στην κερδοσκοπία και στην αύξηση της αστάθειας του τραπεζικού συστήματος. Πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι χωρίς αυτές τις ροές κεφαλαίου, η απασχόληση στην ευρωζώνη θα ήταν ενδεχομένως μικρότερη.

Η χρηματοοικονομική κρίση του 2008, η οποία προκάλεσε ταχεία μείωση στις δαπάνες του ιδιωτικού τομέα, έκανε απαραίτητες σημαντικές ενέσεις ρευστότητας από το δημόσιο τομέα παγκοσμίως. Η Επιτροπή έπρεπε να αναγνωρίσει την προσωρινή αναγκαιότητα των πολύ μεγάλων ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα, αλλά από το 2009 είχε ήδη απαιτήσει μια πρώιμη «έξοδο» από αυτές τις υποστηρικτικές πολιτικές του προϋπολογισμού. Την ίδια στιγμή έκανε προτάσεις για τη δημιουργία πολύ περιοριστικών κανόνων για το δημόσιο δανεισμό και το χρέος στο Σύμφωνο Σταθερότητας και την εισαγωγή νέων κανόνων για τις μακροοικονομικές «ανισορροπίες».

Η επίσημη αιτιολογία για αυτές τις αλλαγές είναι διατυπωμένη με όρους τόσο «συντονισμού» όσο και «επιτήρησης». Αλλά ο πραγματικός συντονισμός προϋποθέτει πρώτα τον προσδιορισμό μιας συνολικής μακροοικονομικής πολιτικής για την ευρωζώνη και μετά την εξειδίκευση των διαφοροποιημένων εθνικών πολιτικών σύμφωνα με τη συνολική μακροοικονομική θέση. Όμως, δεν υπάρχει κάτι τέτοιο στις προτεινόμενες τροποποιήσεις. Στην πραγματικότητα, στο μόνο που επικεντρώνονται αυτά τα μέτρα είναι στην επιτήρηση κάθε μεμονωμένου μέλους κράτους και στο ενδιαφέρον μόνο για τα ασθενέστερα μέλη κράτη, στα οποία αποδίδεται «απειθαρχία» στη τρέχουσα κρίση. Έτσι το συνολικό πακέτο δεν θίγει το κεντρικό πρόβλημα του συντονισμού – τις τεράστιες ανισορροπίες στους λογαριασμούς τρεχουσών συναλλαγών.

Οι αλλαγές αυτές εντάσσονται στην γενικότερη προσπάθεια ενδυνάμωσης της «οικονομικής διακυβέρνησης» στην ΕΕ. Ο όρος αυτός όμως δεν έχει το ίδιο νόημα όπως όταν χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από το ευρωπαϊκό εργατικό κίνημα, ακόμα κι όταν χρησιμοποιήθηκε από τον πρώην Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζακ Ντελόρ, όπου αφορούσε στην άσκηση κοινωνικού ελέγχου στην ευρωπαϊκή οικονομία. Η τωρινή του χρήση αναφέρεται στην προσπάθεια αποδυνάμωσης του κοινωνικού ελέγχου στην αγορά εργασίας, στην μείωση των δημοσίων υπηρεσιών και των κοινωνικών επιδομάτων και στον εξαναγκασμό των 'απειθαρχών' κρατών μελών να τα εφαρμόσουν. Άλλες πλευρές της έννοιας της «οικονομικής διακυβέρνησης» περιλαμβάνουν τα εξής:

- ‘Ευρώπη 2020’, διάδοχο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, η οποία προωθεί και νέες ‘διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις’, όπως διατυπώνονται στις ‘ενιαίες κατευθύνσεις πολιτικής’
- ‘Σύμφωνο για το Ευρώζυν’, που αποφασίστηκε τον Μάρτιο 2011, στο πλαίσιο του οποίου οι χώρες της ευρωζώνης και άλλες έξι δεσμεύονται να προάγουν την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση, τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και την χρηματοπιστωτική σταθερότητα.
- Το Σύμφωνο αυτό εξειδικεύεται σε Εθνικά Προγράμματα Μεταρρύθμισης και Σταθερότητας, την υλοποίηση των οποίων αναλαμβάνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η έννοια της «οικονομικής διακυβέρνησης» σε όλες τις μορφές της τονίζει τη μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας, περιλαμβανόμενων των εξής μέτρων πολιτικής: την αναθεώρηση των μισθολογικών συμβάσεων, την αποκέντρωση των μισθολογικών διαπραγματεύσεων, την αναθεώρηση των μηχανισμών τιμαριθμικής προσαρμογής, την υπαγωγή των μισθών του δημοσίου τομέα στις ανάγκες της ανταγωνιστικότητας, την αλλαγή των συμβάσεων απασχόλησης στην κατεύθυνση της «ευελιξίας με ασφάλεια». Αλλα κεντρικά ζητήματα είναι η αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης, η προσαρμογή του κανονιστικού πλαισίου στις ανάγκες των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η προώθηση περιβάλλοντος φιλικού προς τις επιχειρήσεις.

Η μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας περιλαμβάνει έξι νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες έχουν ήδη ψηφισθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με πολύ λίγες αλλαγές. Οι τέσσερις πρώτες εντείνουν τις απαιτήσεις του υπάρχοντος Συμφώνου Σταθερότητας και της εφαρμογής του μέσω της «διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος». Οι άλλες δυο αφορούν σε μια νέα «διαδικασία υπερβολικών ανισορροπιών», η οποία εισάγει παρόμοιους θεσμικούς περιορισμούς στις άλλες πτυχές της μακροοικονομικής πολιτικής. Προφανώς, είναι εμπνευσμένες από το γεγονός ότι η ισπανική και ιρλανδική κρίση δεν έχει σχέση με τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα, αλλά σχετίζεται με τις εισροές κεφαλαίων στον ιδιωτικό τομέα. Τα κύρια στοιχεία των νέων νομοθετικών ρυθμίσεων περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Αυστηροποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας
1. **Νέοι ορισμοί των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας**, οι οποίοι δίνουν έμφαση στο «υπερβολικό» επίπεδο του δημοσίου χρέους, καθώς επίσης και στα ετήσια ελλείμματα. Στην περίπτωση αυτή απαιτούνται μέτρα «διακριτικής ευχέρειας» για τη διόρθωση και των δυο ενώ η ταχύτητα διόρθωσης είναι καθορισμένη. Οι μόνες επιτρεπόμενες εξαιρέσεις έχουν έντονα απορρυθμιστικό χαρακτήρα – ένα κράτος μέλος μπορεί να έχει ελλείμματα για να εισαγάγει ένα κεφαλαιοποιητικό συνταξιοδοτικό σύστημα, αλλά όχι, για παράδειγμα, για να χρηματοδοτεί ένα πρόγραμμα κοινωνικής στέγασης.²²

²² Τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) Αριθ. 1466/97 για την ενίσχυση της επιτήρησης της δημοσιονομικής κατάστασης και την επιτήρηση και τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών.

2. **Στενότερη επιτήρηση** μέσω της ετήσιας υποβολής προγραμμάτων σταθερότητας (συμπεριλαμβανομένων των «διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων»), τα οποία πρέπει να ενσωματώνουν ένα μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό στόχο για να μπορεί το Συμβούλιο να επαληθεύσει τις «συντετές» δημοσιονομικές πολιτικές. Ακόμα και οι χώρες που βρίσκονται εντός των τιμών αναφοράς δεν πρέπει να αυξήσουν τις δημόσιες δαπάνες πιο γρήγορα από το ΑΕΠ (έτσι οποιαδήποτε κίνηση προς την κατεύθυνση των σκανδιναβικών κοινωνικών μοντέλων νομικά απαγορεύεται).²³
3. **Ενισχυμένες κυρώσεις**, οι οποίες περιλαμβάνουν πρώτα υποχρεωτικές καταθέσεις και στη συνέχεια πρόστιμα για τα μέλη της ευρωζώνης. Οι κυρώσεις πραγματοποιούνται σχεδόν αυτόματα, δεδομένου ότι σε πολλά στάδια της «διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος» θα απαιτείται ειδική πλειοψηφία του Συμβουλίου για να μπλοκάρει τις κυρώσεις, όχι να τις επιβάλλει.²⁴
4. Τα κράτη μέλη πρέπει να δημιουργήσουν ένα ικανοποιητικό **Δημοσιονομικό Πλαίσιο**. Αυτό περιλαμβάνει το λογιστικό σύστημα, τα στατιστικά στοιχεία, τις φορολογικές σχέσεις μεταξύ των κεντρικών και των τοπικών αρχών, μεθόδους προβλέψεων (αν και οι ίδιες οι προβλέψεις της Κομισιόν είναι κάτι λιγότερο από εντυπωσιακές), δημοσιονομικές διαδικασίες και «δημοσιονομικούς κανόνες». Υπάρχει αυστηρή σύσταση οι τεχνικές αυτές να περιλαμβάνουν αριθμητικά όρια, παρά τις επανειλημμένες δυσκολίες που προκαλούν τέτοιοι κανόνες, και πιο πρόσφατα με τα τωρινά δημοσιονομικά των ΗΠΑ (και χωρίς αμφιβολία, με εκείνα της Γερμανίας στο εγγύς μέλλον).²⁵
 - Διαδικασία 'υπερβολικών ανισορροπιών'
5. Πρόκειται να δημιουργηθεί ένας **'πίνακας βαθμολογίας'**, που θα περιλαμβάνει «ένα περιορισμένο αριθμό οικονομικών και χρηματοοικονομικών δεικτών». Θα οριστούν «ενδεικτικά» κατώφλια για τους εν λόγω δείκτες. Αν παρατηρηθεί υπέρβαση, τότε ξεκινούν οι σχετικές διαδικασίες. Όμως δεν συμβαίνει αυτόματα. Η σχετική απόφαση λαμβάνεται αφού εξασφαλιστεί ότι όλες οι πληροφορίες, είτε προέρχονται από τον πίνακα βαθμολογίας είτε όχι, τίθενται λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο μιας συνολικής ανάλυσης, η οποία προσδιορίζει εάν ένα κράτος μέλος υποβάλλεται σε μια «σε βάθος» αναθεώρηση. Και αυτή η αναθεώρηση θα περιλαμβάνει την αποστολή ομάδας «επιτήρησης» και υποβολή επιπλέον εκθέσεων από τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη.²⁶
6. Οι **κυρώσεις** δεν ακολουθούν αμέσως. Όταν εντοπιστούν πλήρως οι υπερβολικές ανισορροπίες, θα γίνουν «συστάσεις» στο κράτος μέλος. Η απάντησή του πρέπει να είναι έγκαιρη. Πρέπει να χρησιμοποιήσει «όλα τα διαθέσιμα μέσα πολιτικής», συμπεριλαμβανομένων των δημοσιονομικών και μισθολογικών μέτρων, μέτρων για την αγορά εργασίας και τις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και των κανονισμών του χρηματοπιστωτικού τομέα. Τελικά, όμως, αν η ανταπόκριση δεν

²³ Τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) Αριθ. 1467/97 για την επιτάχυνση και τη διασαφήνιση της εφαρμογής της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος.

²⁴ Κανονισμός για την αποτελεσματική επιβολή της δημοσιονομικής επιτήρησης στη ζώνη του ευρώ.

²⁵ Οδηγία για τις απαιτήσεις των δημοσιονομικών πλαισίων των Κρατών Μελών.

²⁶ Ο Κανονισμός για την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών.

είναι επαρκής, κυρώσεις – υποχρεωτικές καταθέσεις και πρόστιμα – θα πρέπει να επιβληθούν. Πρέπει να είναι εξασφαλισμένη η ισότητα στις κυρώσεις από την έκφραση αυτών ως ποσοστό του ΑΕΠ του απείθαρχου κράτος.²⁷

Η απόπειρα δημιουργίας ενός θεσμικού, νομοθετικού πλαισίου για την μακροοικονομική πολιτική βεβαίως είναι παράλογη. Η προσπάθεια αυτή είναι επίσης μοχθηρή, στο βαθμό που απειλεί τα ασθενέστερα οικονομικά μέλη και μόνο αυτά – με μια ολοκληρωτική κηδεμονία, που αφορά κάθε πτυχή της δημόσιας πολιτικής. Είναι σαφές ότι οι κύριοι δείκτες που χρησιμοποιούνται θα αντανakλούν μια άποψη «ανταγωνιστικότητας», η οποία δημιουργεί πρόβλημα μόνο για τις λιγότερο ανταγωνιστικές, κι όχι για τις πιο ανταγωνιστικές οικονομίες. Η κριτική που ασκήθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και από ορισμένες κυβερνήσεις της ΕΕ έχει οδηγήσει στην αφαίρεση της ρητής αναφοράς σχετικά με τους μισθούς εντός της νομοθεσίας. Αλλά τα επίπεδα των μισθών και το κοινωνικό κράτος των ασθενέστερων χωρών μελών παραμένουν οι στόχοι αυτού του προγράμματος.

Πολλοί τύποι «ανισορροπιών» θα είναι εκτός πεδίου εφαρμογής των νέων διαδικασιών. Αυτοί περιλαμβάνουν: τη συνύπαρξη των τεράστιων ιδιωτικών περιουσιών με ένα δημόσιο τομέα που πλήττεται σοβαρά από το χρέος, την αποτυχία της αύξησης των μισθών στην ΕΕ ώστε να συμβαδίζει με την αύξηση της ανταγωνιστικότητας πάνω από τρεις δεκαετίες τώρα, την δυσανάλογα μεγάλη αμοιβή των χρηματοοικονομικών και εταιρικών ηγεσιών σε σχέση με το μέσο εισόδημα.

Το νέο πακέτο μέτρων περιλαμβάνεται σε ένα ενισχυμένο σύνολο διοικητικών διαδικασιών, γνωστό ως «Ευρωπαϊκό εξάμηνο», το οποίο θα πραγματοποιείται το πρώτο ήμισυ κάθε έτους και θα οδηγεί στον καθορισμό του συνόλου των μέτρων μακροοικονομικής πολιτικής («προγράμματα σταθερότητας») και «διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων» («εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων»), τα οποία κατά τη συνήθη λογική της Ευρ. Επιτροπής αφορούν στην μειωμένη προστασία των εργαζομένων, στην ιδιωτικοποίηση και στην απορρύθμιση των επιχειρήσεων.

Μια τέτοια πρώτη απόπειρα, η οποία πραγματοποιήθηκε το 2011, δείχνει τι πρέπει να αναμένεται από αυτές τις διαδικασίες. Τόσο οι συστάσεις της Επιτροπής για τη Γερμανία, όσο και τα ίδια τα προγράμματα της Γερμανίας δεν αναγνώρισαν κανένα πρόβλημα σχετικά με το τεράστιο εμπορικό πλεόνασμα της χώρας. Όλη η διαδικασία επικεντρώνεται στην περαιτέρω δημοσιονομική εξυγίανση, στις «μεταρρυθμίσεις» στην αγορά εργασίας, και σε μέτρα στην πλευρά της προσφοράς, δήθεν για την προώθηση της ανάπτυξης μέσω της μείωσης των τιμών και του κόστους παραγωγής στις ασθενέστερες οικονομίες – με άλλα λόγια μέσω του αποπληθωρισμού.

Οι συνέπειες αυτής της επιλογής, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αφορούν στην ένταση του αποπληθωρισμού. Το Σεπτέμβριο 2011, η Επιτροπή αναγκάστηκε να αναθεωρήσει προς τα κάτω τις ήδη χαμηλές προβλέψεις της για την ανάπτυξη το 2011 και 2012. Ανακοίνωσε ότι «οι προς τα κάτω αναθεωρήσεις αφορούν σε όλα τα μέλη κράτη που βρίσκονται υπό

²⁷Ο Κανονισμός για την επιβολή μέτρων για τη διόρθωση των υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών στη ζώνη του ευρώ.

αναθεώρηση, γεγονός που υποδηλώνει τόσο ένα κοινό παράγοντα όσο και μια εκ νέου σύζευξη της δυναμικής ανάπτυξης».

Ένας «κοινός παράγοντας» είναι ασφαλώς η συνεχής πίεση από την Επιτροπή και τις πολιτικές ηγεσίες των κρατών μελών για την εφαρμογή περιοριστικής πολιτικής. Ένας άλλος λόγος είναι η διαφαινόμενη χρηματοοικονομική κρίση, που πηγάζει από την κατ' επανάληψη αποτυχία επίλυσης της κρίσης στην Ελλάδα. Η ανακάλυψη της «σύζευξης της δυναμικής ανάπτυξης» υποδηλώνει την ύπαρξη πραγματικών προβλημάτων συντονισμού, που έχουν αγνοηθεί από τις ηγεσίες, οι οποίες αντίθετα έχουν επιλέγουν την σχεδόν αποικιοκρατική υποταγή των ασθενέστερων χωρών μελών.

2.2 Η μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα εμποδίζεται από τα λόμπι

Το βάθεμα της κρίσης στη ζώνη του ευρώ έχει οδηγήσει σε κρίση των ευρωπαϊκών τραπεζών, δημιουργώντας μια πρόκληση για ολόκληρο το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό οικοδόμημα. Όσο τα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν επωφεληθεί από τη μαζική κερδοσκοπία, οι πολιτικοί έχουν παλέψει να αναδείξουν τα άμεσα αποτελέσματα του χρέους και της τραπεζικής κρίσης, ενώ αποτυγχάνουν εντελώς να εισάγουν ουσιαστικές δομικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είναι απαραίτητες για τον έλεγχο του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι μεταρρυθμίσεις έχουν μπλοκαριστεί, μετριαστεί ή, όπως στην περίπτωση των αλλαγών της Οδηγίας για την Αγορά Χρηματοπιστωτικών Μέσων (MiFID), αναβλήθηκαν στη συνέχεια των πιέσεων του χρηματοπιστωτικού λόμπι. Ακόμα και όταν η λήψη μέτρων έχει γίνει επείγουσα, τα κράτη της ΕΕ αδυνατούν να συμφωνήσουν, όπως τον Αύγουστο του 2011, όταν μερικές κυβερνήσεις αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην απαγόρευση των ανοιχτών πωλήσεων. Κατά τη διάρκεια του προηγούμενου χρόνου, έχουν γίνει απόπειρες για μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ΕΕ σχετικά με την αγορά παραγώγων και τις μεγάλες τράπεζες. Και στις δυο περιπτώσεις, οι μεταρρυθμίσεις της ΕΕ είναι πολύ πιο αδύναμες από εκείνες που έχουν γίνει στις ΗΠΑ.

Αγορά Παραγώγων

Τον Ιούλιο 2011 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε ένα Ευρωπαϊκό Κανονισμό για τις υποδομές της σχετικής αγοράς (EMIR)²⁸. Ο κανονισμός EMIR θα ασχοληθεί με μερικά από τα προβλήματα στη δευτερογενή αγορά, κυρίως των εκτός χρηματιστηρίου (over – the-counter -ΟΤC) παραγώγων, αλλά ουσιαστικά αποτυγχάνει να δώσει ένα τέλος σε αυτό το «χρηματοοικονομικό καζίνο». Ο κανονισμός EMIR προσπαθεί να αντιμετωπίσει το μεγάλο πρόβλημα που προέκυψε πριν και κατά τη διάρκεια της χρηματοοικονομικής κρίσης το 2007-2008, δηλαδή ότι κανείς δεν ε γνώριζε ποιος εμπορευόταν τι είδους επικίνδυνα χρηματοοικονομικά προϊόντα και με ποιον. Αυτή η έλλειψη διαφάνειας ήταν κυρίως θέμα των εκτός χρηματιστηρίου παραγώγων, που εμπορευόταν μέσω ιδιωτικών συμφωνιών («κάτω από τον πάγκο») και όχι μέσω δημόσιων ανταλλαγών. Τα κύρια στοιχεία του κανονισμού EMIR είναι ότι τα περισσότερα εκτός χρηματιστηρίου παράγωγα θα πρέπει να αναφέρονται στις αρμόδιες αρχές για τη βελτίωση της διαφάνειας, και ότι μεγαλύτερο

²⁸ European Market Infrastructure Regulation (EMIR)

μέρος των κερδοσκοπικών συναλλαγών θα πρέπει να ασφαρίζονται κατά του κινδύνου της χρεοκοπίας. Το χρηματοπιστωτικό λόμπι έκανε μια πολύ επιτυχημένη καμπάνια με σκοπό την αποδυνάμωση της νομοθεσίας, γιατί τα εκτός χρηματιστηρίου παράγωγα των επιχειρήσεων είναι μια σημαντική πηγή εισοδήματος για τις μεγάλες επενδυτικές τράπεζες και τους θεσμικούς επενδυτές, και σχετίζονται με υψηλά μπόνους.

Το κείμενο του κανονισμού EMIR έχει σημαντικά κενά. Για παράδειγμα, τα ασφαλιστικά ταμεία μπορούν να εξαιρεθούν από την υποχρέωση εκκαθάρισης των συναλλαγών τους σχετικά με εκτός χρηματιστηρίου παράγωγα αντιστάθμισης κινδύνου για 3 χρόνια ή περισσότερο. Το ίδιο ισχύει για τους αντισυμβαλλόμενους που δεν είναι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί. Επιπλέον, δεν υπάρχουν όρια για το συνολικό ποσό των εκτός χρηματιστηρίου παραγώγων, που μπορούν να αποτελούν αντικείμενο εμπορίας. Είναι άμεση ανάγκη να μειωθεί δραστικά το μέγεθος των εξωχρηματιστηριακών συναλλαγών, δεδομένου ότι τα περισσότερα παράγωγα – όπως στην περίπτωση των συμφωνιών ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου, τα οποία παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κρίση του ευρώ – είναι καθαρά κερδοσκοπικά. Ωστόσο, μετά από τις πιέσεις του χρηματοπιστωτικού λόμπι, οι νέοι κανονισμοί δεν θέτουν τέτοια όρια.

Τραπεζικές μεταρρυθμίσεις

Η έλλειψη μεγάλων τραπεζικών μεταρρυθμίσεων στην ΕΕ έκανε τις τράπεζες ευάλωτες στην κρίση χρέους, στην κρίση του ευρώ και στην αστάθεια του χρηματιστηρίου. Τον Ιούλιο 2011, η Επιτροπή παρουσίασε τις προτάσεις της για την 4η αναθεώρηση της Οδηγίας για τις Κεφαλαιακές Απαιτήσεις (CRD IV), η οποία αφορά στη βελτίωση των κεφαλαιακών αποθεματικών των τραπεζών, στην τραπεζική διακυβέρνηση και στην εποπτεία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ξεκίνησε τη συζήτηση για την Οδηγία το Σεπτέμβριο 2011, η οποία θα τεθεί προς ψήφιση στην ολομέλεια τον Ιούνιο ή Ιούλιο 2012. Η Οδηγία περιλαμβάνει δύο διαφορετικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Η πρώτη πραγματεύεται τα αυστηρότερα αποθεματικά κεφαλαίων, ενσωματώνοντας τα μέτρα της νέας Βασιλείας III στο δίκαιο της ΕΕ. Η δεύτερη αφορά στη βελτίωση της εποπτείας και της διοίκησης των τραπεζών και των επενδυτικών εταιριών, κυρίως αναφορικά με την εκτίμηση του κινδύνου.

Ο τραπεζικός τομέας μέσω των ισχυρών λόμπι έχει πιέσει και πάλι για τη μείωση του πεδίου εφαρμογής της νομοθεσίας, υποστηρίζοντας ότι οι πρόσθετες κεφαλαιακές απαιτήσεις θα μειώσουν την ανταγωνιστικότητά του, και αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της προσφοράς πιστώσεων από τις τράπεζες, κυρίως για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Εποπτικές αρχές, ακαδημαϊκοί και ρυθμιστικές αρχές, συμπεριλαμβανομένης και της Επιτροπής, έχουν αποδείξει μέσω διαφορετικών εκτιμήσεων ως προς τις επιπτώσεις ότι αυτοί οι ισχυρισμοί είναι αβάσιμοι, και ότι αυτά τα προβλήματα μπορούν να αποφευχθούν μέσω της αλλαγής των μοντέλων των τραπεζικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές αμφιβολίες για το εάν αυτή η νέα νομοθεσία της ΕΕ – η οποία δεν σχεδιάζεται να τεθεί σε πλήρη εφαρμογή πριν το 2019! – περιλαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς και της αστάθειας των ευρωπαϊκών τραπεζών. Οι προτάσεις της Επιτροπής για την τραπεζική μεταρρύθμιση μπορεί να θεωρηθεί κάθε άλλο παρά επαρκής όχι μόνο γιατί η χρήση κεφαλαιακών αποθεμάτων ως ένα σημαντικό εργαλείο για τη ρύθμιση των τραπεζών είναι

προβληματική, ή γιατί η εισαγωγή ενός δείκτη μόχλευσης και απαιτήσεων ρευστότητας καθυστερούν, αλλά και επειδή οι προτάσεις της Επιτροπής έχουν σημαντικές αδυναμίες. Οι προτάσεις:

- Δεν διαχωρίζουν τη λιανική / εμπορική τραπεζική από την επενδυτική τραπεζική, ούτε περιορίζουν τις σχέσεις των τραπεζών με τις χρηματοπιστωτικές αγορές εφόσον μπορούν ακόμα να προβαίνουν σε συναλλαγές παραγώγων.
- Δεν περιορίζουν το μέγεθος του ισολογισμού και των δραστηριοτήτων εκτός ισολογισμού των τραπεζών, έτσι οι τράπεζες και οι χρηματοπιστωτικοί όμιλοι εξακολουθούν να είναι τόσο μεγάλοι ώστε να υφίσταται ανάγκη διάσωσής τους από το κράτος.
- Δεν απαγορεύουν την κερδοσκοπική δραστηριότητα των τραπεζών με τα ίδια κεφάλαιά τους («συναλλαγές για δικό τους όφελος», που απαγορεύθηκαν στις ΗΠΑ με τον «Κανόνα Βόλκερ» στο νόμο «Ντοντ – Φρανκ» τον Ιουλίου 2010).
- Δεν μεταρρυθμίζουν τα υποδείγματα αξιολόγησης κινδύνου, που χρησιμοποιούν οι τράπεζες, τα οποία βασίζονται συχνά σε εσφαλμένες παραδοχές (π.χ. ότι τα ελληνικά κρατικά ομόλογα έχουν 0% κίνδυνο!).

Φόρος χρηματοπιστωτικών συναλλαγών: σημαντική πρόοδος αλλά όχι ακριβώς νίκη

- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε το Σεπτέμβριο 2011 σχέδιο οδηγίας για την εφαρμογή του Φόρου Χρηματοπιστωτικών Συναλλαγών (ΦΧΣ). Πρόκειται για σημαντική πρόοδο, δεδομένου ότι το αίτημα για ένα τέτοιο φόρο είναι παλιό (ιδιαίτερα από το κίνημα ΑΤΤΑC) και ότι πρόσφατα υποστηρίχτηκε από τις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας. Το σχέδιο οδηγίας της Επιτροπής περιλαμβάνει πολλά από τα στοιχεία που ζητούσαν τα κινήματα, όπως τη φορολόγηση των εκτός χρηματιστηρίου παραγώγων, το κριτήριο της διαμονής για την αποφυγή καταβολής του φόρου και κυρίως την πρόθεση όχι μόνο της δημιουργίας φορολογικών εσόδων, αλλά επίσης της ρύθμισης της κερδοσκοπίας, ιδιαίτερα σε σχέση με τις συναλλαγές μεγάλης συχνότητας. Ωστόσο, το σχέδιο έχει επίσης σημαντικούς περιορισμούς. Ξεχωρίζουν δύο είδη κριτικής. Πρώτον, η προτεινόμενη οδηγία δεν αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην καταπολέμηση της κερδοσκοπίας και τον περιορισμό των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών. Αυτό προκύπτει από τη φορολογική βάση, από την οποία η Επιτροπή προτίθεται να εξαιρέσει τις συναλλαγές σχετικά με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Επίσης, οι φορολογικοί συντελεστές για τα παράγωγα είναι πολύ χαμηλοί. Ο δεύτερος περιορισμός αφορά στην αοριστία της οδηγίας ως προς τον τρόπο χρησιμοποίησης των εσόδων. Μια χαρακτηριστική πλευρά του αιτήματος των κινήματων είναι ότι σημαντικό μερίδιο των εσόδων πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την προώθηση της ανάπτυξης και για το περιβάλλον, κανένα από τα οποία όμως δεν αναφέρονται στην πρόταση της Επιτροπής. Τέλος, η παρατηρούμενη απροθυμία της Βρετανίας, της Σουηδίας και της Ολλανδίας να εισαγάγουν το φόρο αυτό μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εμπόδιο στην υλοποίησή του.

2.3 Λιτότητα: Λάθος πολιτική για τα δεινά της ΕΕ

Η λιτότητα επιδιώκεται από τις κυβερνήσεις της ΕΕ ως πανάκεια. Εκατοντάδες διαδηλώνουν στους δρόμους, σε όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, διαμαρτυρόμενοι ενάντια στη λιτότητα, η οποία αλλάζει ριζικά τον τρόπο ζωής τους, χωρίς να προσφέρει καμία ελπίδα για το μέλλον. Η Έκθεση Εμπορίου και Ανάπτυξης 2011 της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, είναι επίσης ιδιαίτερα κριτική στην περιοριστική δημοσιονομική πολιτική και τις προτάσεις του ΔΝΤ, επισημαίνοντας ότι ο δημοσιονομικός χώρος δεν είναι στατικός. Επιπρόσθετα, η βιασύνη σε μια σειρά ευρωπαϊκές χώρες να αποπληρώσουν μεγάλο μέρος του ιδιωτικού χρέους εν μέσω κρίσης, εξασθενίζει πλήρως τη ζήτηση, αν δεν αντισταθμιστεί με ένα αυξημένο χρέος του δημόσιου τομέα.

Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει η εν λόγω έκθεση «από μια δυναμική μακροοικονομική οπτική, μια κατάλληλη επεκτατική δημοσιονομική πολιτική είναι δυνατό να τονώσει τη ζήτηση, όταν η ιδιωτική ζήτηση έχει παραλύσει λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με τις μελλοντικές εισοδηματικές προοπτικές, και της απροθυμίας ή αδυναμίας από πλευράς ιδιωτών καταναλωτών να αναλάβουν χρέη. Σ' αυτή την κατάσταση, μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, κατευθυνόμενη στη δημοσιονομική εξυγίανση ή τη μείωση του δημοσίου χρέους, δεν έχει πολλές πιθανότητες επιτυχίας, καθότι μια εθνική οικονομία δεν λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο, όπως ένα ιδιωτικό γραφείο ή νοικοκυριό». ²⁹ Αυτό είναι γνωστό ως «πλάνη στη σύνθεση» ('fallacy of composition'), δηλαδή, η θεώρηση ότι οτιδήποτε είναι καλό για τα άτομα, είναι εξ ορισμού καλό και για την κοινωνία συνολικά.

Με μια ίσως περισσότερο ριζική θεώρηση, η κρίση έχει φέρει στην επιφάνεια την υφιστάμενη απόκλιση των παραγωγικών δομών στην ΕΕ και στην ευρωζώνη. Η ΕΕ χαρακτηρίζεται από μια διάκριση μεταξύ ενός πυρήνα νέο-μερκαντιλιστικών χωρών, προσανατολισμένων στις εξαγωγές, ο οποίος σχηματίζεται γύρω από τη Γερμανία (και περιλαμβάνει Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Τσεχική Δημοκρατία, Σλοβακία, Σλοβενία, Βόρειο Ιταλία και ως ένα βαθμό Πολωνία και Ουγγαρία) και μιας περιφέρειας χωρών εξαρτημένων από τις εισαγωγές, τις οποίες η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει οδηγήσει σε μερική από-βιομηχανοποίηση (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία). Περαιτέρω, σε κάποιες ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως στις χώρες της Βαλτικής, τη Βουλγαρία, ακόμα και στην πρώην Ανατολική Γερμανία), η κάθετη από-βιομηχανοποίηση ήρθε ως αποτέλεσμα εφαρμογής μεταβατικών μέτρων πολιτικών, που δεν αντιστράφησαν μετά την ένταξή τους στην ΕΕ.

Οι περιφερειακές πολιτικές της ΕΕ έχουν επικεντρωθεί στην ανάπτυξη των φυσικών υποδομών και της εκπαίδευσης γενικού σκοπού. Ωστόσο, δεν έχει δοθεί καθόλου προσοχή στο ζήτημα-κλειδί των βιομηχανικών δομών. Οι χώρες του νέο-μερκαντιλιστικού πυρήνα, με άξονα τη Γερμανία, δεν έχουν επιδείξει ενδιαφέρον στην προώθηση τέτοιου είδους μέτρων πολιτικής και η χάραξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής τείνει να παγιώσει τον υφιστάμενο καταμερισμό εργασίας. Αυτός ο καταμερισμός έχει οδηγήσει στη δημιουργία χάσματος μεταξύ των πιστωτριών χωρών και των οφειλέτριων χωρών, βάσει του οποίου, οι

²⁹ Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, Έκθεση Εμπορίου και Ανάπτυξης, 2011, σελ. VI-VII

χώρες, οι οποίες εξαρτώνται από τις εισαγωγές, χρηματοδοτούσαν το έλλειμμα του ισοζυγίου τους μέσω της δημιουργίας εξωτερικού χρέους, ενώ οι τράπεζες των νέο-μερκαντιλιστικών χωρών διευκόλυναν τις εξαγωγές στην ευρωπαϊκή περιφέρεια μέσω της παροχής τέτοιων πιστώσεων. Αυτός ο καταμερισμός εργασίας δεν είναι πλέον βιώσιμος. Οι πολιτικές λιτότητας όχι μόνο δεν καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους θεμελιώδη προβλήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά επί της ουσίας τα επιδεινώνουν.

Η λιτότητα δεν αποτυγχάνει απλώς στην επίτευξη των οικονομικών της στόχων · έχει επιφέρει και έναν άκρως αρνητικό κοινωνικό αντίκτυπο. Το παραπάνω κεφάλαιο 1.2 εξέτασε τις απότομες πτώσεις της παραγωγής στις χώρες της ΕΕ, στις οποίες εφαρμόζονται προγράμματα ΕΕ/ΔΝΤ · σ' αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις ευρείες κοινωνικές επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας.

Η οικονομική κρίση επιβαρύνει σημαντικά την κοινωνία, τόσο με όρους μείωσης της απασχόλησης και αύξησης της ανεργίας, της ημιαπασχόλησης και της προσωρινής απασχόλησης, όσο και με την όξυνση της ανισότητας και της φτώχειας. Στο δεύτερο τέταρτο του 2011, το ποσοστό απασχόλησης στην ΕΕ για τις ηλικίες 20 έως 64 ετών, έπεσε στο 68,9% από 70,5% που ήταν κατά την έναρξη της κρίσης στο δεύτερο τρίμηνο του 2008, απομακρυνόμενο έτσι περισσότερο από το στόχο του 75%, τον οποίο είχε θέσει το σχέδιο στρατηγικής *Ευρώπη 2020*. Το ποσοστό απασχόλησης ισούταν με 75,3% για τους άνδρες και 62,2% για τις γυναίκες. Το καθεστώς ημιαπασχόλησης αυξήθηκε κατά 1,3 ποσοστιαίες μονάδες, αγγίζοντας έτσι το 19,6% (9,1% των οποίων αντιστοιχούν στους άνδρες και 32,1% στις γυναίκες), ενώ το τμήμα της προσωρινής απασχόλησης αθροίζεται σε 14,2% (13,7% για τους άνδρες και 14,8% για τις γυναίκες), υποδηλώνοντας ότι η απασχόληση γίνεται όλο και πιο επισφαλής.

Την ίδια στιγμή, η ανεργία αυξήθηκε κατακόρυφα ήδη στην αρχή της κρίσης, και μετά από μια ελαφρά πτώση, επανεμφάνισε άνοδο το 2011. Μέχρι το Σεπτέμβριο 2011, η ανεργία ανερχόταν κατά μέσο όρο σε 10,2% του εργατικού δυναμικού της ευρωζώνης (9,9% για τους άνδρες και 10,6% για τις γυναίκες). Αυτοί οι οποίοι επλήγησαν ιδιαίτερα ήταν οι νέοι, οι μετανάστες, οι ανειδίκευτοι και οι γυναίκες. Συγκεκριμένα, η ανεργία, για την κατηγορία ατόμων κάτω των 25 ετών, έφτασε στο 21%, ενώ σ' αυτή είναι εντονότερες οι επιπτώσεις της ημιαπασχόλησης, περιλαμβανόμενων των μορφών μη οικειοθελούς ημιαπασχόλησης και προσωρινής απασχόλησης. Επιπρόσθετα, η ανεργία μεγάλης διάρκειας (περισσότερο από 12 μήνες) ανήλθε στο 43% του συνολικού ποσοστού.³⁰

Ακόμα, υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, τα οποία έχουν καταγραφεί στην Ισπανία (23%) και την Ελλάδα (18%), αλλά και μεταξύ αυτών με τα χαμηλότερα, δηλαδή της Αυστρίας (3,9%) και της Ολλανδίας (4,5%). Υπό αυτές τις συνθήκες, ο στόχος της ΕΕ, να παράσχει στους άνεργους κίνητρα για εξεύρεση εργασίας –ο οποίος είναι ένα από τα σκέλη της πολιτικής λιτότητας, όπως

³⁰ Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) 160/2011 και βάση δεδομένων Eurostat, όπως ερευνήθηκε στις 5/11/11. Τα στοιχεία σχετικά με την ανεργία προσαρμόζονται εποχιακά.

περιγράφεται στο κεφάλαιο 1.2- μοιάζει τουλάχιστον ειρωνικός. Για παράδειγμα, το 2010, οι άνεργοι σε σχέση με τις κενές θέσεις απασχόλησης ήταν, στο σύνολο της ΕΕ επτά φορές περισσότεροι, στην Ελλάδα δεκαέξι, στην Ισπανία είκοσιένα, στην Πορτογαλία είκοσι επτά, στην Ιρλανδία τριάντα εννέα και στη Λετονία εβδομήντα έξι.

Τα υψηλά και αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ είναι παράγοντας κοινωνικής δυστυχίας, καθώς ο αριθμός των νοικοκυριών χωρίς κανένα εργαζόμενο και αυτών με ελάχιστους εργαζόμενους («νοικοκυριά χαμηλής πυκνότητας εργασίας») συνεχώς αυξάνεται. Το 2010, λιγότεροι από τους μισούς ηλικίας 25 έως 64 ζούσαν σε νοικοκυριά, στα οποία είτε όλα είτε τα περισσότερα μέλη κατείχαν μια θέση εργασίας (35% και 13% αντίστοιχα). Υπό αυτές τις συνθήκες, η ανεργία οδηγεί σε διεύρυνση των ανισοτήτων στο εσωτερικό αλλά και μεταξύ των χωρών.

Το 2009, εννέα χώρες της ΕΕ (Βουλγαρία, Ρουμανία, Λετονία, Πολωνία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λιθουανία, Σλοβακία και Τσεχική Δημοκρατία), οι οποίες αντιστοιχούν στο ένα πέμπτο του πληθυσμού της ΕΕ, κατέγραψαν πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα ίσο με το 45% του σχετικού μέσου όρου της ΕΕ. Περαιτέρω, οι δεκαπέντε χώρες της ΕΕ, οι οποίες είναι υπάγονται στο Ταμείο Συνοχής (οι παραπάνω εννέα μαζί με Σλοβενία, Πορτογαλία, Μάλτα, Ελλάδα, Κύπρο και Ισπανία) και αποτελούν το ένα τρίτο του πληθυσμού της ΕΕ, είχαν πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα ίσο με το 72% του μέσου όρου της ΕΕ.

Το 2008 το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του 20% του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα στη χώρα διαμονής τους, ήταν περίπου πέντε φορές μεγαλύτερο από το 20% του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα. Η δυσανάλογη σχέση του εισοδήματος μεταξύ αυτών των δυο κατηγοριών, ήταν εντονότερη σε ορισμένες χώρες, περιλαμβανομένης της Ελλάδας (5,8), της Βουλγαρίας (5,9), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (6,0), της Λιθουανίας (6,3), της Ρουμανίας (6,7) και της Λετονίας (7,3).³¹

Εν αντιθέσει, στην Ευρώπη, υπάρχουν 3,1 εκατομμύρια άτομα, τα οποία θεωρούνται ως «άτομα με υψηλή καθαρή περιουσία» (HNWI), η οποία προσδιορίζεται ως η κατοχή περιουσιακών στοιχείων αξίας τουλάχιστον US\$ 1 εκατομμυρίου³². Αυτοί αντιστοιχούν στο 0,6% του πληθυσμού της ΕΕ, ο οποίος ανέρχεται συνολικά σε 502,2 εκατομμύρια. Το 2010, ο πλούτος τους αντιστοιχούσε στο ποσό των US\$ 10,2 τρις, το οποίο ισούται με το 24% του παγκόσμιου πλούτου των HNWI, ενώ μεγάλωσε κατά 7,2% σε σχέση με το 2009.³³

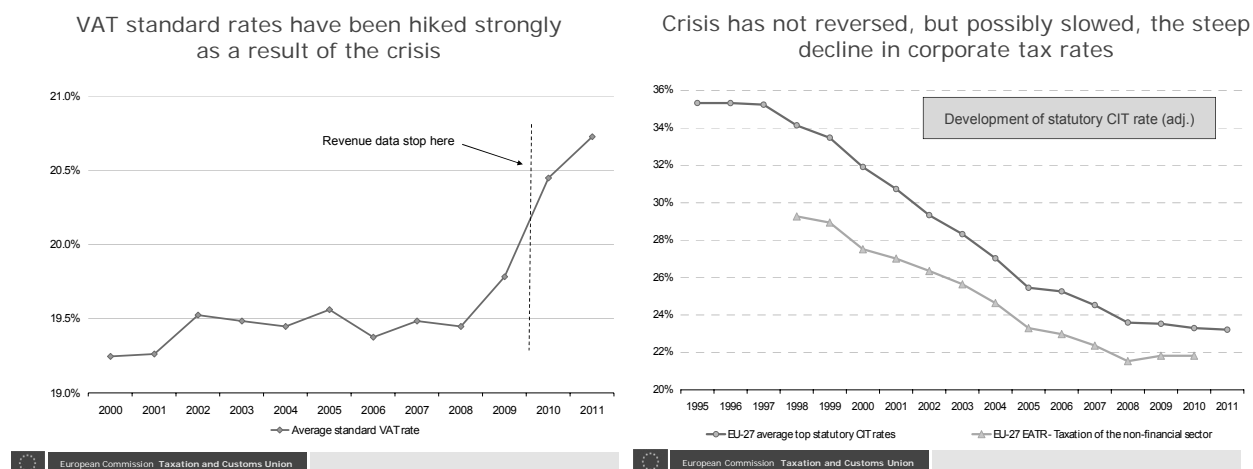
Ωστόσο, οι ανισότητες κατανομής πλούτου και εισοδήματος βρίσκονται εκτός της οπτικής των πολιτικών λιτότητας, οι οποίες στην πραγματικότητα, τείνουν να τις οξύνουν. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι προς αντιμετώπιση του δημόσιου χρέους, θα πρέπει να αυξηθεί η έμμεση φορολόγηση, αντί της άμεσης, ενώ παράλληλα, υποστηρίζεται ότι πρέπει να μειωθούν οι εταιρικοί φόροι, στο όνομα ενός πιο φιλικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Κάτι τέτοιο είναι σαφέστατα κοινωνικά άδικο και αποτελεί προϊόν της τάσης μετακύλισης των φορολογικών βαρών, εντός της ΕΕ, στα χαμηλότερα εισοδήματα,

³¹ Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή 16/2011

³² HNWI :high net worth individuals

³³ Έκθεση Παγκόσμιου Πλούτου 2011 <http://www.capgemini.com/insights-and-resources/by-publication/world-wealth-report-2011/?d=BCD137B0-8001-3261-87C2-98873EFF1DF0>

όπως εμφανίζεται στα παρακάτω διαγράμματα (α) της διαρκούς μείωσης της φορολόγησης επιχειρήσεων και (β) της συνεχόμενης αύξησης των φορολογικών συντελεστών του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας.

Source: M. Fantini, M., 2011, 2011 Edition of the Taxation Trends Report, EC, DG TAXUD

Τα μέτρα λιτότητας, τα οποία ενσωματώθηκαν στις οικονομικές και πολιτικές κατευθύνσεις της ΕΕ και επιβάλλονται από τα προγράμματα της ΕΕ και του ΔΝΤ, είναι οικονομικά αναποτελεσματικά όσον αφορά στην προοπτική ανάπτυξης, και κοινωνικά επικίνδυνα, εξαθλιώνοντας τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και οδηγώντας σε μεγαλύτερη κοινωνική πόλωση. Επιτείνοντας τις κοινωνικές εντάσεις, οι οποίες βρίσκονται ήδη υπό πίεση λόγω της κρίσης, οι πολιτικές λιτότητας προετοιμάζουν το έδαφος αν όχι για πολιτική αστάθεια, για πολιτικές εντάσεις, καθώς ενισχύεται ο ακροδεξιός λαϊκισμός.

2.4 Έλλειψη πολιτικού οράματος στις πολιτικές διεύρυνσης και γειννίασης

Το 2011 οι βασικοί πυλώνες της Μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ τέθηκαν υπό αμφισβήτηση. Η οικονομική κρίση επιδείνωσε τα υπάρχοντα δομικά προβλήματα στις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Η Τυνησία και η Αίγυπτος ήταν οι πρώτες χώρες, οι οποίες αντιμετώπισαν επαναστατικές διαδικασίες. Αυτές οι διαδικασίες δεν κατευθύνονταν μόνο εναντίον των αυταρχικών καθεστώτων, αλλά και εναντίον της κυρίαρχης οικονομικής πολιτικής, η οποία έχει παράγει μέχρι σήμερα υψηλή ανεργία και κοινωνική πόλωση. Έτσι αμφισβήτησαν την Μεσογειακή πολιτική της ΕΕ από δύο πλευρές. Πρώτον, όσο αφορά στις σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στην ΕΕ και τα αυταρχικά καθεστώτα τους και δεύτερον, στον τύπο οικονομικών αρχών που προωθεί η ΕΕ. Παρά την επίσημη θέση της ΕΕ υπέρ του εκδημοκρατισμού των χωρών αυτών, οι Ευρωπαίοι ηγέτες ήταν φανερά αναστατωμένοι από το κίνημα εκδημοκρατισμού στον Αραβικό κόσμο και την απομάκρυνση από την εξουσία του Μπεν Αλί και του Μουμπάρακ, δηλαδή των δύο βασικών συμμάχων τους στη περιοχή. Οι κυβερνήσεις τόσο της ΕΕ όσο και των Ηνωμένων Πολιτειών αντέδρασαν πολύ αργά στα γεγονότα. Και ενώ οι πρωτοβουλίες εκδημοκρατισμού τελικά χαιρέτιστηκαν θετικά, δεν φαίνεται να υπάρχει περίπτωση αλλαγής του καθεστώτος ελεύθερου εμπορίου και των νεο-φιλελεύθερων προσεγγίσεων στην περιοχή. Στη περίπτωση της Λιβύης (μάλιστα) οι χώρες της ΕΕ και ειδικά η Γαλλία και η Αγγλία επενέβησαν στρατιωτικά στο διεξαγόμενο εμφύλιο πόλεμο, ενεργώντας ξεκάθαρα πέρα από τα όρια του σχετικού

ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες κατά πόσο η στρατιωτική παρέμβαση θα συνδράμει στον εκδημοκρατισμό στη περιοχή.

Η διεύρυνση της ΕΕ και η πολιτική γειτνίασης βρίθουν αντιφάσεων και ασαφειών. Η πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ στοχεύει βασικά στο να προετοιμάσει το έδαφος για την επέκταση των δυτικοευρωπαϊκών επιχειρήσεων και να υποχρεώσει τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες να υιοθετήσουν τους κανόνες της ΕΕ. Μεταξύ των προς ένταξη χωρών, η Τουρκία έχει την πιο συμβατική σχέση με την ΕΕ. Την ίδια στιγμή είναι η πιο αμφιλεγόμενη από τις υποψήφιες χώρες. Επίσημα, οι ευρωπαϊκές διαπραγματεύσεις ένταξης της Τουρκίας συνεχίζονται αλλά στη πραγματικότητα έχουν μόνο συμβολικό χαρακτήρα. Και οι δύο μεριές σιωπηρά συμπεριφέρονται ως αν αυτές οι διαπραγματεύσεις να μην μπορούν να οδηγήσουν πουθενά.

Στις περισσότερες χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας υπάρχει μια τάση παρόμοια με την παραπάνω. Ενώ η Σλοβενία εντάχθηκε στην ΕΕ το 2004 και οι διαπραγματεύσεις με την Κροατία τελείωσαν το 2011, η ευρωπαϊκή προοπτική των υπόλοιπων χωρών της περιοχής είναι ασαφής. Υπάρχει ένας προφανής δισταγμός σε πολλές χώρες της ΕΕ σχετικά με τη συνέχεια διεύρυνσης της Ένωσης. Οι υπόλοιπες υποψήφιες χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας αντιμετωπίζουν αρκετά εμπόδια, τα οποία εν μέρει προέρχονται από τις αντιφατικές θέσεις της ΕΕ. Αν και η Μακεδονία (ΠΓΔΜ) υπέγραψε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Συνεργασίας τον Απρίλιο του 2001, δηλαδή πριν η Κροατία αποκτήσει την ιδιότητα της υποψήφιας προς ένταξη χώρας το 2005, οι διαπραγματεύσεις για τη συμμετοχή της στην ΕΕ δεν έχουν ξεκινήσει ακόμα λόγω των αντιρρήσεων της Ελλάδας γύρω από την ονομασία. Το ζήτημα της συμμετοχής της Σερβίας στην ΕΕ ανατροφοδοτείται συχνά λόγω της κατάστασης στο Κόσσοβο. Αν και κατά τη δεκαετία του '90 η ΕΕ ανακήρυξε την αναγνώριση της ανεξαρτησίας μόνο των δημοκρατιών της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας, αρκετά μέλη της ΕΕ έχουν στηρίξει την απόσχιση του Κοσόβου από τη Σερβία παρότι το Κόσσοβο δεν είχε τη μορφή ξεχωριστής δημοκρατίας μέσα στη Γιουγκοσλαβία. Είκοσι-δύο κράτη μέλη της ΕΕ έχουν αναγνωρίσει την μονομερή δήλωση ανεξαρτησίας του Κοσόβου ενώ πέντε κράτη μέλη, όπως και τα περισσότερα από τα Ηνωμένα Έθνη, δεν το έχουν κάνει ακόμα. Παρά τη διχογνωμία στο εσωτερικό της ΕΕ, η τελευταία πιέζει τη δημοκρατία της Σερβίας να κάνει βήματα για την αναγνώριση του Κοσόβου. Στα μέσα Οκτώβρη 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τάχθηκε υπέρ της χορήγησης υποψηφιότητας ένταξης στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο. Στη περίπτωση της Σερβίας, η έναρξη των διαπραγματεύσεων εξαρτάται από τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της Σερβίας και του Κοσόβου. Η εκ των πραγμάτων διχοτόμηση της Κύπρου δεν επιλύθηκε πριν την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ. Η διένεξη για το ζήτημα της Βόρειας Κύπρου είναι ένα από τα αγκάθια της ΕΕ στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία.

Η πολιτική με την ονομασία Πρωτοβουλία για Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership Initiative), που ξεκίνησε το 2008 και στηρίχτηκε ιδιαίτερα από την Πολωνία, στοχεύει στο άνοιγμα των πρώην Σοβιετικών χωρών στο δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο, καθώς και στην υιοθέτηση των προτύπων της ΕΕ σε βασικούς τομείς πολιτικής. Για τις χώρες της ΕΕ που έχουν πολύ ψυχρές (ακόμα και τεταμένες) σχέσεις με την Ρωσία η Ανατολική Εταιρική Σχέση αποτελεί μέσο για την μείωση της ρωσικής επιρροής στη περιοχή. Η Πρωτοβουλία για Ανατολική Εταιρική Σχέση περιλαμβάνει επίσης αντιφάσεις

και συγκρούσεις. Η Ουκρανία και η Λευκορωσία ανήκουν στις σημαντικές χώρες αυτής της Πρωτοβουλίας. Η πολιτική σχέση μεταξύ της ΕΕ και των κυβερνήσεων των δύο αυτών χωρών είναι πλήρης εντάσεων. Η ΕΕ θέλει να δεσμεύσει την Ουκρανία και τη Λευκορωσία, όπως κάνει με τις άλλες χώρες του ανατολικού μπλοκ. Για την Πολωνία και τις χώρες της Βαλτικής ο περιορισμός της εξάρτησής τους από τη Ρωσία αποτελεί στρατηγικό στόχο της εξωτερικής τους πολιτικής. Ωστόσο, υπάρχουν έντονες επιφυλάξεις σχετικά με τις κυβερνήσεις στη Λευκορωσία και την Ουκρανία λόγω των αυταρχικών τους τάσεων, ειδικά στη Λευκορωσία. Οι κυβερνήσεις της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας ακολουθούν μια σύνθετη εξωτερική πολιτική στη σχέση τους με ΕΕ και Ρωσία. Προσπαθούν, δηλαδή, να εκμεταλλευτούν τον ανταγωνισμό μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας για δικό τους όφελος. Η ουκρανική βαριά βιομηχανία, η οποία υποστηρίζει την παρούσα ουκρανική κυβέρνηση, έχει οικονομικά συμφέροντα στην ΕΕ και αποζητά καλύτερη πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα διακυμάνσεις στις σχέσεις ΕΕ - Λευκορωσίας και ΕΕ - Ουκρανίας. Για παράδειγμα, ένα κύμα καταστολής μετά τις τελευταίες εκλογές στη Λευκορωσία έχει οξύνει τις σχέσεις με την ΕΕ. Ομοίως, μετά την καταδίκη της πρώην πρωθυπουργού της Ουκρανίας Γιούλια Τιμοσένκο σε επτά χρόνια φυλάκιση τον Οκτώβριο του 2011, πράξη, η οποία, κατά την Επίτροπο της ΕΕ για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής, Κάθριν Άστον, έχει πολιτικά κίνητρα,' είναι πλέον αβέβαιο αν θα υπογραφεί συμφωνία σύνδεσης με την Ουκρανία, πυρήνας της οποίας είναι ένα σύμφωνο ελεύθερου εμπορίου. Ωστόσο, για γεωπολιτικούς λόγους μερικές ανατολικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις φαίνεται να είναι πρόθυμες να υπογράψουν τη συμφωνία.

Στην ΕΕ, η στάση των κρατών μελών απέναντι στην Πρωτοβουλία της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τη στάση τους απέναντι στη Ρωσία. Οι θεωρήσεις σε αυτό το ζήτημα είναι σημαντικά αποκλίνουσες, κυμαινόμενες από στρατηγικές συμμαχίες των γερμανικών κυβερνητικών κύκλων μέχρι θεμελιώδεις επιφυλάξεις των χωρών της Βαλτικής.

Ένθετο 1: Μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ και οικονομική κρίση

Πριν από την ένταξη των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ και πριν από την οικονομική κρίση του 2008, η μεταναστευτική πολιτική σε επίπεδο ΕΕ ρυθμιζόταν κυρίως από την αγορά εργασίας ως τμήμα της ενιαίας αγοράς, η οποία εξέφραζε την ελευθερία κινήσεων μέσα στην ΕΕ και αργότερα από τη συνθήκη του Σένγκεν, η οποία κατάργησε το συνοριακό έλεγχο ανάμεσα στις χώρες που συμμετέχουν. Ωστόσο, ζητήματα που σχετίζονται με υπηκόους τρίτων χωρών αντιμετωπίζονταν πάντα σε εθνικό επίπεδο και ρυθμιζόνταν από το διεθνές δίκαιο των κρατών-μελών της ΕΕ. Οι οικονομικοί μετανάστες δεν καλύπτονταν από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, αλλά η ζήτησή τους ως φθηνή πηγή εργασίας στους κλάδους της γεωργίας και των υπηρεσιών ήταν υψηλή, και το μισθολογικό ντάμπινγκ, καθώς και οι άθλιες εργασιακές συνθήκες για τους εργάτες-μετανάστες εξαπλώνονταν.

Οι εξεγέρσεις σε χώρες της Βόρειας Αφρικής, όπως η Τυνησία, η Λιβύη και η Αίγυπτος, έφεραν το ζήτημα της μετανάστευσης από το Νότο προς το Βορρά στο προσκήνιο. Για δεκαετίες, οι κάτοικοι της Βόρειας Αφρικής αναζητούσαν μια καλύτερη ζωή, ενώ προμήθευαν με εργατικό δυναμικό χώρες της Νότιας Ευρώπης, που αντιμετώπιζαν

προβλήματα έλλειψης εργατών λόγω αγροτικής εποχικότητας. Η επιλογή προορισμών για τους μετανάστες από τη Βόρειο Αφρική, βασίστηκε κυρίως στις αποικιοκρατικές σχέσεις του παρελθόντος (π.χ. Αλγερία-Γαλλία, Μαρόκο-Ισπανία, Λιβύη-Ιταλία), όπως είχε συμβεί και με τα προηγούμενα μεταναστευτικά ρεύματα. Οι μετανάστες που προέρχονται από αφρικανικές χώρες της περιοχής της νότιας Σαχάρας, έχουν μετοικήσει μέσω της Βόρειας Αφρικής σε διάφορες χώρες της ΕΕ σε αναζήτηση καλύτερης ζωής.

Αυτές οι εξελίξεις έχουν αφήσει τα σημάδια τους στην ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική και κυρίως στην προσέγγιση των κρατών μελών στο μεταναστευτικό ζήτημα όσον αφορά υπηκόους εντός αλλά και εκτός ΕΕ. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ελευθερία κινήσεων εντός της ΕΕ και η συνθήκη του Σένγκεν, συνδυάστηκαν με τη λεγόμενη πολιτική της Ευρώπης-φρούριο, η οποία μεταφράζεται στη δημιουργία φραγμών, προκειμένου να αναχαιτισθεί το μεταναστευτικό ρεύμα που προέρχεται από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής συντονίστηκε- και σε κάποιο βαθμό συμφωνήθηκε- η αστυνόμευση της μετανάστευσης από χώρες της Βόρειας Αφρικής όπως η Λιβύη. Υπό την ηγεμονία του Καντάφι, η συνεργασία στο μεταναστευτικό ζήτημα αποτελούσε προϋπόθεση για την επανένταξη της Λιβύης στην κυριαρχούμενη από τη Δύση διεθνή αρένα. Η κατασκευή στρατοπέδων συγκέντρωσης παράνομων μεταναστών στη Βόρεια Αφρική αποτελεί τμήμα της ανάθεσης της διαχείρισης του μεταναστευτικού ζητήματος από την ΕΕ. Συγχρόνως, οι επιπτώσεις μιας αυστηρότερης, «εξωτερικευμένης» μεταναστευτικής πολιτικής στα κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα, η ανάγκη για μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό, καθώς και τα σοβαρά προβλήματα που προκύπτουν από το σωματεμπόριο και το λαθρεμπόριο, έχουν αναγκάσει την ΕΕ να στραφεί προς μια πιο συνεπή μεταναστευτική πολιτική, αντίστοιχη με αυτή των ΗΠΑ. Αυτή αποτυπώνεται στην *Ευρωπαϊκή Συνθήκη για τη Μετανάστευση και το Άσυλο*, η οποία υιοθετήθηκε από την ΕΕ το 2008. Ο πυρήνας της πολιτικής αυτής βρίσκεται στη σταθεροποίηση του χαρακτηρισμού των μετακινούμενων ως μεταναστών μέσω της παροχής μακροχρόνιων και ειδικών αδειών παραμονής και την ενσωμάτωση και διευκόλυνση των μεταναστών που στοχεύουν σε μακροχρόνια διαμονή μέσω της χορήγησης μιας μόνιμης κάρτας διαμονής που ονομάζεται «μπλε κάρτα» (σύμφωνα με το πρότυπο της πράσινης κάρτας των ΗΠΑ). Τμήμα της πολιτικής αυτής είναι επίσης η ενθάρρυνση της εποχιακής μετανάστευσης, καθώς και η διευκόλυνση των ενδοεπιχειρησιακών μετακινήσεων. Παρ' όλα αυτά, η προσεκτική εξέταση των πρωτοβουλιών αυτών από συνδικάτα, συμπεριλαμβανομένης της IG Metal, στη Γερμανία και της Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων, καθώς και οργανώσεων όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση για την Υπεράσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αποκαλύπτει ότι τα μέτρα αποτυγχάνουν να εξυπηρετήσουν τους στόχους τους, κάνοντας διακρίσεις ανάμεσα σε διάφορες κατηγορίες μεταναστών στη βάση των ικανοτήτων, της χώρας προέλευσης (ΕΕ ή τρίτη χώρα), και το είδος της μετανάστευσης (προσωρινή/εποχιακή ή μόνιμη). Αυτό θα καταλήξει σε μια κατακερματισμένη αγορά εργασίας στην Ευρώπη, στην οποία οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι της ΕΕ ή τρίτων χωρών με τα μεγαλύτερα εισοδήματα θα είναι οι πλέον ευνοημένοι μεταξύ των μεταναστών.

Η παραπάνω πολιτική έχει συνδυαστεί με μέτρα κατά της μετανάστευσης, όπως η υποχρεωτική επιστροφή των μεταναστών στις χώρες προέλευσής τους, η συνεργασία με τις αρχές των χωρών αυτών και η στενότερη αστυνόμευση της λαθρομετανάστευσης. Επίσης έχει σχεδιαστεί μια νέα στρατηγική, η οποία φέρεται να συνδυάζει «μετανάστευση,

κινητικότητα και ασφάλεια» και η οποία θα οδηγήσει αναμφίβολα σε περαιτέρω αστυνόμευση του μεταναστευτικού ζητήματος και σε περιθωριοποίηση των ανθρωπιστικών πτυχών του, όπως και των ζητημάτων που αφορούν στο μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό. Προβάλλεται το επιχείρημα ότι τα μέτρα αυτά θα βοηθήσουν τους νόμιμους μετανάστες και ταυτόχρονα θα προστατεύσουν μελλοντικούς μετανάστες από το σωματεμπόριο και το λαθρεμπόριο, ενώ στην πραγματικότητα η αυστηρή μεταναστευτική πολιτική και η αυξανόμενη ευρωπαϊκή κουλτούρα κατά των μεταναστών προάγει μια ακόμη πιο περιοριστική μεταναστευτική πολιτική σε εθνικό επίπεδο.

Οι εξελίξεις αυτές έχουν μετατοπίσει την μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ και των κρατών μελών της προς μια κατεύθυνση που προωθεί τον αυστηρό έλεγχο και υπονομεύει τις διαχρονικές αρχές της συνοχής και της αλληλεγγύης, που αναφέρονται σε πολλές από τις διασαφηνίσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ΕΕ χρειάζεται επειγόντως μια μεταναστευτική πολιτική που θα συνδυάζει την εργασία του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού με τα κοινωνικά, οικονομικά και ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών. Όταν το μεταναστευτικό ζήτημα διαφοροποιηθεί από τα ζητήματα προστασίας από την εγκληματικότητα και την τρομοκρατία, θα είναι πολύ πιο εύκολο να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού και να δημιουργηθεί ένα κλίμα φιλικό προς τους μετανάστες, μέσα στο οποίο οι αυστηροί κανόνες που τους αφορούν (όπως αυτοί που ισχύουν στις ΗΠΑ) θα μπορούν να συνδυαστούν με σεβασμό προς τους μετανάστες. Για λόγους ανθρωπιστικού χαρακτήρα, κάθε περιορισμός των μεταναστών από την πρόσβαση σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες, όπως αυτές που αφορούν στην υγεία και στην εκπαίδευση, ανεξάρτητα αν είναι νομιμοποιημένοι ή όχι, πρέπει να καταργηθεί. Πρέπει να γίνουν μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προσπάθειες προς την κατεύθυνση μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής, που θα βασίζεται στο διεθνές δίκαιο, την αλληλεγγύη και την ενσωμάτωση των μεταναστών, που θα στηρίζεται στον καλύτερο χειρισμό των εθνικών μέτρων πολιτικής εντός της ΕΕ, που σχετίζονται με την εισαγωγή, τη πολιτογράφηση, την επανασύνδεση των οικογενειών των μεταναστών και των ζητημάτων που αφορούν στην αγορά εργασίας.

2.5 Εμπορική και Αναπτυξιακή Πολιτική: Προτίμηση για το μαστίγιο έναντι του καρότου

Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση έχει αλλάξει τους συσχετισμούς δύναμης στη παγκόσμια οικονομία. Αυτό μπορούμε να το δούμε καθαρά στη νέα γεωπολιτική, επενδυτική πολιτική της Κίνας στην Αφρική αλλά και σε ένα μικρότερο βαθμό στην Λατινική Αμερική. Οι αποκαλούμενοι “νέοι χορηγοί” ακολουθούν μία σαφή πολιτική για τη διεύρυνση της πρόσβασής τους σε πρώτες ύλες, παρέχοντας για αντάλλαγμα αρκετά γενναιόδωρες χρηματοδοτήσεις για υποδομές και άλλες παρόμοιες επενδύσεις. Σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς χορηγούς του ΟΟΣΑ, η Κίνα δεν θέτει περιορισμούς με όρους πολιτικών προϋποθέσεων για την καταβολή χρηματικών ενισχύσεων. Σαν συνέπεια, τόσο η ΕΕ όσο και οι ΗΠΑ βλέπουν την επιρροή τους στην Αφρική να μειώνεται. Η ΕΕ αντιδρά σε αυτό εντείνοντας την πίεση στις “χώρες δέκτες” χρηματοδότησης, ώστε να δεχτούν ένα χωρίς όρους άνοιγμα των αγορών τους σε αγαθά και επενδύσεις της ΕΕ. Η έκθεση με τίτλο “Εμπόριο, Ανάπτυξη και Διεθνείς Σχέσεις” που η ΕΕ παρουσίασε τον

Νοέμβριο του 2010, αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης από 2006 έκθεσής της με τίτλο “Παγκόσμια Ευρωπαϊκή Στρατηγική”. Παρά το γεγονός ότι η νέα έκθεση αναφέρεται στην ανάγκη διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του Γύρου Ντόχα του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου, η έμφαση της πολιτικής της ΕΕ ως προς τους κύριους εμπορικούς της εταίρους μετακινείται αποφασιστικά στην κατεύθυνση της σύναψης διμερών συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου.

Οι διαπραγματεύσεις της ΕΕ με τα Κράτη της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού(ACP) για τη δημιουργία Συμφωνιών Οικονομικής και Εταιρικής Σχέσης (ΣΟΕΣ) παραμένουν στάσιμες, οδηγώντας την Κομισιόν στην αύξηση της πίεσης προς τις Αφρικανικές χώρες. Αρχικά, ανακοινώνοντας τη σταδιακή κατάργηση των ειδικών κανονισμών πρόσβασης στην αγορά για τα Κράτη της Αφρικής της Καραϊβικής και του Ειρηνικού μέχρι το τέλος του 2013, ενώ παράλληλα εφαρμόζεται μια μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Γενικευμένων Προτιμήσεων (Generalized System of Preferences). Μέσω του ΕΣΓΠ οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες απολαμβάνουν προτιμησιακή δασμολογική μεταχείριση από την ΕΕ. Αφού οι περισσότερες Αφρικανικές χώρες έχουν λάβει βοήθεια από το ΕΣΓΠ, το κίνητρό τους για σύναψη Συμφωνιών Οικονομικής και Εταιρικής Σχέσης (ΣΟΕΣ) είναι περιορισμένο, δεδομένου ότι θα πρέπει να αποδεχθούν ευρείας κλίμακας φιλελευθεροποίηση της εμπορικής και επενδυτικής τους πολιτική. Έτσι μέχρι τώρα πολλές Αφρικανικές χώρες έχουν αρνηθεί να υπογράψουν τις Συμφωνίες Οικονομικής και Εταιρικής Σχέσης (ΣΟΕΣ). Η Ε.Ε. τώρα χρησιμοποιεί τη μεταρρύθμιση του Συστήματος Γενικευμένων Προτιμήσεων σαν ένα ακόμα διαπραγματευτικό χαρτί για να αναγκάσει τις Αφρικανικές χώρες να υπογράψουν τις Συμφωνίες. Τελικά, για να μην χάσουν την πρόσβαση στην Ευρωπαϊκή αγορά με ευνοϊκούς όρους, μερικές από τις πλέον ευάλωτες χώρες θα αναγκαστούν να υπογράψουν συμφωνία τύπου ΣΟΕΣ με την ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, οι γεωπολιτικές και οικονομικές συνθήκες έχουν αλλάξει με την πάροδο των τελευταίων χρόνων. Οι πιο ισχυρές Αφρικανικές χώρες, οι οποίες έχουν επωφεληθεί από τις αυξανόμενες τιμές των αγαθών ή από τις προνομιακές σχέσεις με την Κίνα, μπορούν απλά να αποχωρήσουν από τις διαπραγματεύσεις.

Παρομοίως οι πολιτικές της ΕΕ για το εμπόριο και την ανάπτυξη τα τελευταία δέκα χρόνια έχουν επιλεκτικά επικεντρωθεί σε μια μονομερή ατζέντα φιλελευθεροποίησης με τις χώρες της EUROMED. Οι διαπραγματεύσεις για τη φιλελευθεροποίηση των επενδύσεων και των υπηρεσιών με το Μαρόκο, την Αίγυπτο, την Τυνησία και το Ισραήλ είναι σε εξέλιξη από το 2008. Επίσης τα επαναστατικά γεγονότα του 2011 στην Αίγυπτο, στην Τυνησία και σε άλλες χώρες της περιοχής σε ένα βαθμό τουλάχιστον οφείλονται στην καθολική απόρριψη του κυρίαρχου οικονομικού μοντέλου από τους λαούς των χωρών αυτών. Το γεγονός αυτό με σαφήνεια υποδηλώνει ότι η πολιτική εμπορίου και ανάπτυξης της ΕΕ πρέπει να επαναπροσδιοριστεί ριζικά.

2.6 Ανεπαρκής και αναποτελεσματική δράση: Το παράδειγμα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής

Υπάρχει μια σοβαρή αναντιστοιχία ανάμεσα στους διακηρυγμένους στόχους της ΕΕ και στην εφαρμοζόμενη πολιτική. Κάπου ανάμεσα στο σωρό των εγγράφων που δημοσιεύονται από την ΕΕ είναι πιθανό να βρεθεί μια αναφορά σε ένα ευρύ φάσμα στόχων. Κάποιοι από αυτούς είναι προβληματικοί, κάποιοι άλλοι όμως είναι επιθυμητοί και

καλά τεκμηριωμένοι, ακόμα και εάν ενσωματώνονται σε συνολικά προβληματικές πολιτικές. Ένα βασικό, καταστροφικό χαρακτηριστικό της κυρίαρχης στρατηγικής της ΕΕ είναι ο εξ ολοκλήρου προσανατολισμός προς την προώθηση της ανταγωνιστικότητας. Το γεγονός αυτό δεν είναι μόνο καταστροφικό για τον δυνητικά θετικό ρόλο της Ευρώπης στον κόσμο, αλλά διαστρεβλώνει ταυτόχρονα τη λειτουργία των μέτρων πολιτικής εντός της ΕΕ. Αντί μιας δομής αποτελούμενης από αδιαφανή εργαλεία, τα οποία συχνά λειτουργούν μέσα από τους μηχανισμούς της αγοράς, είναι ανάγκη να αναπτυχθεί σε επίπεδο ΕΕ ένα σύνολο σαφών και διάφανων μέτρων πολιτικής, που θα βασίζονται με ρητό και δεσμευτικό τρόπο στις ανάγκες της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στην παγκόσμια σκηνή, η ΕΕ, όπως και οι ΗΠΑ, προσδίδουν στρατιωτική διάσταση στην ενεργειακή τους στρατηγική, καθώς και στη στρατηγική πρώτων υλών. Η στρατιωτική έννοια της «ασφάλειας» χρησιμοποιείται ως απατηλή διέξοδος από την εξάρτηση από την παγκόσμια αγορά για ορισμένες πρώτες ύλες και ενεργειακές πηγές. Η στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη, η οποία δεν ασχολείται καν με πρωταρχικής σημασίας ζητήματα, όπως το εξωτερικό εμπόριο, τη νομισματική πολιτική και την κοινή αγροτική πολιτική, συνιστά ένα πολύ καλό παράδειγμα πολιτικής «βιτρίνας» και αποτυγχάνει ολοκληρωτικά να αναγνωρίσει τις καταστροφικές συνέπειες της ενοποιημένης ευρωπαϊκής οικονομίας.

Τα προβλήματα αντικατοπτρίζονται θαυμάσια, για μια ακόμη φορά, στο παράδειγμα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Η επείγουσα ανάγκη για τον ριζικό μετασχηματισμό της αναγνωρίζεται από όλους (σχεδόν) τους εμπλεκόμενους, οι προτάσεις ωστόσο της Επιτροπής για την αναμόρφωση της ΚΑΠ προϋποθέτουν έναν απολύτως απαραίτητο διάλογο γύρω από τους στόχους της αγροτικής πολιτικής και πώς αυτοί θα επιτευχθούν.

Η νέα έκθεση της Επιτροπής για την αγροτική πολιτική κάνει ένα σημαντικό βήμα προς την υιοθέτηση μιας βιώσιμης αντίληψης της γεωργίας. Αναγνωρίζει τη σημασία της αγροτικής εργασίας και αναδεικνύει την κατηγορία των ενεργών γεωργών ως θεμελιώδη για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Η πρόταση για την ενσωμάτωση της αγροτικής εργασίας στον υπολογισμό της επί πλέον αμοιβής, που καταβάλλεται στους παραγωγούς σηματοδοτεί την αναγνώριση της γεωργίας ως τομέα αξιοπρεπούς απασχόλησης. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν επιδιώκεται με συνεπή τρόπο, και δεν προτείνεται η συνάρτηση του συνόλου των πληρωμών στο πλαίσιο της ΚΑΠ με αυτού του είδους την ενεργό κοινωνική συνεισφορά. Ο προσδιορισμός των ενεργών γεωργών ως υποκείμενα, στα οποία απευθύνονται οι ευρωπαϊκές επιδοτήσεις θα είχε ως ευεργετικό αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από τις πληρωμές των μεγάλων εταιρειών που εμπλέκονται στην παραγωγή και διανομή των τροφίμων.

Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών στόχων ως ένα σημαντικό στοιχείο της αγροτικής πολιτικής θα έπρεπε να αποτελεί ισχυρό μοχλό για την προώθηση των αλλαγών, που απαιτούνται για την ανάπτυξη της αειφορίας σε αυτόν τον τομέα. Δεν αρκεί ωστόσο από μόνη της για τη συνάρτηση των ευρωπαϊκών γεωργικών επιδοτήσεων με την οικολογική και την κοινωνική διάσταση της γεωργίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωκοινοβούλιο θα πρέπει να συμπληρώσουν την πρόταση της Επιτροπής, ούτως ώστε να εξασφαλίσουν ότι θα αποτελέσει τμήμα μιας σφαιρικής και συνεκτικής στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης.

Μια τέτοια στρατηγική οφείλει να αναγνωρίσει την ανάγκη των αναπτυσσόμενων χωρών να εφαρμόσουν ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης της υπαίθρου, εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό το δικαίωμα στη σίτιση. Κάτι τέτοιο απαιτεί τον τερματισμό της πρακτικής του αθέμιτου ανταγωνισμού από τον αγροτικό τομέα της ΕΕ, καθώς και την κατεύθυνση των ευρωπαϊκών πόρων για την ανάπτυξη της συνεργασίας με τις χώρες του Νότου και για την επίτευξη μιας βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης και απασχόλησης στην Ευρώπη.

3. Ενδυναμώνοντας τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη στην Ευρώπη

3.1 Εναλλακτικές προτάσεις χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής πολιτικής

Η αγορά για το ευρωπαϊκό δημόσιο χρέος έχει αποσταθεροποιηθεί από τις μαζικές πωλήσεις ορισμένων κρατικών ομολόγων από ιδιώτες επενδυτές. Για να σπάσει ο κύκλος πωλήσεων και μείωσης των τιμών των ομολόγων αυτών, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) πρέπει να δράσει σαν δανειστής έσχατης ανάγκης (lender of last resort). Αντί δηλαδή της περιορισμένης και διστακτικής παρέμβασης που έχει ασκηθεί μέχρι σήμερα, η ΕΚΤ όφειλε να ανακοινώσει ότι θα χρησιμοποιήσει όλα τα απαραίτητα μέσα για να εγγυηθεί ότι οι τιμές των ομολόγων αυτών δεν θα πέσουν κάτω από ένα όριο. Ένα βασικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας του έσχατου δανειστή είναι ότι μπορεί να ανακόψει ένα κύμα πωλήσεων πανικού, με την προϋπόθεση ότι η κεντρική τράπεζα είναι έτοιμη να παρέμβει στον απαραίτητο βαθμό. Την ίδια στιγμή σημαντικές πρωτοβουλίες πρέπει να ξεκινήσουν, προκειμένου να ανακόψουν την ισχύ του χρηματοπιστωτικού συστήματος και να οικοδομήσουν τη βάση μιας βιώσιμης ανάκαμψης.

Μείωση του μεγέθους του χρηματοπιστωτικού τομέα

- Η σημαντική επέκταση του μεγέθους και της επιρροής του χρηματοπιστωτικού τομέα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες πρέπει να αναστραφεί δραματικά. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν ιδιοποιηθεί ένα αυξανόμενο ποσοστό του εθνικού εισοδήματος και συνεχίζουν να πληρώνουν μεγάλα μπόνους, ενώ έχουν φανερά αποτύχει στην παροχή χρηματοδότησης, που θα συνέβαλε στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Επίσης η δημιουργία ενός τεράστιου εποικοδομήματος παραγώγων και άλλων σύνθετων τίτλων, έχει συμβάλει σε μια τεράστια αστάθεια, η οποία, μόλις τρία χρόνια μετά την οικονομική κατάρρευση του 2008, απειλεί και πάλι το μέλλον της Ευρωπαϊκής οικονομίας.
- Η εμπορική και η επενδυτική τραπεζική πρέπει να διαχωριστούν. Οι εμπορικές τράπεζες θα πρέπει να εξασφαλίζουν την παροχή χρηματοδότησης στα νοικοκυριά για βασικά είδη δαπανών και στις επιχειρήσεις για επενδύσεις σε θεμιτά από κοινωνικής και περιβαλλοντικής άποψης επενδυτικά προγράμματα. Η επέκταση συνεταιριστικών, δημοτικών και άλλων δημόσιων και μη κερδοσκοπικών εμπορικών τραπεζών θα πρέπει να ενθαρρυνθεί ενεργά. Θα πρέπει να τεθούν αυστηρά όρια στο μέγεθος των ιδιωτικών εμπορικών τραπεζών και να υπάρχουν συγκεκριμένες προβλέψεις, ώστε σε περίπτωση πτώχευσής τους να μην τίθεται σε κίνδυνο η ισορροπία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η ρύθμιση των εμπορικών τραπεζών θα πρέπει να συμπεριλάβει τον άμεσο έλεγχο της επέκτασης

των πιστώσεων, δεδομένου ότι οι αυξανόμενες απαιτήσεις για επάρκεια των κεφαλαίων τους ενισχύει την εξάρτησή τους από τις χρηματοπιστωτικές αγορές.

- Οι δραστηριότητες των επενδυτικών τραπεζών, καθώς και των αμοιβαίων κεφαλαίων υψηλού κινδύνου και άλλων οργανισμών του λεγόμενου σκιώδους τραπεζικού τομέα, θα πρέπει να περιοριστούν δραστικά. Δεν θα πρέπει να τους επιτρέπεται να λειτουργούν με δάνεια και όλες οι δραστηριότητες τους θα πρέπει να εκτίθενται σε δημόσιο έλεγχο.
- Τα περισσότερα παράγωγα δεν συντελούν στην μακροοικονομική ισορροπία. Έχουν οδηγήσει σε ένα τεράστιο εποικοδόμημα μέσω των δημιουργούν κέρδη για χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, οι οποίοι, αν και φαίνεται ότι παρέχουν κάλυψη για συγκεκριμένους κινδύνους, στη πραγματικότητα έχουν οδηγήσει σε μια μεγάλη αύξηση του συστημικού κινδύνου. Τα παράγωγα θα πρέπει να ρυθμιστούν και να ελεγχθούν αυστηρά, ενώ οι χρηματοπιστωτικοί επενδυτές δεν θα πρέπει να είναι σε θέση να απαλλαγούν από τον κίνδυνο της αποτυχίας, μετατοπίζοντάς τον σε προϊόντα, όπως είναι τα ασφάλιστρα κινδύνου.
- Όλες οι τίτλοι θα πρέπει να εμπορεύονται σε εγκεκριμένα χρηματιστήρια και θα πρέπει να επιβάλλεται φόρος χρηματοπιστωτικών συναλλαγών. Ένας δημόσιος Ευρωπαϊκός οργανισμός αξιολόγησης τίτλων θα πρέπει να ιδρυθεί.

Για τη βιωσιμότητα του χρέους

- Το τρέχον επίπεδο του δημοσίου χρέους, ειδικά στην Ελλάδα δεν μπορεί να αποπληρωθεί. Μέρος του χρέους αυτού ως εκ τούτου θα πρέπει να διαγραφεί. Αντί μιας οριζόντιας διαγραφής, η οποία πλήττει όλους τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς συμπεριλαμβανομένων των συνταξιοδοτικών ταμείων, θα πρέπει να γίνει Λογιστικός Έλεγχος του Χρέους, όπως καινοτομικά πραγματοποιήθηκε στο Εκουαδόρ. Ο λογιστικός έλεγχος του χρέους συμβάλλει στην προώθηση του διαλόγου όσον αφορά το τμήμα του δημοσίου χρέους που πρέπει να διαγραφεί ως μη νόμιμο. Μπορεί επίσης να συμβάλει στην εξακρίβωση των οργανισμών εκείνων, όπως είναι τα κεφάλαια υψηλού κινδύνου, τα οποία κερδοσκοπήσαν σε βάρος κρατικών ομολόγων, που θα πρέπει να φέρουν το κύριο βάρος της διαγραφής.
- Σε όλα τα κράτη μέλη με υψηλά επίπεδα δημοσίου χρέους, μια μείωση θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της επιβολής φόρου περιουσίας στους πολύ πλούσιους³⁴.
- Οι χώρες της ευρωζώνης θα πρέπει να σταματήσουν την κερδοσκοπία κατά των ομολόγων των πιο αδύναμων κρατών μελών, εκδίδοντας ευρωπαϊκά ομόλογα. Οι ευρωπαϊκές χώρες θα πρέπει να είναι ικανές να μετατρέψουν το κυβερνητικό χρέος σε κοινά ομόλογα, ίσως μέχρι ένα συγκεκριμένο σημείο και αυτό να έχει την εγγύηση όλων των χωρών από κοινού. Αυτό δεν θα περιλαμβάνει μια καθαρή έκδοση ομολόγων, αλλά μάλλον μια αλλαγή στην μορφή των ήδη υπαρχόντων. Σαν αποτέλεσμα της τωρινής αβεβαιότητας, τεράστια ποσά έχουν εισρεύσει σε

³⁴ Το Σεπτέμβριο 2011, η καθαρή περιουσία των νοικοκυριών της ευρωζώνης ήταν ίση με το ποσό των €39,3 τρις (ΕΚΤ, Μηνιαίο Δελτίο, σ. S32). Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 420% του ΑΕΠ της ευρωζώνης, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του αφορά στα πλουσιότερα νοικοκυριά. Συγκριτικά αναφέρεται ότι το συνολικό δημόσιο χρέος των χωρών της ευρωζώνης το 2010 ήταν ίσο με το 85% του ΑΕΠ (σ. S57).

γερμανικά κυβερνητικά ομόλογα, οδηγώντας το επιτόκιο κάτω του 2%, το χαμηλότερο τα τελευταία 60 χρόνια. Ένα κοινό ευρωπαϊκό ομόλογο θα εξασφάλιζε ότι τα πλεονεκτήματα των χαμηλών επιτοκίων θα μοιράζονταν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, αντιμετωπίζοντας έτσι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα, που αντιμετωπίζουν αρκετά κράτη μέλη της περιφέρειας της ευρωζώνης.

Ευρωπαϊκή πολιτική για μια βιώσιμη ανάκαμψη

- Η κοινή νομισματική πολιτική πρέπει να συμπληρώνεται από μια κοινή δημοσιονομική πολιτική. Αυτή θα πρέπει να βασίζεται σε έναν ευρωπαϊκό προϋπολογισμό της τάξης του 5% του ΑΕΠ της ΕΕ τουλάχιστον και σε ένα συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών. Ο στόχος της κοινής φορολογικής πολιτικής θα πρέπει να είναι η προώθηση της πλήρους απασχόλησης με αξιοπρεπή εργασία. Η υφιστάμενη πολιτική λιτότητας στην Ελλάδα και σε άλλα κράτη μέλη ως απαραίτητη συνθήκη για την παροχή οικονομικής βοήθειας είναι κοινωνικά άδικη και οδηγεί τις χώρες αυτές σε βαθύτερη ύφεση ενώ καθιστά ακόμα δυσκολότερη την μείωση των ελλειμμάτων τους. Η λιτότητα επίσης ενισχύει τις αποπληθωριστικές πιέσεις που δέχεται η Ευρώπη σαν σύνολο. Αντ' αυτού, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, που θα το αντικαταστήσει το 2013, πρέπει να παρέχει στις κυβερνήσεις που έχουν πρωτογενή ελλείμματα την απαραίτητη χρηματοδότηση για την προώθηση της ανάπτυξης. Την ίδια στιγμή, οι χώρες με πλεονασματικά δημοσιονομικά ισοζύγια και ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών θα πρέπει να τονώσουν την εσωτερική τους ζήτηση, έτσι ώστε η προσαρμογή να μην αφορά μόνο στις ελλειμματικές χώρες.
- Η προώθηση προγράμματος δημοσίων επενδύσεων είναι αναγκαία για την αντιμετώπιση του κινδύνου μιας νέας ύφεσης. Οι επενδύσεις αυτές θα πρέπει να εντάσσονται σε μια μακροχρόνια στρατηγική για την προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, η οποία θα πρέπει να ξεκινήσει τόσο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Η χρηματοδότηση για τέτοια προγράμματα θα μπορούσε να βασιστεί σε ένα διευρυμένο ρόλο για την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η οποία ήδη έχει εξουσιοδοτηθεί να εκδίδει ομόλογα για την χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της³⁵.
- Αντί μιας συνεχούς πίεσης για περικοπές στις δαπάνες, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να αυξήσουν τους διαθέσιμους πόρους για δημόσιες επενδύσεις, αντιστρέφοντας την μακροχρόνια μείωση της φορολόγησης των υψηλότερων εισοδημάτων. Τα μεγάλα εισοδήματα (ας πούμε άνω των €250,000 ετησίως) θα πρέπει να φορολογηθούν με έναν υψηλό συντελεστή (περίπου 75%). Ο ενιαίος φορολογικός συντελεστής εισοδήματος θα πρέπει να καταργηθεί όπου υπάρχει και να αντικατασταθεί από προοδευτικούς φορολογικούς συντελεστές. Επιπλέον, ένας κατώτερος συντελεστής φορολόγησης των επιχειρήσεων θα πρέπει να ισχύσει, προκειμένου να αποφευχθεί ο φορολογικός ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών μελών.

³⁵ Βλ. τις προτάσεις του Στιούαρτ Χόλαντ με τίτλο «Union Bonds, Eurobonds and a New Deal for Europe», Ιούλιος 2011.

- Οι συνταγματικές ρυθμίσεις που καθιστούν απαγορευτική τη δημιουργία δημοσιονομικού ελλείμματος (το λεγόμενο 'δημοσιονομικό φρένο') - οι οποίες παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στην Γερμανία, αλλά υιοθετήθηκαν και από άλλες χώρες για να κερδίσουν την εύνοια του Βερολίνου - είναι επικίνδυνα περιοριστικές. Η πρόταση βασίζεται σε μια κοινή παρανόηση, που εξισώνει τον κρατικό προϋπολογισμό με αυτόν ενός νοικοκυριού. Επίσης περιλαμβάνει την εξισορρόπηση του δημόσιου τομέα χωριστά από την εξισορρόπηση των χρηματοοικονομικών του ιδιωτικού και του εξωτερικού τομέα³⁶. Αν η ιδιωτική επένδυση ή η κατανάλωση μειώνεται, όπως στη πρόσφατη ύφεση, το κρατικό έλλειμμα θα αυξηθεί. Σε μια καπιταλιστική οικονομία, η ιδιωτική επένδυση είναι εξαιρετικά ευμετάβλητη και η μακροοικονομική σταθερότητα απαιτεί από τον δημόσιο να ακολουθήσει μια ενεργητική δημοσιονομική πολιτική.

Μισθοί και απασχόληση

- Μια κοινή νομισματική και δημοσιονομική πολιτική πρέπει να συμπληρώνεται από μια συντονισμένη μισθολογική πολιτική. Ένας βασικός στόχος αυτής της πολιτικής πρέπει να είναι η αντιστροφή της διαδεδομένης τάσης στην ΕΕ (όπως και στις ΗΠΑ) που αφορά τη μείωση των μεριδίων των μισθών στο εθνικό εισόδημα. Σε κάθε κράτος μέλος, οι μισθοί θα πρέπει να αυξάνονται τουλάχιστον όσο η εθνική παραγωγικότητα συν ένα συμφωνημένο ποσό για τον πληθωρισμό. Από τη στιγμή που η παραγωγικότητα γενικά αυξάνεται πιο γρήγορα στα κράτη μέλη με χαμηλότερα επίπεδα εισοδήματος συνεπάγεται ότι οι μισθοί θα πρέπει να συγκλίνουν με αυτούς των εισοδηματικά υψηλότερων χωρών.
- Για να ελαχιστοποιηθούν οι ανισορροπίες που έχουν συσσωρευτεί την τελευταία δεκαετία, οι μεταρρυθμίσεις δεν θα πρέπει να επιβληθούν μόνο στις χώρες όπου το μοναδιαίο μισθολογικό κόστος έχει αυξηθεί περισσότερο από το μέσο όρο της ευρωζώνης. Αντί αυτού ένα μεγάλο μέρος της μεταρρύθμισης θα πρέπει να ληφθεί από χώρες στις οποίες τα μοναδιαία κόστη έχουν αυξηθεί λιγότερο από το μέσο όρο της ευρωζώνης. Αυτό ταιριάζει ειδικά στη Γερμανία που τα μοναδιαία μισθολογικά κόστη παρέμειναν εικονικά σταθερά την περίοδο μεταξύ της εισαγωγής του ευρώ το 1999 και το ξέσπασμα της κρίσης το 2007 και τα οποία μέχρι τότε δεν συμμορφώνονταν ακόμη στο στόχο του 2% πληθωρισμού της ΕΚΤ. Για να αντισταθμιστεί το εμπορικό πλεονέκτημα το οποίο η Γερμανία κέρδισε σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες μέσω αυτής της μερκαντιλιστικής στρατηγικής, οι μισθοί θα χρειαστεί να αυξηθούν σε ένα υψηλότερο βαθμό από αυτόν που καθορίζει η ανάπτυξη της εθνικής παραγωγικότητας συν τον αναμενόμενο πληθωρισμό για κάποια χρόνια. Οι μισθοί των εργατών στις θυγατρικές Γερμανικών εταιριών που εδρεύουν στην Πολωνία στη Σλοβακία και σε άλλες κεντρικές Ευρωπαϊκές χώρες θα πρέπει επίσης να αυξηθούν για να απορροφήσουν την καθοδική πίεση στους μισθούς των εργατών στη Γερμανία.
- Μια μείωση στο κανονικό ωράριο εργασίας στις 30 ώρες την εβδομάδα παραμένει ένας κύριος στρατηγικός στόχος για μια προοδευτική οικονομική πολιτική.

³⁶ Πρόκειται για τη λογιστική ταυτότητα, σύμφωνα με την οποία το κυβερνητικό ισοζύγιο (φόροι μείον δαπάνες) πρέπει να ισούται με το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα (επενδύσεις μείον αποταμιεύσεις) συν το ισοζύγιο του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές).

Βραχυχρόνια, αυτό είναι ένα κύριο συστατικό μιας προοδευτικής στρατηγικής για να εξασφαλίσει πλήρη απασχόληση (οι πιθανότητες εδώ υποδεικνύονται από τον τρόπο που μια μείωση στον εργασιακό χρόνο βοήθησε για να σταθεροποιηθεί η απασχόληση στη Γερμανία κατά τη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης). Μακροχρόνια, οι λιγότερες ώρες εργασίας είναι ένα κεντρικό στοιχείο δημιουργίας μίας κοινωνίας στην οποία η ζωή δεν κυριαρχείται από την μισθωτή εργασία, δημιουργώντας πραγματικά ελεύθερο χρόνο και τις συνθήκες στις οποίες τα νοικοκυριά είναι ικανά να ξεπεράσουν την φυλετική διαίρεση της εργασίας, ειδικά σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών.

3.2 Αμεση ανάγκη για εναλλακτική προς την λιτότητα πολιτική

Υπάρχει άμεση ανάγκη για την εγκατάλειψη της πολιτικής λιτότητας των ΔΝΤ και ΕΕ και την αντικατάστασή της από εναλλακτικές προτάσεις σε δύο κατευθύνσεις (i) μία που να επικεντρώνεται στο 'παραδοσιακό σύστημα κοινωνικής πολιτικής', ιδιαίτερα όσον αφορά στις χρηματικές μεταβιβάσεις και στην παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας, όπως είναι οι κοινωνικές παροχές, η υγειονομική περίθαλψη, η βοήθεια στους ηλικιωμένους, κλπ και (ii) μια ευρύτερη προσέγγιση από μία κοινωνική-οικονομική σκοπιά, αντιμετωπίζοντας τις θεμελιώδεις και δομικές πτυχές των καπιταλιστικών συστημάτων σήμερα. Τέλος, είναι σημαντικό οι παρακάτω προτάσεις να θεωρηθούν σαν στοιχεία ενός ολοκληρωμένου συνόλου.

Στο επίκεντρο των αλλαγών που χρειάζεται να γίνουν είναι ένας ενισχυμένος και δημόσια υπόλογος δημόσιος τομέας. Παλιότερες εξελίξεις έχουν δείξει με σαφήνεια ότι η πολιτική ιδιωτικοποίησης είναι αντιπαραγωγική. Η περίθαλψη έχει καταστεί είδος πολυτελείας, ένα δυαδικό σύστημα, που αποκλείει ολοκληρωτικά συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού. Για παράδειγμα, στην Ιρλανδία το 22% του πληθυσμού δεν καλύπτεται από καμία μορφή ασφάλισης της υγείας, δημόσιας ή ιδιωτικής, και συνεπώς στηρίζεται στις υπηρεσίες που παρέχουν τα ιατρεία για τα επείγοντα περιστατικά!³⁷ Ομοίως οι υπηρεσίες μεταφορών και επικοινωνιών δεν εκπληρώνουν το δημόσιο ρόλο τους, μη συνδέοντας επαρκώς μακρινές περιοχές, ενώ συχνά διακυβεύεται η ίδια η ασφάλεια των πολιτών. Είναι μείζονος σημασίας η αποκατάσταση του ρόλου των δημόσιων υπηρεσιών ώστε να διασφαλιστούν:

- Επαρκείς υπηρεσίες περίθαλψης για όλους, συμπεριλαμβανομένου και ενός αυξανόμενου αριθμού ατόμων, οι οποίοι δεν είναι δέκτες καμίας παροχής αλλά και αυτών που διαθέτουν μόνο οριακή κοινωνική ασφάλιση. Η υποχρεωτική ασφάλιση θα πρέπει να εφαρμοστεί εκεί όπου δεν υπάρχει και μέτρα θα πρέπει να παρθούν για τους εργαζόμενους με μπλοκάκι και για όσους βρίσκονται στην επισφάλεια και δεν μπορούν να πληρώσουν τις αναλογούσες εισφορές.
- Υπηρεσίες παιδικής μέριμνας υψηλής ποιότητας για παιδιά από μικρή ηλικία. Αυτές θα πρέπει επίσης να παρέχουν τις απαραίτητες εκπαιδευτικές υπηρεσίες,

³⁷ CSO, Health Status and Health Service Utilisation, Quarterly National Household Survey, 31 August 2010

γιατί όπως είναι γνωστό οι βάσεις για ένα εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό βρίσκονται στην προσχολική ηλικία.

- Οικονομική βοήθεια σε νοικοκυριά που έχουν ανάγκη, κάτι που παράλληλα θα συνεισφέρει στο να ενδυναμωθεί η εσωτερική κατανάλωση.

Ο διαχωρισμός της εργασίας σε κέντρο-περιφέρεια, που συζητήθηκε πιο πάνω, σημαίνει ότι οι περιφερειακές πολιτικές πρέπει να μεταλλαχθούν ριζικά. Οι στρατηγικές που στηρίζονται στη χαμηλή αμοιβή των εργαζομένων έχουν αποδειχτεί λανθασμένες. Η ανόρθωση και η ανάπτυξη πρέπει να βασίζονται στην προώθηση της σύγχρονης τεχνολογίας και στην ίδρυση τομέων τεχνολογικά αναπτυγμένης παραγωγής.

Η ΕΕ στο παρελθόν είχε ένα μερικώς αποτελεσματικό πλαίσιο περιφερειακής χρηματοδότησης, αλλά υπό την επίδραση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, η οποία προϋπέθετε ότι θα υπήρχε μια θετική επίδραση από τις πλούσιες στις φτωχές περιοχές μέσω της λειτουργίας της αγοράς, η χρηματοδότηση των περιφερειών μειώθηκε σημαντικά την περίοδο 2007-2013. Αυτό πρέπει να αναστραφεί και χρηματοδότηση αυτού του είδους πρέπει να επεκταθεί σημαντικά, κάτι που θα συνεισφέρει σε μια θεμιτή επέκταση του προϋπολογισμού της ΕΕ. Βασική προτεραιότητα των Διαρθρωτικών Ταμείων πρέπει να είναι η ενίσχυση προηγμένων παραγωγικών, οικονομικών κλάδων, αντί για την κοινωνική ενίσχυση τομέων που φθίνουν.

Προκειμένου να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο των ελλειμματικών κρατών μελών, είναι απαραίτητο να κοιτάξουμε πίσω από τις αυξανόμενες εξαγωγές. Είναι επίσης απαραίτητο να βρούμε τρόπους υποκατάστασης των εισαγωγών για παράδειγμα επεκτείνοντας τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ως υποκατάστατο των εισαγωγών πετρελαίου, ή προσλαμβάνοντας εξειδικευμένους μηχανικούς για την αποφυγή της εισαγωγής περίπλοκων τεχνικών υπηρεσιών. Μια τέτοια στρατηγική θέλει χρόνο (πιθανότατα θα πάρει περίπου 40 χρόνια στη περιοχή του Ρουρ και τουλάχιστον 30 χρόνια στην Ανατολική Γερμανία) και δημόσια υποστήριξη. Αυτό που χρειάζεται όμως για να φτιαχτεί η βάση μιας βιώσιμης οικονομικής ανάκαμψης είναι τέτοιου είδους μέτρα, και όχι λιτότητα.

Μια σημαντική συμβολή για την αντιμετώπιση του αντίκτυπου της παρούσας κρίσης μπορούν να έχουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά που πρέπει να υπογραμμιστούν. Πρώτον, επιχειρήσεις όπως οι συνεταιρισμοί δεν θα πρέπει να θεωρούνται μόνο ως προσωρινές λύσεις, οι οποίες συμπληρώνουν κενά με τη βοήθεια πρόσκαιρων νόμων, φόρων και άλλων μέτρων, για προσωρινή ανακούφιση από την πίεση της αγοράς. Αντ' αυτού, οι κοινωνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να ενθαρρύνονται σαν μακροχρόνιες πρωτοβουλίες, οι οποίες συγκεντρώνουν ευρύ φάσμα σκοπών, αντί να στοχεύουν αποκλειστικά στην μεγιστοποίηση του κέρδους, όπως μία παραδοσιακή επιχείρηση. Δεύτερον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ολοκληρωμένοι οργανισμοί, πράγμα το οποίο τις διευκολύνει στην υλοποίηση διαφορετικών σκοπών, όπως οι παρακάτω.

- Να ενσωματώσουν διαφορετικούς επιχειρησιακούς στόχους, όπως είναι η παροχή αγαθών και υπηρεσιών, η κοινωνική ενσωμάτωση και η περιβαλλοντική φροντίδα.

- Να συνδυάσουν διαφορετικά στάδια παραγωγής, από την παραγωγή πρώτων υλών, μέχρι την επεξεργασία, κατασκευή, διανομή, ανταλλαγή και κατανάλωση.
- Να ενθαρρύνουν την τοπική παραγωγή και κατανάλωση.
- Να προσφέρουν προϊόντα και υπηρεσίες πρώτιστα στη βάση της χρησιμότητάς τους και όχι στη βάση της αξίας τους ως σύμβολα καταξίωσης, όπως συμβαίνει σήμερα με τα επώνυμα προϊόντα. Αυτό είναι βασικό χαρακτηριστικό της μετάβασης σε ένα βιώσιμο μοντέλο κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης.

Μια τέτοια εναλλακτική σε πρόταση προς τις 'επικερδείς στρατηγικές ιδιωτικοποίησης' συνεπάγεται έναν αυστηρό αναπροσανατολισμό της ευθύνης του δημοσίου. Μια πρόταση από την Ιρλανδική Συνομοσπονδία Εργαζομένων προτείνει τον επαναπροσδιορισμό της ευθύνης του δημοσίου ως εξής. Αντί να μειώνεται ο ρόλος του δημόσιου τομέα στη ρύθμιση της αγοράς, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του συντονιστή και της άσκησης του έλεγχου και της εποπτείας, αναθέτοντας την εκτέλεση σε ιδιωτικές εταιρίες (όπως συμβαίνει με τις Συμπράξεις Δημόσιου-Ιδιωτικού Τομέα), θα πρέπει να υπάρχει μια κεντρική δέσμευση για τη δημόσια συμμετοχή των πολιτών (κάτι που μπορεί να λέγεται συμπράξεις δημοσίου και πολιτών).

Στον τομέα της πολιτικής της αγοράς εργασίας, η ευελιξία έχει οδηγήσει στην αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας και στην ιδιοποίηση του κινδύνου, όπως επίσης και στην καταπάτηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Σε κίνδυνο είναι εξίσου η κατάργηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων, λόγω της διάβρωσης των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Σε αντίθεση με το τι συμβαίνει στην Ιρλανδία και σε άλλες περιφερειακές χώρες, ως αποτέλεσμα της πολιτικής της ΕΕ, τα δικαιώματα των σωματείων θα πρέπει να επαναθεμελιωθούν και να ενδυναμωθούν πλήρως. Είναι επίσης σημαντικό οι επιχειρήσεις μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν το επιχείρημα της πίεσης του ανταγωνισμού από τις συνθήκες εργασίας σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, προκειμένου να συμπίεσουν τους μισθούς ή να επιδεινώσουν τις συνθήκες εργασίας. Η κατάλληλη νομοθεσία θα πρέπει να σχεδιαστεί με τρόπο ώστε να ισχύει και για επιχειρήσεις εκτός ΕΕ, που επιθυμούν να επενδύσουν σε ένα από τα κράτη μέλη. Η ΕΕ θα πρέπει τέλος να διαμορφώσει μια συντονισμένη πολιτική ενίσχυσης των κατώτατων μισθών στα κράτη μέλη, και να εξασφαλίσει ότι η επαγγελματική περίθαλψη και οι κανόνες ασφαλείας τηρούνται αυστηρά, κάτι που έχει και το πλεονέκτημα της μείωσης του κόστους περίθαλψης.

3.3 Υποστήριξη της αυτόνομης εγχώριας ανάπτυξης στις χώρες –εμπορικούς εταίρους της Ε.Ε.

Η βασική φιλοσοφία πίσω από τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της πολιτικής γειτνίασης πρέπει να αλλάξει. Η τρέχουσα προσέγγιση της ΕΕ που βασίζεται στο ελεύθερο εμπόριο έχει απλά παγιώσει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες. Ο στόχος της, όμως, θα έπρεπε να είναι η άμβλυση των ανισοτήτων και αυτό προϋποθέτει ότι οι συνθήκες και οι μορφές συνεργασίας βασίζονται σε μη συμμετρικές αρχές, προκειμένου να ευνοούνται τα συμφέροντα των χωρών-εμπορικών εταίρων. Τόσο η πολιτική γειτνίασης, όσο και εκείνη της διεύρυνσης πρέπει να βασίζονται στη διαπίστωση ότι οι ασκούμενες νεοφιλελεύθερες

στρατηγικές έχουν αποτύχει, και ότι αντίθετα πρέπει να αποσκοπούν στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την χάραξη στρατηγικής βιομηχανικής ανάπτυξης.

Η επαναβιομηχάνιση επείγει για τη μετά-Γιουγκοσλαβική περιοχή. Ωστόσο, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες εκεί δεν είναι ευνοϊκές για τη βιομηχανική ανάπτυξη, καθώς κατά τη διάρκεια του πολέμου, εμφανίστηκε μια μικρή αλλά ισχυρή ομάδα, γνωστή ως 'tajkunji'. Αυτή αποτελείται από τους κυρίαρχους τοπικούς επιχειρηματικούς ομίλους, οι οποίοι διαθέτουν πολύ καλές πολιτικές διασυνδέσεις και δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, έχοντας σαφή προτεραιότητά την εκμετάλλευση μονοπωλιακών θέσεων. Στο εσωτερικό της ΕΕ, η αντίσταση απέναντι σε μία εσωστρεφή στρατηγική εκβιομηχάνισης αναμένεται από επιχειρήσεις προσανατολισμένες στις εξαγωγές, που δραστηριοποιούνται στις χώρες του πυρήνα της ΕΕ και από κυβερνήσεις της ομάδας των νεο-μερκαντιλιστών χωρών με επίκεντρο την Γερμανία. Αντίθετα με τις τρέχουσες πρακτικές της ΕΕ, τα υποψήφια μέλη θα πρέπει να διατηρήσουν την δυνατότητα ελέγχου της ροής κεφαλαίων, ώστε να είναι σε θέση να μειώσουν την αστάθεια της συναλλαγματικής τους ισοτιμίας και να αποτρέψουν τυχόν ανατιμήσεις. Θα πρέπει επίσης, για μία περίοδο, να διατηρήσουν τη δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματός τους, δεδομένου ότι αυτό είναι ένα πολιτικό μέσο που μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προστασία των αδύναμων παραγωγικών τομέων σε περίοδο ανάπτυξής τους.

Οι σχέσεις με τις ανατολικές και δυτικές γειτονικές χώρες δεν θα πρέπει να βασίζονται σε συμβάσεις ελεύθερου εμπορίου, αλλά σε τομεακές, πολιτικές και πολιτιστικές συνεργασίες. Ο εκδημοκρατισμός δύο ταχυτήτων που είναι προφανής στην τρέχουσα πολιτική της ΕΕ, πρέπει να σταματήσει. Η σταδιακή κατάργηση των υφιστάμενων περιοριστικών ρυθμίσεων εισόδου στην ΕΕ είναι αίτημα αμφοτέρων των ανατολικών χωρών, καθώς και των βόρειο-αφρικανικών. Το αίτημα αυτό πρέπει να γίνει αποδεκτό, προκειμένου να καταδείξει στους πολίτες των χωρών αυτών ότι είναι ευπρόσδεκτοι στην ΕΕ.

Οι βασικές αλλαγές που προϋποθέτουν οι πολιτικές της γειτνίασης και της διεύρυνσης της ΕΕ έχουν ως εξής:

- Για την αντιμετώπιση και διόρθωση των υφιστάμενων ανισοτήτων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και των γειτονικών χωρών, οι θεσμικές ρυθμίσεις θα πρέπει να είναι ασύμμετρες, δηλαδή να ευνοούν περισσότερο τις περιφερειακές χώρες. Αυτό μεταφράζεται σε μία διαφορετική προσέγγιση αναφορικά με τις συμφωνίες σύνδεσης μεταξύ αυτών των χωρών και της ΕΕ.
- Τα σύμφωνα ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών θα πρέπει να εγκαταλειφθούν προς όφελος συγκεκριμένων τομέων. Ιδιαίτερα μακροχρόνιες μεταβατικές ρυθμίσεις θα πρέπει να χορηγηθούν σε υποψήφιες χώρες, που βρίσκονται σε ευπαθείς περιοχές.
- Είναι επίσης σημαντικό να διατηρήσουν οι περιφερειακές χώρες τη δυνατότητα ενίσχυσης των παραγωγικών τους δομών. Η οικονομική ενίσχυση που χορηγεί η ΕΕ στις χώρες αυτές θα πρέπει να προσανατολίζεται στην προώθηση της βιομηχανικής τους ανάπτυξης.

3.4 Υπεύθυνη εμπορική και αναπτυξιακή πολιτική

Η ΕΕ δεν έλαβε τα απαραίτητα διδάγματα από την χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση. Αντί για την τόνωση της εσωτερικής ζήτησης, η πολιτική της βασίζεται στην πεποίθηση ότι η ανάπτυξη πρέπει να προκύπτει από την αυξημένη εξάρτηση από τις εξαγωγές. Κατά συνέπεια, επιμένει πεισματικά σε μία εξωτερική στρατηγική, η οποία εστιάζει κυρίως στην επίτευξη μερκαντιλιστικών στόχων. Η πολιτική που εφαρμόζει η ΕΕ δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη για την παγκόσμια μακροοικονομική διαχείριση. Αντίθετα, η ΕΕ φαίνεται να εναποθέτει τις ελπίδες της στις αναδυόμενες οικονομίες ως κινητήριες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτό συμπληρώνει η επικρατούσα προσέγγιση των χωρών της ΕΕ με πλεονασματικό προϋπολογισμό, όπως είναι η Γερμανία, η Ολλανδία, η Φινλανδία, και η Αυστρία, οι οποίες αρνούνται να εγκαταλείψουν τις προσανατολισμένες στις εξαγωγές αναπτυξιακές στρατηγικές τους. Αυτό, δεν απειλεί μόνο την ύπαρξη της νομισματικής ένωσης, αλλά υπονομεύει και τη δράση της ΕΕ ως δύναμη συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις. Η Ε.Ε. πρέπει να υιοθετήσει μία προσέγγιση, η οποία να αντιμετωπίζει τις ανισότητες μεταξύ των κρατών με τα οποία συναλλάσσεται, μέσω μίας διαφοροποιημένης πολιτικής, που θα εξισορροπεί τα εμπορικά συμφέροντά της με την ανάγκη διασφάλισης της αυτονομίας της πολιτικής των εταίρων της. Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας τέτοιας προσέγγισης πρέπει να είναι τα παρακάτω:

- Πρέπει να υιοθετηθεί μία επεκτατική, μακροοικονομική εθνική πολιτική, η οποία θα επιφέρει μεγαλύτερη απορρόφηση των εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών και θα συμβάλει θετικά στην παγκόσμια ζήτηση.
- Το ισχύον μοντέλο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου -Διμερών Συμβάσεων Ελεύθερου - πρέπει να εγκαταλειφθεί προκειμένου να καταστεί δυνατή μια διαφορετική πολιτική, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τις διαφορές μεταξύ των χωρών και η οποία θα στηρίζει τους αυτόνομους πολιτικούς χώρους στις συνεργαζόμενες χώρες.
- Οι γεωργικές επιδοτήσεις, που στρεβλώνουν το εμπόριο πρέπει να καταργηθούν σταδιακά. Το αίτημα για την ιδιωτικοποίηση και απορύθμιση των δημοσίων υπηρεσιών στις συνεργαζόμενες χώρες πρέπει να εγκαταλειφθεί.
- Η αναπτυξιακή πολιτική πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, ειδικά σε σχέση με τις οικονομίες της (βόρειας) Αφρικής, προκειμένου να στηριχτεί η τοπική οικονομία. Σε χώρες πλούσιες σε φυσικούς πόρους, η ΕΕ πρέπει να προσπαθήσει να αποφύγει φαινόμενα όπως ήταν η «Ολλανδική ασθένεια»³⁸, και να συμβάλει στην προώθηση της βιομηχανικής αναβάθμισης και της οικονομικής διαφοροποίησης.
- Η ενίσχυση της κρατικών δομών στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες μπορεί να επιτευχθεί με τη στήριξη αποτελεσματικής φορολογικής διαχείρισης, η οποία θα συμβάλει στην οικοδόμηση μιας δίκαιης και βιώσιμης δημοσιονομικής πολιτικής.

Ενθετο 2: Φορολογικά ζητήματα: Η ΕΕ ως πρότυπο για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες;

³⁸ Εκφραση, που αναφέρεται στο φαινόμενο της εισροής κεφαλαίων για χώρες με φυσικούς πόρους και της ανατίμησης του νομίσματός τους, με αποτέλεσμα την μη ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών τους και την αποδυνάμωση του μεταποιητικού τους τομέα. Η έκφραση διατυπώθηκε από το περιοδικό Economist το 1977 για να περιγράψει τις συνέπειες της ανακάλυψης πηγής φυσικού αερίου για τις εξαγωγές της Ολλανδίας.

Ενώ η σχέση μεταξύ των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών και της ΕΕ είναι αρκετά προβληματική (αποικιακές καταβολές, ανισότητα στο εμπόριο, χρόνιο χρέος, κ.ο.κ.), η προηγούμενη οικονομική ευημερία, η πολιτική σταθερότητα και η εκτεταμένη ενσωμάτωση των κρατών της Ευρώπης θεωρούνται ως σημαντικά επιτεύγματα και, εν μέρει, άξια μίμησης. Η δριμύτητα της τρέχουσας οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη έχει σίγουρα δημιουργήσει ορισμένες αμφιβολίες, αλλά η Ευρώπη εξακολουθεί να ασκεί πολύ μεγάλη επιρροή στην πορεία εκσυγχρονισμού των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών άμεσα, με τα συμβουλευτικά προγράμματα υλικής βοήθειας, αλλά και έμμεσα, μέσω των δραστηριοτήτων των Ευρωπαϊκών εταιρειών. Πρόσφατα, εν μέρει σε συνδυασμό με τις Συμφωνίες Οικονομικής και Εταιρικής Σχέσης με τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, η ΕΕ έχει διατυπώσει κατευθύνσεις σχετικά με την “οικονομική διακυβέρνηση” ιδιαίτερα στον τομέα του φορολογικού συστήματος. Τον Απρίλιο 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε μια ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή με τίτλο : «Φορολογία και ανάπτυξη: Η συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες για την προώθηση καλής διαχείρισης των φορολογικών ζητημάτων», προκειμένου να συμβάλει στην οικοδόμηση «αποτελεσματικών, αποδοτικών, δίκαιων και βιώσιμων φορολογικών συστημάτων» στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες³⁹.

Η κεντρική σημασία ενός φορολογικού συστήματος με επαρκείς πόρους για την επίτευξη του οικονομικού και κοινωνικού εκσυγχρονισμού και της άμβλυνσης στις ανισότητες των εισοδημάτων είναι αδιαμφισβήτητη. Όλα τα ανεπτυγμένα κράτη χαρακτηρίζονται από την ικανότητα αύξησης των εσόδων τους και από τα υψηλά ποσοστά συνολικής φορολογίας ως προς το ΑΕΠ. Η απελευθέρωση του εμπορίου, που προωθείται από την ΕΕ και από άλλα μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες μέχρι τώρα είχαν βασιστεί σε μεγάλο βαθμό στους τελωνειακούς δασμούς ως πηγή των κρατικών τους εσόδων. Η ΕΕ μαζί με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) πρότεινε την εισαγωγή Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) - που είναι η έμμεση φορολογία των εμπορικών αγαθών και υπηρεσιών – ως υποκατάστατο των τελωνειακών δασμών . Η έμμεση φορολογία, όμως, τείνει να δημιουργεί εισοδηματικές ανισότητες, ενώ έχει κοινωνικά άδικες επιπτώσεις, ιδιαίτερα αν δεν εξαιρούνται από αυτήν τα βασικά αγαθά, αφού οι οικογένειες που ανήκουν στα κατώτερα οικονομικά στρώματα αναγκάζονται να δαπανούν το μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους και δεν έχουν τη δυνατότητα να αποταμιεύσουν επαρκείς πόρους για να καλύψουν τις υπόλοιπες ανάγκες τους. Μια πιο αποτελεσματική, μακροπρόθεσμη λύση, τόσο για δημοσιονομικό εκσυγχρονισμό, όσο και για κοινωνική δικαιοσύνη, είναι η δημιουργία ενός αποτελεσματικού, προοδευτικού και δίκαιου συστήματος άμεσης φορολόγησης, σύμφωνα με το οποίο ο φορολογικός συντελεστής θα αυξάνεται ανάλογα με το εισόδημα. Αναφορικά με αυτό το είδος άμεσου φορολογικού συστήματος, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της έχουν ελάχιστα τέτοια παραδείγματα στις πρακτικές που χρησιμοποιούν αλλά και στις πολιτικές τους θέσεις. Κατ' αρχήν, τα προοδευτικά χαρακτηριστικά των φορολογικών

³⁹ European Commission, *Tax and Development: Cooperating with Developing Countries on Promoting Good Governance in Tax Matters*, COM (2010) 163 final, 2010.

συστημάτων των κρατών μελών της ΕΕ έχουν διαβρωθεί από μία νεο-φιλελεύθερη συμφωνία, που διατυπώνει την ανάγκη να μειωθούν οι ανώτατοι φορολογικοί συντελεστές εισοδήματος και επιχειρήσεων, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών- μελών της ΕΕ, που χρησιμοποιούν τις μειώσεις των φορολογικών συντελεστών ως μέσο προσέλκυσης επενδύσεων.

Αυτός ο φορολογικός ανταγωνισμός εντάθηκε ενόψει της διεύρυνσης, κατά την οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν κατάφερε να ορίσει τις ελάχιστες προδιαγραφές για τους συντελεστές εισοδήματος και για το φόρο που θα επιβάλλεται στα νομικά πρόσωπα, ενώ απέτυχε και στη θέσπιση κανόνων για τον καθορισμό της «φορολογικής βάσης» σε εθνικό επίπεδο και σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Η ανοχή στα συστήματα με ενιαίο συντελεστή φορολογίας, που υπάρχει σε επτά από τις δέκα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και η ανοχή στους ιδιαίτερα χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές σε άλλα κράτη, έχει αποδυναμώσει την ικανότητα αυτών των χωρών για προώθηση συστημάτων οικονομικού εκσυγχρονισμού ανάλογα με τις εθνικές προτεραιότητες, και κυρίως, την ικανότητα τους να χρηματοδοτούν αποτελεσματικά εθνικά προγράμματα για τη διαχείριση της κρίσης. Κατά συνέπεια, όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, αλλά κυρίως τα νέα κράτη-μέλη της, εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τη φθίνουσα έμμεση φορολογία για την χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων τους. Αυτό, με τη σειρά του, έχει περιορίσει τη δυνατότητα αντιμετώπισης των αυξανόμενων ανισοτήτων μέσω της αναδιανομής, με αποτέλεσμα η κατανομή του πραγματικού, καθαρού, διαθέσιμου εισοδήματος να καθίσταται όλο και ανισότερη στα περισσότερα κράτη της ΕΕ.

Συνεπώς, η ΕΕ αποτελεί ένα ιδιαίτερα ελαττωματικό υπόδειγμα προς μίμηση από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Η αποτυχία, πάνω απ' όλα, επίτευξης μιας κοινής και δίκαιης προσέγγισης στο ζήτημα της φορολόγησης των εσόδων των επιχειρήσεων, έχει επιτρέψει στις διεθνείς εταιρείες να εκμεταλλεύονται τα κράτη, θέτοντας σε κίνδυνο τις πηγές εσόδων ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων χωρών. Η έλλειψη διαφάνειας στις λογιστικές πρακτικές των πολυεθνικών εταιρειών, και ιδιαίτερα η διαδεδομένη κατάχρηση της διαφορικής τιμολόγησης, έχει στερήσει ζωτικής σημασίας έσοδα από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες με τις πλέον αδύναμες φορολογικές αρχές.

Ομοίως, η ύπαρξη περιοχών, όπου ισχύει το φορολογικό απόρρητο ('φορολογικοί παράδεισοι') για τις πολυεθνικές εταιρίες και για κάποιες ελίτ των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, προκειμένου να αποφύγουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, έχει αναγνωριστεί ως βασική απειλή για την προοπτική ανάπτυξης των φτωχότερων κρατών. Ο Οργανισμός Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Αξιοπιστίας (Global Financial Integrity) αναφέρει ότι οι παράνομες χρηματοοικονομικές ροές αυξήθηκαν κατ' εκτίμηση στο ποσό των ΗΠΑ από \$1.26 έως \$1.44 τρις το 2008, και ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες κατά μέσο όρο έχασαν μεταξύ ΗΠΑ \$725 τρις και \$ 810 τρις ετησίως την περίοδο 2000-2008⁴⁰. Ο οργανισμός 'Christian aid', στην από 2008 έκθεσή του με τίτλο «Θάνατος και φόροι», εκτιμάει ότι η ετήσια απώλεια των αναπτυσσόμενων χωρών μέσω της απατηλής τιμολόγησης (transfer mispricing) των πολυεθνικών επιχειρήσεων ανέρχεται σε ΗΠΑ \$160 δις, ποσό

⁴⁰ Dev Kar & Karly Curcio, *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2000-2009*, Washington, 2011, p. vii.; www.gfip.org/storage/gfip/documents/reports/IFF2010/gfi_iff_update_report-web.pdf

σημαντικά μεγαλύτερο από αυτό των ΗΠΑ \$122 δις, που έχουν λάβει ως αναπτυξιακή βοήθεια το 2008^{41, 42}. Η συνεχιζόμενη ανοχή της Ε.Ε. έναντι της φοροδιαφυγής και της διοχέτευσης ποσοστού μεταξύ 60% και 70% του συνόλου των παγκοσμίων εμπορικών και φορολογικών ροών μέσω των 'φορολογικών παραδείσων', εξακολουθεί να είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο για τη δημοσιονομική εξυγίανση των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών. Είναι επιτακτική ανάγκη να υποστηριχθούν οι προσπάθειες του «Δικτύου για τη Φορολογική Δικαιοσύνη» και άλλων οργανισμών, να υποχρεωθούν οι επιχειρήσεις να δημοσιεύουν ανά χώρα εκθέσεις για τα οικονομικά τους αποτελέσματα και τα κέρδη, ως προϋπόθεση για την προώθηση δίκαιων και αποτελεσματικών φορολογικών συστημάτων στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και στον υπόλοιπο κόσμο.

3.5 Βιώσιμη ανάπτυξη και Κοινή Αγροτική Πολιτική

Αντί της νεο-μερκαντιστικής εμμονής με την ανταγωνιστικότητα, η οποία κυριαρχεί στην υφιστάμενη πολιτική της ΕΕ, χρειάζονται νέες μορφές ρύθμισης, οι οποίες θα διασφαλίζουν ότι η λειτουργία της αγοράς υπόκειται σε οικονομικούς, κοινωνικούς, οικολογικούς και πολιτικούς στόχους.

Ακόμα κι αν αυτό δεν μπορεί να υλοποιηθεί άμεσα, είναι σημαντικό η πολιτική που ακολουθείται να είναι μέρος ενός συνολικού σχεδίου για την επίτευξη βιώσιμων λύσεων. Για την Ευρώπη μια τέτοια προοπτική δεν αποτελεί μια εσωστρεφή στάση. Μάλλον οδηγεί σε μια θετική απεμπλοκή από την αυτόματη παγκοσμιοποίηση, συνδέοντας την Ευρώπη (και ειδικά την ΕΕ) με τον υπόλοιπο κόσμο με έναν περισσότερο η λιγότερο εξαρτημένο τρόπο.

Η ΕΕ μπορεί να βρει έναν δομικό ρόλο σε μια τέτοια εξέλιξη συμμετέχοντας στη δημιουργία ενός πιο πλουραλιστικού οικονομικού περιβάλλοντος, στο οποίο η Ευρώπη προσπαθεί να εκμεταλλευτεί ιστορικά πλεονεκτήματα και να παροτρύνει άλλες χώρες να επιτύχουν τον δημοκρατικό έλεγχο της οικονομικής ανάπτυξης σύμφωνα με τα δικά τους πρότυπα. Ως ενεργός συντελεστής στην πολυμερή αναζήτηση για αποκεντρωμένα μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης, η Ευρώπη θα μπορούσε να υπερβεί την Ευρω-κεντρική κληρονομιά της και να παίξει ένα σημαντικό ρόλο σε έναν πολύ-πολικό κόσμο. Αν η ΕΕ και ειδικά οι χώρες της Ευρωζώνης κατορθώσουν να αντιμετωπίσουν την πολυδιάστατη κρίση βιωσιμότητας, τότε θα παρείχαν σημαντική βοήθεια στις χώρες του Παγκόσμιου Νότου.

Η ΕΕ θα μπορούσε να έχει μια σημαντική συνεισφορά στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης σε παγκόσμια κλίμακα, εφόσον συντονίσει τις πρωτοβουλίες των δικών της κρατών μελών πριν την συνδιάσκεψη RIO II την άνοιξη του 2012. Ωστόσο δεδομένων των υφιστάμενων προτεραιοτήτων και πρωτοβουλιών, αυτό είναι μάλλον δύσκολο. Η ΕΕ θα μπορούσε να αναπτύξει αξιόπιστα αιτήματα ενόψει του RIO II,

⁴¹ Christian Aid, *Death and Taxes. The True Toll of Tax-Dodging*, London, 2008, p. 49.

⁴² Jens Martens & Wolfgang Obenland, *UmSteuern. Folgen von Kapitalflucht und Steuerhinterziehung für die Länder des Südens – und was dagegen zu tun ist*, Misereor, Global Policy Forum Europe, Terre des Hommes, Aachen/Bonn/Osnabrück, 2011, p. 31.

προτείνοντας διεθνικά προγράμματα 'πράσινης εργασίας', συνδέοντας την οικολογία με τα κοινωνικά ζητήματα για παράδειγμα, στο οικολογικά κεντρικό πεδίο της εξοικονόμησης ενέργειας. Θα μπορούσε επίσης να ενισχύσει τόσο την εσωτερική αποτελεσματικότητά της, όσο και την εξωτερική της αξιοπιστία, αναδιαμορφώνοντας τις διαρθρωτικές ευρωπαϊκές πολιτικές στο πεδίο της γεωργίας, κι όχι μόνο, έτσι ώστε να εξυπηρετούν την προώθηση μορφών βιώσιμης ανάπτυξης.

Η ΚΑΠ θα μπορούσε επίσης να χρησιμεύσει σαν κρίσιμος τομέας ενός τέτοιου μετασχηματισμού της ΕΕ, επιτυγχάνοντας ένα βιώσιμο συμβιβασμό μεταξύ της ανάγκης σίτισης των Ευρωπαίων πολιτών με υψηλής ποιότητας τροφές σε λογικές τιμές, της διατήρησης των γεωργών που είναι ενεργοί και που μπορούν να διατηρούν την ευαίσθητη οικολογική ισορροπία και της εισαγωγής αγροτικών προϊόντων από τον Παγκόσμιο Νότο σε τιμές δίκαιες, που επιτρέπουν στις χώρες αυτές να αναπτύξουν βιώσιμους τρόπους παραγωγής.

Η ΚΑΠ πρέπει να μετασχηματιστεί σε ευρωπαϊκό εργαλείο για την εξασφάλιση της διατροφικής επάρκειας των κρατών μελών της ΕΕ και τη στήριξη σχέσεων δίκαιου εμπορίου με τον υπόλοιπο κόσμο για αγροτικές πρώτες ύλες και προϊόντα. Μετασχηματιζόμενη με αυτό το τρόπο θα μπορούσε να αποτελέσει υπόδειγμα για περιοχές πρώτων υλών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η ΚΑΠ θα πρέπει την ίδια στιγμή να αναπτύξει νέα μοντέλα για την αποτίμηση και την αντιστάθμιση των περιβαλλοντικών και κλιματικών συνεπειών της αγροτικής παραγωγής. Θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά στη διατήρηση και ανάπτυξη των παραδοσιακών τοπίων και των φυσικών αποθεμάτων, ως τους δύο ακρογωνιαίους λίθους της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ποικιλομορφίας. Ορίζοντας ένα δεσμευτικό πλαίσιο για την αγροτικά προϊόντα, η ΚΑΠ θα μπορούσε να ορίσει τα σημαντικά στοιχεία για μια μακροχρόνια αγροτική ανάπτυξη. Προκειμένου η ΕΕ να επιτύχει αυτό το σκοπό, η ΚΑΠ θα πρέπει να δομηθεί ως ένας συνεκτικός πυλώνας, η χρηματοδότηση του οποίου θα υπάγεται στον προϋπολογισμό της ΕΕ, και στο πλαίσιο του οποίου θα λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις από έναν οργανισμό.

Μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Οικονομολόγων για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη:

Włodzimierz Dymarski, Poznan (wlodzimierz.dymarski@ue.poznan.pl); Miren Etxezarreta, Barcelona (miren.etxezarreta@uab.es); Trevor Evans, Berlin (evans@hwr-berlin.de); Marica Frangakis, Athens (frangaki@otenet.gr); John Grahl, London (j.grahl@mdx.ac.uk); Jacques Mazier, Paris (mazier@univ-paris13.fr); Mahmood Messkoub, De Hague (messkoub@iss.nl); Werner Raza, Vienna (w.raza@oefse.at); Catherine Sifakis, Grenoble (catherine.sifakis@upmf-grenoble.fr); Diana Wehlau, Bremen (euromemo@uni-bremen.de); Frieder Otto Wolf, Berlin (fow@snafu.de).